

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Bakalářská práce

Petra Nováková

**Vězeňští dozorcí v letech 1945 – 1952
v Československu
(vybrané osobní příběhy)**

**Jailers in Czechoslovakia 1945 – 1952
(selected stories and roles)**

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Michal Pullmann, PhD.
Konzultant práce: PhDr. Ondřej Hladík

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 23. May 2013

.....

Jméno a příjmení

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Michalu Pullmannovi, PhD. za čas, který práci věnoval a za poskytnutí cenných rad a připomínek. Dále bych ráda poděkovala konzultantovi práce PhDr. Ondřeji Hladíkovi za pomoc při opatřování pramenů, rady ohledně odborné literatury a za jeho trpělivý přístup při této spolupráci. Nakonec bych chtěla poděkovat rodině a příteli za podporu při psaní této práce.

Abstrakt:

Cílem této práce je na osobních příbězích dozorců ukázat proměnu československého vězeňství v letech 1945 – 1952 a také, jak byli tyto lidé formováni prostředím, ve kterém pracovali. Zabývám se otázkami sociálního a politického původu nových dozorců a otázkou jejich vzdělání a podněty pro vstup do služeb Sboru vězeňské stráže. Dále sleduji u jednotlivých mnou zkoumaných dozorců rozdíly v chování při kontaktu s vězni. Neopomenu se věnovat ani jednotlivým vězeňským zařízením.

Klíčová slova:

komunismus, vězeňství, vězeňští dozorcí

Abstract:

The aim of this thesis is to demonstrate transformation of the Czechoslovakia penitentiary system in the years of 1945-1952. Examples of the individual personal histories of the prison officers are utilized in this research. The influence of their work environment is analyzed. Social and political origin of these new prison officers, the issue of their education and motivation for their service entry into the Prison Guard Force is addressed. I am also investigating the behaviour differences of the prison guards considering their treatment of the individual prisoners. Finally, the individual penitentiary facilities are commented on as well.

Key words:

Communism, penitentiary system, prison officers

1. Úvod.....	8
2. 1945 – 1952 – Poválečný svět a jeho mocenská proměna.....	11
2.1. Situace po druhé světové válce.....	11
2.2. Rozdělení Evropy	12
2.3. Otázka Poválečného Německa	13
2.4. Počátek 50. let	13
3. Československo v letech 1945 – 1952	15
3.1. 1945 - 1949.....	15
3.2. 50. léta – perzekuce obyvatelstva	21
3.3. 50. léta - Procesy	22
4. Vývoj československého vězeňství v letech 1945 – 1952.....	24
4.1. Odklon od tradic I. republiky a od způsobu věznění v demokratických státech.....	24
4.2. Změny zákonů v letech 1945– 1952.....	26
4.3. Vězeňská zařízení v letech 1948 – 1952	28
4.4. Věznice	30
4.4.1. Věznice v resortu Ministerstva spravedlnosti	30
4.4.2. Vojenské vězeňství.....	34
4.4.3. Věznice StB.....	35
4.5. Tábory.....	36
4.5.1. Tábory pro retribuční vězně a německé válečné zajatce.....	36
4.5.2. Tábory pro protistátní vězně	39
4.6. Vězni.....	41
4.7. Proměny služby dozorců v čase	43
4.8. Dozorci	45
5. Vybraní příslušníci SVS	48
5.1. Medailony Jednotlivých dozorců	48
5.2. Kádrový posudek.....	60
5.3. Dozorci a jejich prověření	61

5.4. Diferenciace zkoumaných dozorců podle již existujících měřítek.....	63
5.5. Sociální poměry nových příslušníků SVS.....	66
5.6. Politická příslušnost zaměstnanců SVS.....	69
5.7. Přestupky dozorců	70
6. Dozorci nastupivší po roce 1918 kontra noví dozorcí po roce 1945	71
6.1. Rozdíly v podmínkách přijetí do služeb SV v roce 1918 a do SVS v roce 1945 a 1948	71
6.2. rozdíly v práci dozorců a v nárocích na ně kladených	72
6.3. rozdíly v zacházení s vězni za I. republiky a po roce 1948.....	73
7. Dozorci v literárně zpracovaných vzpomínkách politických vězňů 50. let.....	76
7.1. Prvotní šok z uvěznění.....	76
7.2. Dozorci ve vzpomínkách vězňů	79
7.3. „Svoboda“.....	85
8. Závěr	86

1. ÚVOD

Rozmezí let 1945 až 1952 je považováno za jedno nejsložitějších a nejtemnějších období novodobých českých a československých dějin. Změny, které tehdy probíhaly, se ať už kladně nebo záporně dotkly každého obyvatele státu.

Ani samotnému československému vězeňství se změny nevyhnuly a probíhaly v návaznosti na celkové změny ve společnosti a tak zásadními mezníky byly roky 1945 a 1948. Dalšími důležitými mezníky československého vězeňství jsou ty roky, kdy docházelo k přesunu vězeňských zařízení a zaměstnanců vězení mezi jednotlivými ministerstvy. Proto dalším důležitým mezníkem je rok 1952, kdy celé vězeňství přešlo od Ministerstva spravedlnosti pod Ministerstvo národní bezpečnosti a později v dalších letech pod Ministerstvo vnitra. Tento rok je také považován za úplný konec snažení o poválečné demokratické uspořádání československého vězeňství. Samozřejmě počátek konce začal již v roce 1948, ale rok 1952 je považován za definitivní konec.

Demokratické vězeňství jako takové má být primárně určeno k převýchově vězňů, k úpravě jejich mezilidských vztahů a díky těmto aspektům vést k humanizaci této okrajové skupiny obyvatelstva a tím přispívat k lepší společnosti celého státu. Situace v Československu po roce 1945 toto neumožňovala i vzhledem k přítomnosti retribučních vězňů a válečných zajatců, ke kterým z mnoha důvodů nebylo možno přistupovat tak, jak by se k vězňům v demokratické společnosti přistupovat mělo, přestože se o to poválečná justice pokoušela. A od roku 1948 začal komunistický režim vyžívat vězeňství pro svoje politické cíle a záměry, což znamenalo likvidaci nepřátel z řad politických nepřátel a různých sociálních skupin, včetně inteligence, politiků, ale i zemědělců a dělníků.

Kromě vězněných se změny probíhající ve vězeňství dotkly i samotných zaměstnanců vězeňské správy, v mnoha případech negativně. Perzekuce „starých“ příslušníků začala hned v roce 1948, kdy byli propouštěni na základě rozhodnutí akčních výborů a na základě zákona č. 231/1948 Sb. Další perzekuce poté pokračovala až do první poloviny padesátých let, kdy tito „nepohodlní“ příslušníci již nesloužili a na jejich místa nastoupili noví mladí lidé, kteří buď byli v KSČ, nebo byli alespoň kandidáty strany. Tito noví příslušníci již neprocházeli složitými kurzy a zkouškami, proto odborná úroveň Sboru klesala.

Československému vězeňství se věnuje celá řada prací, které je potřeba zmínit. Uznávanými a kvalitními pracemi, které se zabývají československým vězeňstvím, samotnými dozorci a zacházením s vězni jsou knihy Dušana Janáka, Aleše Kýry nebo Prokopa Tomka. Politickými vězni se výrazně zabývá Tomáš Bursík, jehož knihy mě v začátcích mé práce výrazně ovlivnily.

Pro pochopení československé historie konce čtyřicátých a počátku padesátých let jsou dnes již nezbytné práce Karla Kaplana.

Nemohu zde opomenout ani práce Tomáše Staňky, díky kterým lze pochopit jednu ze součástí československých dějin a také to, proč již nebylo možné vrátit se po roce 1945 k demokratickému fungování vězeňství, tak jak se o to snažili na Západě.

Jako velmi důležité pro zpracování mé bakalářské práce rovněž považuji periodikum Historická penologie, jež je vydávána Kabinetem dokumentace a historie vězeňské služby ČR, v jehož službách pracují výborní historici Aleš Kýr, Ondřej Hladík a Alena Kafková.

Nemohu zde opomenout ani práce, které nejsou odborně historické, ale tématem vězeňství v padesátých letech se zabývají zcela primárně, a to knihy memoárové, které napsali většinou bývalí političtí vězni. I tyto knihy přes jejich subjektivitu jsou nedílnou součástí historie vězeňství padesátých let. Mezi významné práce patří knihy Hedy Kovályové, Oldřicha Klobase, Karla Pecky, Karla Bartoška nebo Dagmar Šimkové.

Pro svoji práci jsem čerpala převážně z archivních fondů Archivu bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky v Kanicích, kde jsou uloženy personální spisy příslušníků Sboru uniformované vězeňské stráže od data narození 1910. K příslušníkům s datem narození před rokem 1910 se mi dostat nepodařilo, protože většinou již jejich spisy neexistují.

Dále jsem čerpala z materiálů Státního okresního archivu Uherské hradiště, které mi ale byly zprostředkovány díky ochotě historika PhDr. Ondřeje Hladíka.

Tato práce si klade za cíl ukázat proměny československého vězeňství v letech 1945 – 1952 na konkrétních osudech příslušníků SVS. Na stránkách mé bakalářské práce se pokusím popsat osudy lidí, kteří stáli alespoň část života na druhé straně mříží než lidé pronásledovaní v padesátých letech, a přesto v jejich naprosté blízkosti.

Cílem práce je ukázat, jak byli tito lidé formováni nejen novým režimem a různými oficialitami, ale také prostředím ve kterém pracovali a žili a v neposlední řadě samotnými vězni, díky kterým dozorci ne málokdy zjistili, že svět není černobílý.

Na následujících stránkách se budu zabývat otázkami sociálního a politického původu nových dozorců, zajímá mě také otázka jejich vzdělání a původního zaměstnání. Dále se budu zajímat o rozdíly v přijímání nových dozorců v roce 1948 a 1918 a o rozdíly v nárocích, které na ně byly kladené během služby. Také mě zajímají rozdíly zacházení s vězni za I. republiky a v padesátých letech. Neopomenu se věnovat ani jednotlivým vězeňským zařízením, které jsou podle mne potřeba zmínit a jejich fungování v rámci jednotlivých ministerstev vysvětlit.

Díky všem těmto pozorovaným aspektům bych chtěla ukázat proměnu československého vězeňství a jeho odklon od demokratického fungování věznic.

Práce je koncipována do tří nestejně objemných částí, které jsou celkově rozděleny do 6 kapitol.

První část čerpá převážně ze sekundární literatury a je zde zkráceně představen historický vývoj ve světě i v Československu, dále je zde rozpracována historie Československého vězeňství, systém a fungování jednotlivých vězeňských zařízení a v neposlední řadě také vývoj služby dozorců v návaznosti na změny zákonů na konci čtyřicátých a na začátku padesátých let.

Druhá, stěžejní část mé práce, pracuje s archivním materiálem, tedy s personálními spisy jednotlivých dozorců. Krátce je zde zpracován spis každého dozorce a na základě tohoto spisu dále posuzuji jednotlivé dozorce podle již existujících měřítek a podle měřítek, které jsem si sama nastavila.

Třetí část práce se věnuje literárním vzpomínkám bývalých politických vězňů, konkrétně těm částem, kde vzpomínají na bývalé dozorce. Jak už jsem psala, přestože tyto vzpomínky nejsou objektivní, je potřeba z nich čerpat. A proto jsem se rozhodla i tyto vzpomínky zkráceně zpracovat v mé práci a zařadit je jako třetí část mé bakalářské práce.

2. 1945 – 1952 – POVÁLEČNÝ SVĚT A JEHO MOCENSKÁ PROMĚNA

2.1. SITUACE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

V září 1945 skončila II. světová válka kapitulací Japonska. Svět a (především Evropa) byl na pokraji zhroucení, nesčetně měst v podstatě přestalo existovat nebo pouze leželo v rozvalinách. Zahynulo okolo 40 miliónů lidí, z toho 6 miliónů Židů v koncentračních táborech a ghettech. Milióny lidí byli bez domova, putovali z místa na místo po sběrných táborech, aniž by se měli kam vrátit. Jenom v samotném Německu bylo v té době 9 miliónů lidí, kteří neměli, kde bydlet. Většinou proto bydleli v přeplněných táborech nebo kasárnách, které převzali po válečných zajatcích a totálně nasazených civilistech.¹ Obrovským problémem byli také váleční zajatci. Mnoho německých zajatců putovalo do sovětských gulagů. Kromě nich tam byli také posíláni sovětsí vojáci právě propuštění z německých zajateckých táborů pro podezření ze zrady a spolupráci s nepřítelem.² Kromě toho se po Evropě volně potulovalo velké množství ruských zajatců a dezertérů, kteří se právě ze strachu před zatčením, odmítali nahlásit na příslušných úřadech, a ještě roku 1948 přicházela hlášení, že v lesích okolo Berlína jsou tlupy těchto mužů, kteří organizovaně loupí.³ Problémem ale nebyli jen bývalí ruští volně se potulující vojáci a dezertéři, ale i ostatní spojenečtí vojáci, kterých také nebylo málo.⁴

V Evropě byl hlad, ekonomika a hospodářství byly rozvráceny. Politická mapa Evropy se po pár letech opět měnila, ale k nástupu demokracie ve většině Evropy opět nedošlo. Vznikala nová mocensko – politická uskupení a napětí v mezinárodních vztazích opět narůstalo.

Do rolí světových velmocí se pasovaly Sovětský svaz a Spojené státy americké. Tyto země měly zcela odlišné představy o budoucím uspořádání světa, a přestože se mezi nimi rozbíhal nový konflikt, označovaný jako studená válka, byly ještě v této době schopni jednat a rozhodovat v určitých záležitostech jednotně, vzhledem k předchozímu společnému antifašistickému úsilí.

¹Davies, Norman. *Evropa: Dějiny jednoho kontinentu*. Praha: Academia, Prostor, 2005, s. 1069

²Vinen, Richard. *Evropa 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 234

³Vinen, Richard. *Evropa 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 234

⁴Hastings, Max. *Armageddon – Bitva o Německo 1944 – 1945*. Praha: Academia, 2008

Pod společnou taktovkou probíhal i Norimberský proces. Tribunál zasedal od 20. listopadu 1945 do 1. října 1946. Ten měl za úkol potrestat německé válečné zločince. Poprvé v historii bylo rozpoutání války považováno za zločin a tak také souzeno.⁵

2.2. ROZDĚLENÍ EVROPY

S koncem Norimberského procesu jakoby zmizela i poslední spojovací nit mezi USA a SSSR. Třetí plochy se zvětšovaly. Ať už v záležitostech okolo Německa nebo později Koreji či jiných států.

Stalin se svými vojsky osvobodil téměř celou východní a střední Evropu a po konci války se jí nehodlal vzdát. Spojené státy si určitý vliv v Evropě chtěly také udržet, ale více se zaměřily na západní Evropu a hlavně na Německo a východní Evropu Stalinovi v podstatě přenechaly. Do roku 1948 se pod jeho přímý vliv dostaly státy jako Rumunsko, Bulharsko, Polsko, Maďarsko, Československo a Pobaltské státy, kde se do čela vlád dostalo komunistické vedení. Vznikly lidově – demokratické režimy, které postupně možnost vlastního rozhodování a byly zcela závislé na pokynech z Moskvy.

V březnu 1946 proti těmto tendencím SSSR, u příležitosti návštěvy USA spojené s udělením čestného doktorátu, vystoupil ve Fulton Winston Churchill. Tomuto projevu předcházela Kennanův tzv. „Dlouhý telegram“ zaslaný z Moskvy. Někteří právě tyto události považují za počátek studené války.⁶ V zápětí na to, v souvislosti s těmito událostmi a dalšími událostmi v Evropě (rozbuškou k této politice se stala situace v Řecku, kde se po kolapsu britské ekonomiky začaly angažovat Spojené státy), se začala rozvíjet nová strategie americké politiky a to tzv. politika zadržování komunismu. Tato nová strategie tzv. Trumanova doktrína byla vyhlášena v březnu 1947 v kongresu prezidentem Trumanem. Posléze byla celá snaha USA podpořena i hospodářsky a to vyhlášením Marshallova plánu v červenci 1947, díky kterému až do roku 1952 do části Evropy plynuly obrovské peněžité částky a nedostatkové suroviny, které však naprosto jednoznačně převážně západní Evropu připoutaly k USA. To samozřejmě Stalin nechtěl dopustit ve svých satelitech, a proto tyto republiky nesměly přijmout ani pozvání na konferenci o Marshallově plánu, natož pak samotný plán.

⁵Gilbert, G. M. *Norimberský deník*. Praha: Mladá fronta, 1981

⁶Nálevka, Vladimír. *Kapitoly z dějin studené války – 1.díl*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997, s. 28

Moc v těchto zemích si nakonec Stalin upevnil nejen politicky, ale i ekonomicky, kdy hospodářství těchto zemí nasměroval na SSSR.

2.3. OTÁZKA POVÁLEČNÉHO NĚMECKA

Na příkladu poválečného Německa se jasně ukázalo, jak daleko už od sebe stojí Západ a Východ. Přestože se o poválečném uspořádání Německa jednalo již od roku 1941, nedokázaly se nikdy spojenecké státy z dob II. světové války na ničem dohodnout.⁷ Proto se o tom jednalo i po válce na Postupimské konferenci, kde bylo dohodnuto o rozdělení Německa na čtyři okupační zóny, které se později měly spojit v jeden stát. K tomuto sloučen však již nedošlo, protože postoje Západu a Východu se výrazně rozešly. Na spojení se dokázaly dohodnout jen tři západní státy. A tak v roce 1947 vznikla Bizonie a v roce 1948 Trizonie, kdy se připojila i francouzská okupační zóna. Vzápětí na to vznikl stát – Spolková republika Německo s vlastní měnou. Sovětský svaz zareagoval vytvořením Německé demokratické republiky, která měla též vlastní měnu. Přesto Stalin ještě stále doufal, že do sféry svého vlivu dostane celé Německo a to díky Berlínu. Proto v červnu 1948 vyhlásil blokádu západního Berlína a doufal v to, že se ho Američané vzdají. To se však nestalo. Američané se rozhodli Berlín zásobovat letecky, vytvořili tzv. letecký most. V prosinci dopravovali do Berlína 4500 tun zásob denně a na jaře již 8000 tun.⁸ Takto to probíhalo až do května 1949, kdy Stalin od blokády upustil, protože zcela jasně musel vidět, že se USA svého vlivu v Berlíně a celém SRN nevzdá.

2.4. POČÁTEK 50. LET

Lidé, označovaní jako tzv. revizionisté zastávali a zastávají názor, že USA šlo hlavně o ekonomické cíle v celém světě než o záchranu demokracie ve světě a že Stalin nechtěl víc než východní a střední Evropu. I s tímto názorem se musí pracovat pro pochopení celé studené války. Přesto musel Stalin v západních mocnostech vzbudit strach a zároveň hrůznou jistotu,

⁷Nálevka, Vladimír. *Světová politika ve 20. století, I. díl*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000, s. 243

⁸Johnson, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 430

že jeho zásahy v Asii na začátku 50. let (Korea, Írán, Turecko) nejsou poslední. Proto přijaly západní mocnosti silně antikomunistickou politiku.⁹

V probíhající studené válce, jak už bylo řečeno, se přenesla bojiště, ať už ty skutečná nebo domnělá, do Asie. V červnu 1950 začala Korejská válka, která trvala až do roku 1953 a nakonec vůbec nevyřešila situaci samotné Korey, v podstatě šlo jenom o další měření sil mezi východem a západem. Ve válce padlo 34 tisíc Američanů, 1 milión Korejců a 250 tisíc Číňanů, bez toho aniž by většina obyvatel bojujících států s válkou souhlasila. Průběh této války byl plný chyb a omylů, na což doplatili převážně nevinní lidé.¹⁰

V roce 1953 po smrti Stalina¹¹ začalo docházet k postupnému uvolňování mezinárodní situace, ale také a právě i díky tomu došlo k první krizi uvnitř východního bloku. Ekonomická situace obyvatel se nelepšila, životní úroveň se nezvyšovala. Mzdy nerostly, ale ceny potravin a produktů stoupaly.¹² Takže zatímco na Západě se postupně dostali z bídy do rostoucího blahobytu a byla dokonána 2. průmyslová revoluce, na Východě tomu tak zdaleka nebylo,¹³ výjimkou nebyly ani sociální stávky v letech 1951 – 1953.¹⁴ V těchto letech lze již zcela jasně mluvit o bipolárním rozdělení světa. Životní úroveň obyvatelstva ve všech směrech byla již zcela někde jinde, o politických svobodách nemluvě.

⁹Wegs, Robert, J. – Ladrech, Robert. *Evropa po roce 1945*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 37

¹⁰Johnson, Paul. *Dějiny 20. Století*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 438

¹¹O studené válce od II. sv. v. do Stalinovi smrti tj. do roku 1953 skvěle vypovídá kniha: Mastný, Vojtěch. *Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947 – 1953. Stalinova léta*. Praha: Aurora, 2001

¹²Kalinová, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945 – 1969*. Praha: Academia, 2007, s. 159

¹³Davies, Norman. *Evropa: Dějiny jednoho kontinentu*. Praha: Academia, Prostor, 2005, s. 1067

¹⁴Kalinová, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945 – 1969*. Praha: Academia, 2007, s. 194

3. ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1945 – 1952

3.1. 1945 - 1949

8. května 1945 skončila II. světová válka v Evropě. Většina obyvatel Československa byla nadšená, že je po válce. A těšili se na nové začátky.

Již 4. dubna prezident Beneš jmenoval v Košicích první poválečnou vládu, jejímž předsedou se stal Zdeněk Fierlinger. Byli v ní zástupci 6 politických stran, kteří tvořili tzv. Národní frontu. Byly to jediné strany, které byly po válce povolené. Těmi 6 stranami byly:

- 1) Československá strana sociálně demokratická
- 2) Československá strana národně socialistická
- 3) Československá strana lidová
- 4) Komunistická strana Československa
- 5) Demokratická strana Slovenska
- 6) Komunistická strana Slovenska

Obnova anebo vznik dalších politických stran nebyl povolen, což bylo určitým omezením parlamentní demokracie. V této době si ještě jak komunistické, tak demokratické strany myslely, že si díky Národní frontě udrží moc v zemi. Komunisté si přes Národní frontu chtěli zajistit monopol moci v zemi, demokraté naopak doufali, že díky Národní frontě k tomu nemůže dojít.

V květnu se Fierlingerova vláda přesunula s Košickým vládním programem do Prahy. Mezitím již během května byla předávána moc nad Československým územím do rukou československých úřadů, a to jak na úrovni nejvyšších úřadů, tak i na úrovni nejnižších úřadů v podobě místních výborů ve spolupráci s armádami, které osvobodily naše území.

Košický vládní program zahrnoval řadu sociálních změn a opatření, které byly v důsledku války potřeba. Tyto změny se týkaly znárodnění velkých podniků (dohady byly ohledně rychlosti a rozsahu znárodnění), pozemkové reformy. V tomto programu byly také řešeny tresty pro válečné zločince, kolaboranty a zrádce, konfiskace jejich majetku a také konfiskace majetku odsunutých Maďarů a Němců.

Vláda postupně začala plnit body svého programu. Během znárodnění přešly pod tzv. Národní podniky banky, pojišťovny, velké průmyslové závody, kde bylo více jak 500 zaměstnanců, doly a podobně. Doufalo se, že díky těmto změnám se rychleji překoná hospodářská a ekonomická poválečná krize v zemi, ale to se nakonec příliš nenaplnilo. Znárodnění se nakonec týkalo více jak $\frac{3}{4}$ průmyslu v Československu a pro toto odvětví tudíž nemá tak velký význam rok 1948, ale již rok 1945.¹⁵ Vzápětí na to začala probíhat i pozemková reforma, celkově bylo zabaveno 2milióny 946 tisíc ha půdy, nejvíce zabavené půdy bylo v pohraničí a to 1milión 995 tisíc ha půdy.¹⁶ Poté byla tato půda přidělována drobným rolníkům, a protože rozdělování půdy řídilo ministerstvo zemědělství, které bylo v rukou KSČ, dokázali komunisté využít situace ve svůj prospěch. Především dávali najevo, že podle nich půdu nerozděluje stát v zastoupení ministerstva zemědělství, ale komunisté jako takoví. Kromě ministerstva zemědělství měli také ministerstvo vnitra a informací, takže v rukou drželi jedny z nejdůležitějších resortů, čehož později dokázali náležitě využít. Měli také podstatně více lidí v Národních výborech než jakákoli jiná strana. Z 10 670 předsedů místních národních výborů bylo 5 867 komunisty.¹⁷ V říjnu 1945 definitivně skončilo vydávání dekretů prezidentem Edvardem Benešem poté, kdy jím bylo zvoleno Prozatimní národní shromáždění a do jeho rukou se přenesla zákonodárná moc.

Samozřejmě druhá půlka roku 1945 nebyla pouze radostná a plná nadějí na lepší budoucnost. Stále totiž fungoval přidělový systém a ekonomika příliš nerostla, protože lidé odcházeli z míst, kam byli během války nuceně přiděleni. Vraceli se na svá stará místa, do škol, odstěhovali se do původního bydliště nebo naopak odcházeli do pohraničí, popřípadě sami spadali do odsunu.

Velkým problémem roku 1945 byl tzv. Divoký odsun, který je jednou z nejtemnějších kapitol našich novodobých dějin a nemůže ho ospravedlnit vůbec nic, stejně tak, jako pogromy na německé obyvatelstvo a chování některých příslušníků Revolučních gard, které byly většinou obyvatelstvem nazývány Rabujícími gardami nebo Barikádníky 10. května.

¹⁵Kaplan, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha: Panorama, 1990, Rupnik, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002, s. 248, 253 - 254

¹⁶Kaplan, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 43

¹⁷Kaplan, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 63

26. května 1946 se konaly volby do Ústavodárného národního shromáždění Československé republiky. Přestože bylo možno volit jen mezi povolenými stranami, které byly v Národním shromáždění, považují se tyto volby za demokratické. Bohužel na dlouho dobu poslední. V Čechách volby vyhrála KSČ se 40 % hlasů a na Slovensku Demokratická strana se 60 % hlasů a to se komunistům příliš nehodilo, takže se rozhodli tuto stranu zdiskreditovat, což se jim později povedlo. Přestože KSČ používala všech prostředků pro získání hlasů jako propagandu pomocí letáků, přidělování dekretů o půdě a podobně, jedno se jim upřít nemůže a to, že na rozdíl od Národních socialistů dokázali přesně formulovat svůj volební program a tak nalákat voliče, což Národně socialistická strana zásadně podcenila.

Klement Gottwald se stal předsedou vlády. Kromě toho získali komunisté opět ministerstvo zemědělství a ministerstvo vnitra, na další dva důležité posty – ministerstvo zahraničí a ministerstvo národní obrany byli navrženi nestraníci a to Jan Masaryk a gen. Ludvík Svoboda, což se komunistům hodilo více než zástupci národních socialistů. Ti obsadili pozici místopředsedy vlády a to Dr. Petrem Zenklem.

Později vláda a parlament schválily vládní program, který odpovídal komunistickým předvolebním požadavkům a bodům jejich volebního programu. Jedním z bodů tohoto programu bylo splnění dvouletého hospodářského plánu a vypracování nové ústavy.

Charakteristickým znakem roku 1947 bylo obrovské sucho, které postihlo Čechy a snad ještě více Slovensko. Kromě samotného sucha bylo také velmi málo půdy z celkového množství obděláváno, protože hlavně v pohraničí většina půdy ležela ladem a neměl se o ni kdo starat. Zásoby potravin nestačily a přiděly musely být sníženy,¹⁸ situaci nezachránily ani dodávky obilí ze SSSR, které byly Komunistickou stranou náležitě propagandisticky nadhodnoceny. I kvůli extrémnímu suchu, ale samozřejmě i jiným hospodářským záležitostem vláda přijala pozvání na pařížskou konferenci, kde se jednalo o přijetí Marshallova plánu. Vzápětí však musela toto pozvání odmítnout na přímý rozkaz Stalina, který jim byl sdělen v Moskvě. V této souvislosti nemohu nezmínit velmi známou větu Jana Masaryka, kterou pronesl po příletu z Moskvy: „Odlétal jsem do Moskvy jako svobodný člověk a vracím se jako Stalinův pacholek.“

¹⁸Více o situaci ve společnosti během napjatých poválečných let in: Kalinová, Lenka. *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945 – 1948*. Praha: AV ČR, 2004, s. 100

Ve chvíli, kdy Československo uposlechlo Stalina, nekomunistické strany propásly příležitost, jak získat převahu nad komunisty. Kromě politických důsledků mělo nepřijetí Marshallova plánu brzy i hospodářské důsledky. A dodávky ze Sovětského svazu nedostačovaly. Další problém byl spojen s novou orientací našeho trhu. Přestože se nedostatkové zboží k nám ještě pořád dováželo převážně ze západu, většina vyrobeného a vypěstovaného zboží určena na export plynula v této době do Sovětského svazu.¹⁹

Celý podzim, konec roku 1947 a začátek roku 1948 se nesl ve znamení napětí a dusné politické atmosféry, kde nechyběly pokusy o atentát(aféra s balíčky, které obsahovaly bombu a byly určeny Prokopu Drtinovi, Janu Masarykovi a Petru Zenklovi)²⁰, protesty a propagandistické kampaně. Jenom pro představu v srpnu roku 1947 bylo v českých zemích 869 obcí bez základní organizace KSČ, ale v únoru 1948 již měla KSČ organizace v každé obci.²¹ Komunisté ovládli všechny státně – bezpečnostní orgány dříve, než se nekomunisté sjednotili v boji proti komunistům. Nekomunistická opozice příliš dlouho věřila v zachování parlamentního systému a byla přesvědčena o vlastní úspěšnosti v budoucích volbách, které byly naplánovány na rok 1948. Komunisté tuto variantu měli jako jednu z mnoha možností, jak se dostat k absolutní moci a tím získali navrch. Nekomunisté již neměli šanci na výhru nad komunisty, ale nemuseli prohrát takovýmto stylem, kdy byli vyřazeni, aniž by se vzmožili na nějaký odpor (nijak se neorganizovali, pouze vyčkávali, jak se situace bude dále vyvíjet).²²

Na začátku roku 1948 se stupňovalo napětí ve vládě, v Národní frontě, parlamentu, ale i na malých městech, na schůzích národních výborů, v závodech, továrnách a podobně.

K propuknutí ještě většího napětí ve vládě došlo po výměně velitelů Sboru národní bezpečnosti v Praze, kdy na uvolněná místa byli dosazeni noví velitelé, kteří byli příslušníky KSČ, čímž zase vzrostla moc KSČ v hlavním městě. Záminkou pro tuto výměnu byl fakt, že revíry SNB byly zastaralé a neodpovídaly čtvrtím Prahy, a proto podle ministerstva vnitra byla potřebná reforma sboru, při které právě došlo k výměně nekomunistických velitelů SNB za komunistické.

¹⁹Kaplan, Karel. *Nekrvavá revoluce*, Praha: Mladá fronta, 1993, s. 76

²⁰Šlo o tzv. krčmářskou aféru. Krčmářskou proto, protože obec, kde byly bomby na příkaz KV KSČ v Olomouci vyrobeny, se jmenovala Krčmaň. Více in: Dvořáková, Zora. *Smrt pro tři ministry*. Český Těšín: Opavsko s.r.o., 1998

²¹Blaive, Muriel. *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001, s. 271

²²Rupnik, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002, s. 239

Situace byla neudržitelná a 20. února 12 ministrů podalo demisi. Doufali v to, že svým odchodem způsobí pád vlády, vypsaní nových voleb, a v nich vítězství nekomunistických stran. Jenže ministrů nebyla nadpoloviční většina a vláda nepadla. Navíc opět nedokázali využít situaci ve svůj prospěch, jak to dokázali komunisté. Demise byla podaná v pátek a poté se nekomunističtí ministři až do pondělí nijak neaktivizovali a neorganizovali. Ve většině případů odjeli na víkend z hlavního města. Stále si ještě neuvědomovali sílu komunistické moci v zemi. Aprávě v tomto důležitém časovém úseku dvou víkendových dnů se komunisté chopili aktivity, připravovali projevy, sjezdy závodních rad, vyhlásili pohotovost bezpečnostních složek, zajistili poslech rozhlasu s Gottwaldovým projevem na pracovištích a schůze komunistů všech okresů. Když se po víkendu nekomunističtí ministři vrátili, neměli už sebemenší šanci zvrátit situaci ve vlastní prospěch.

24. února proběhla hodinová generální stávka, které se účastnilo 2,5 miliónu lidí. Tlak na Beneše, aby demisi přijal, sílil.

Jediným demokratickým projevem byl dvakrát uskutečněný pochod vysokoškolských studentů na Hrad a to 23. a 25. února. V čase druhého pochodu už Gottwald na Václavském náměstí vyhlášoval výsledek nedávného jednání s prezidentem Benešem, kterým bylo přijetí demise a jmenování nové vlády. Druhý pochod studentstva byl drsně rozeznán příslušníky SNB.²³

Prezident Beneš byl již starý a nemocný člověk a neměl sílu Gottwaldovi vzdorovat.²⁴

Po převratu komunisté stále více upevňovali moc ve státě. Začala vláda jedné strany. Nekomunisté byli akčními výbory vyhazováni z vedoucích pozic a nahrazováni tzv. dělnickými řediteli. Komunistická čistka se týkala všech profesí a oborů. Kromě toho se čistky dotkly i studentstva. Ze studia bylo vyloučeno přes 4 000 studentů. Naopak jiní se stávali vystudovanými osobami s titulem za pár měsíců. Tehdy již nebyl nejdůležitější intelekt, ale třídní původ a uvědomění.

Lidé začali odcházet do emigrace. Jenom do srpna 1948 emigrovalo 8 tisíc lidí.²⁵ Naopak spousta jiných lidí vstoupilo do KSČ, ať už z přesvědčení, díky propagandě nebo pouze ze strachu.

²³Pernes, Jiří. *Československo 1946 – 1992*. Praha: Albatros, 1999, s. 11

²⁴Více in: Veber, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Lidové noviny, 2008

²⁵Kaplan, Karel. *Nekrvavá revoluce*, Praha: Mladá fronta, 1993, s. 189

Někteří lidé se zapojili do odbojové činnosti, byli to hlavně účastníci druhého odboje za II. světové války nebo mladí lidé plní ideálů. Ale větší a stálou základnu třetího odboje se nikdy vybudovat nepodařilo a ani to nebylo možné vzhledem k délce doby, kdy byla KSČ u moci.²⁶

Sociální demokracie byla začleněna do KSČ a počet členů ostatních stran výrazně omezen. Tisk a rozhlas se stal nástrojem komunistické propagandy.

V květnu 1948 proběhly volby, které neměly s demokracií nic společného, byla jednotná kandidátka, na některých místech nebylo ani možné volit za plentou, na voliče byl vyvíjen tlak.

Ještě před volbami byla schválena nová ústava tzv. Ústava 9. května, kterou prezident Edvard Beneš odmítl podepsat a protestoval i proti jednotné kandidátce. Nakonec se rozhodl odstoupit. Na jeho místo byl 14. května zvolen Klement Gottwald a předsedou vlády se stal Antonín Zápotocký. Tímto demokracie v zemi nadobro skončila.

Posledním větším protestem na dlouhou dobu byl všesokolský slet. Sokolové provolávali slávu Benešovi, Spojeným státům a podobně. Během sletu byli zatýkáni a hned po jeho skončení začala čistka v řadách sokolů. Následně na to zemřel Edvard Beneš. Během pohřbu probíhalo opět zatýkání nebo bylo lidem úplně zakázáno odjet a účastnit se pohřbu.

Napětí v zemi se dalo krájet. Ještě téhož roku na podzim byl vydán nechvalně proslulý zákon na ochranu republiky a zákon o táborech nucené práce, ruku v ruce s tímto zákonem potom šel vznik Pomocných technických praporů.²⁷ Kam byli zařazováni nejen ti z nepohodlných rodin, kteří měli jít zrovna na vojnu, ale i starší lidé, například proto, aby se neměl kdo postarat o grunt. Dále studenti vyhození ze škol, profesori, synové kulaků a předrevolučních důstojníků, úředníci ale i muži z dělnických rodin, kněží, řeholníci, Romové, synové nekomunistických politiků, ale i kriminálníci, s kterými potom slušní lidé museli žít, vycházet, komunikovat.

Na druhou stranu si však nemůžeme myslet, že většina obyvatel ČSR byla proti převratu. I když režim nepodporovala významně velká část obyvatelstva, nebyla to ani zanedbatelná část.

²⁶Více informací k třetímu odboji konkrétně například In: Bursík, Tomáš. *Osud odbojové organizace Černý lev 777*, Praha, Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu, 2007, Pejčoch, Ivo – Tomek, Prokop. *Agenti – chodci na popravišti. Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949 - 1958*. Cheb: Svět křídel, 2010, nebo obecně In: Dvořáková, Zora. *Charakteristika třetího odboje*, In: *Za svobodu a demokracii III. Třetí odboj*, Hradec Králové: M&V, 2002, s. 20 – 26, uspořádali Babka, Lukáš a Veber, Václav.

²⁷Bílek, Jiří. *Vojáci druhé kategorie aneb neříkejte jim Černí baroni*. Praha: Turomedia – Knižní klub, 2010

Postoje lidí se nemohly za dva roky od voleb (volby roku 1946) nikam ztratit.²⁸ Také mnozí intelektuálové aktivně podporovali politiku KSČ a velká část inteligence se hlásila k levicovým myšlenkám.²⁹

V roce 1949 byl schválen IX. Sjezdem KSČ první pětiletý hospodářský plán. Hlavními body plánu byla výstavba těžkého průmyslu s orientací na Sovětský svaz.

Po Únoru bylo přes 90% obyvatelstva zaměstnáno ve státním sektoru. Postupně byla zničena celá soukromá malovýroba, živnostníci, obchodníci, řemeslníci a zemědělci. Kvůli obrovské orientaci na těžký průmysl začal zaostávat sektor služeb a spotřební průmysl.

3.2. 50. LÉTA – PERZEKUCE OBYVATELSTVA

Perzekuce obyvatelstva se dotkla poměrně velké části obyvatelstva. Nevyhnula se ani církvi, kdy se nejdříve komunisté pokusili katolickou církví zničit zevnitř a to tak, že chtěli vytvořit tzv. státní církve, která by nebyla pod vlivem Vatikánu. Začala probíhat tzv. katolická akce, kdy měli být kněží získáváni pro spolupráci s StB. Ale tady se komunisté přepočítali, ti co podepsali spolupráci, byli ostatními vyloučeni ze společenství duchovních. Proto následovalo zatýkání a postupná úplná likvidace mužských řeholí a výrazné omezení ženských řeholí v rámci „Akce K“.³⁰ Ani duchovním se nevyhnuly velké procesy, při kterých byli odsouzeni nejvyšší církevní hodnostáři.

Další velkou skupinou, která se perzekuci nevyhnula, byli vojáci, kteří za II. světové války bojovali na západě.³¹ Během komunistické diktatury strávili mnoho let v komunistických lágrech. A s nimi i živnostníci, drobní obchodníci, lékaři, profesori, právníci. Všichni ti, co smýšleli zcela jinak, než si komunisté přáli. Tyto lidi potřebovali někam „uklidit“, aby je nemohli ohrožovat v jejich plánech.

²⁸ Rychlík, Jan. *Češi a Slováci ve 20. Století, Česko-slovenské vztahy 1945 – 1992*. Bratislava: AEP pro Academic DTP a Ústav T.G. Masaryka Praha, 1998, s. 113

²⁹ Blaive, Muriel. *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001,

³⁰ Zde je myšlena Akce K namířená proti církvi.

³¹ Jedním z mnoha takto perzekuovaných vojáků byl Josef Bryks. Příběh tohoto statečného muže je možné shlédnout na ivysílání České televize pod názve: Muž, který přecenil českou duši, aneb Útěky Josefa Brykse.

Další smutnou kapitolou komunistické diktatury byla kolektivizace zemědělství. Kolektivizace probíhala v několika fázích, kdy byli postupně zlikvidováni všichni velcí a drobní zemědělci v zemi. Běžnou praxí bylo zabavování strojů, zvyšování dodávek, zastavení účtu, sankce za neplnění dodávek, výměny polí za horší a na kraji katastru obce, posléze zabavení celého majetku, odsun z rodné chalupy, vesnice, okresu, kraje. Zcela běžné bylo odtržení otce od zbytku rodiny. Nemožnost dostat děti na střední natož vysoké školy. Vystěhování z obcí souviselo hlavně s tím, že velcí sedláci měli velkou autoritu v obci, byli často bývalými starosty a pokud byli v obci, lidé po jejich vzoru do JZD nevstupovali. Například v červnu 1951 se v obci Osek u Milevska v souvislosti s vylučováním vlivného sedláka, rozhodlo z JZD vystoupit 39 zemědělců.³² Ale po likvidaci sedláků byl odpor zničen.

Následovala „Akce K“³³, která vstoupila v platnost díky směrnicí tří ministrů – ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti. Tato směrnice upravovala uspořádání rodinných poměrů v rodinách odsouzených „vesnických boháčů“. Byly vypracovány kulacké seznamy a z každého okresu byl zapsán alespoň jeden sedlák jako odstrašující příklad. Ten, kdo byl zapsán, byl vystěhován.³⁴ V první fázi „Akce kulak“ od listopadu 1951 do dubna 1952 bylo vystěhováno 58. rodin, to bylo 240 osob.³⁵ A do léta 1953 z evidovaných 1888 rodin bylo vystěhováno 1629 rodin odsouzených sedláků, což bylo 8246 osob.³⁶

3.3. 50. LÉTA - PROCESY

Politické procesy začaly hned roku 1948.³⁷ Ne vždy, ale v mnoha případech šlo o uměle vykonstruovaná nebo jenom zčásti pravdivá obvinění. V roce 1949 probíhaly procesy s bývalými důstojníky armády, kteří byli v zahraničním odboji za II. světové války a procesy s bývalými politiky, kteří zastupovali demokratické strany. Nejznámějším a také jedním z nejstrašnějších případů byl proces s Miladou Horákovou. Ta byla zatčena v září 1949.³⁸

³² Jech, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 90

³³ Myšlena Akce K – Kulak. Byla určena k perzekuci soukromých zemědělců.

³⁴ Urban, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knoutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 110

³⁵ Jech, Jiří. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 137

³⁶ Růžička, Miloslav. *Vyhnaní. Akce „kulak“*. Zločinproti lidskosti! Havlíčkův Brod: Tiskárny Havlíčkův Brod s.r.o., 2008, s. 8

³⁷ Kaplan, Karel – Paleček, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001

³⁸ Dvořáková, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. Praha: Hříbal, 1992, s. 21

Před soudem spolu s ní stanulo 13 obžalovaných, kteří podle komunistů tvořili skupinu, která usilovala o převrat, přestože ve skutečnosti se ani všichni obžalovaní navzájem neznali.³⁹ Nad pěti lidmi včetně Milady Horákové byl vynesena trest smrti. Žádosti o milost neuspěly, ani intervence významných osobností ze zahraničí. Za Miladu Horákovou se přimlouval Winston Churchill nebo Albert Einstein. Lidé během procesu povinně poslouchali rozhlas se zprávami o procesu, byly zasílány rezoluce do Prahy, které souhlasily s procesem a rozsudky. Rezolucí přišlo 6300. Nejzvrhlejším způsobem byly zmanipulovány i děti, které psaly ve škole rezoluce a žádaly nejhroší potrestání viníků.⁴⁰ Milada Horáková byla popravena 27. června 1950. Poprvé v historii ČSR od vzniku republiky v roce 1918 byla popravena žena, Protektorát nepočítaje.⁴¹

Dále proběhly procesy s církvemi, jak už bylo zmíněno dříve.

A roku 1952 se nevyhnuly ani těm, kteří je ještě nedávno sami připravovali. Na podzim 1952 proběhl proces s Rudolfem Slánským, bývalým generálním tajemníkem a jeho spolupracovníky.⁴²

V letech 1948 – 1952 vynesl soud 253 rozsudků trestu smrti, z toho jich bylo 78 vykonáno. Počet procesů začal klesat až během roku 1953. V letech 1948 – 1954 bylo odsouzeno v politických procesech 95 600 osob.⁴³

³⁹ Dvořáková, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. Praha: Hříbal, 1992, s. 25

⁴⁰ Koura, Petr – Formánková, Pavlína. *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, s. 57

⁴¹ Koura, Petr – Formánková, Pavlína. *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008,

⁴² Kovalyová, Heda. *Na vlastní kůži*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 118 – 120, 164 - 177

⁴³ Kaplan, Karel – Paleček, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001

4. VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉHO VĚZEŇSTVÍ V LETECH 1945 – 1952

Tato práce se v druhé části (od 4. kapitoly dále) bude věnovat vybraným příslušníkům Sboru vězeňské uniformované stráže (SVS) a chce na jejich osobních příbězích ukázat vývoj a proměny československého vězeňství v letech 1945 – 1952. Ale ještě než se práce přehoupne do této části, která je založená na pramenných základech, pokusím se shrnout obecný vývoj československého vězeňství pomocí sekundární literatury.

4.1. ODKLON OD TRADIC I. REPUBLIKY A OD ZPŮSOBU VĚZNĚNÍ V DEMOKRATICKÝCH STÁTECH

Po skončení II. světové války proběhly změny v celé československé společnosti, které se nevyhnuly ani soudnictví a vězeňství. Jistě mnoho starších dozorců a osob zodpovědných za chod věznic, čekalo po válce návrat k tradicím I. republiky.⁴⁴ To však již nešlo.

Na druhou stranu tak, jako pokaždé válce, byl ve společnosti tradiční příklon k levicovým stranám a to se týkalo i příslušníků SVS.⁴⁵

Ani z důvodu přítomnosti retribučních vězňů v osvobozené republice, ke kterým se z mnoha důvodů nedalo přistupovat jako k „běžným“ kriminálním vězňům, návrat k tradicím I. republiky nebyl mezi dozorci možný a ani žádaný.

Dekretem č. 126/1945 Sb. o zvláštních nucených pracovních oddílech byly vytvořeny pracovní oddíly určené pro retribuční vězně, kam byli zařazováni bez nároku na mzdu.⁴⁶ Toto už představovalo jistý odklon od praktik I. republiky a západního demokratického vězeňství. Přestože i v těchto věznicích pracovali vězni během jejich pobytu za mřížemi, vždy pracovali za mzdu a hlavně ne proto, aby rozvíjeli ekonomiku a hospodářství státu, ale z důvodu převýchovy vězně.⁴⁷

⁴⁴ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2-3/ 1999, s. 10

⁴⁵ Rákosník, Jakub. *Sověťizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945 – 1960*. Praha: Fontes, 2010, s. 71, 72, 85, 86, 243

⁴⁶ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2-3/ 1999, s. 12

⁴⁷ Kýr, Aleš. *Věznění a vězeňství*. In: *Historická penologie*, č. 1/2006, Praha: Kabinet dokumentace historie VŠČR, s. 3

Jasně řečeno to bylo ve vězeňských předpisech z roku 1931, kde bylo napsáno, že účelem trestu je: užitečné zaměstnání vzhledem k povolání budoucímu, péče o výchovu duševní a tělesnou, povznesení úrovně vězně, převýchova v práceschopného, řádného občana, prohloubení složek výchovy.⁴⁸

Po roce 1948 u nás tento systém využívání vězňů jako levné pracovní síly převzali komunisté a plynule přenesli z retribučních vězňů na tzv. protistátní vězně.

I během retribučních soudů byla odsouzena řada nevinných lidí a po roce 1948 byli tzv. političtí vězni odsuzováni zcela neprávem. Od začátku vazby s nimi bylo zacházeno jako s vinnými a zákonem předepsaný prokurátorův souhlas se vzetím do vazby získávali vyšetřovatelé mnohdy dodatečně a pouze zcela formálně. Po zrušení funkce vyšetřujících soudců byli vyšetřovatelé StB bez jakékoli kontroly a mohli si s vězni dělat, co chtěli.⁴⁹ Vězni žili ve velmi špatných hygienických podmínkách, namačkání jeden na druhém, bez kontaktu s rodinou, vnějším světem, bez možnosti přístupu k vězeňskému řádu, vydání na milost a nemilost vyšetřovatelů a soudců. Vězni byli rozděleni podle třídního původu nikoli podle skutku, který „spáchali“.⁵⁰ Na nejnižším stupínku skončili političtí vězni, kteří tím pádem měli nejtěžší podmínky, pracovali na nejhorších pozicích, měli malé přiděly stravy, návštěvy povoleny minimálně atd. Měli nejméně práv, ale nejvíce povinností. I zde je jasně vidět odklon od předválečných tradic československého vězeňství, protože za I. republiky byly vydány směrnice, že cely a ubikace pro vězně mají být suché, vzdušné, zásobené zdravou vodou, má být postaráno o otop pro vězně a zajištěno větrání cel. Také měla být pro vězně zbudovaná nemocnice, koupelna, kuchyně a měla jim být k dispozici kaple. A z největší pravděpodobností to bylo z velké části dodržováno, protože prvorepublikové vězeňství bylo v kontextu Evropy hodnoceno poměrně vysoko.⁵¹ O poúnorové době to však říci nelze a velmi pochybuji, že tyto zásady byly dodržovány.

Zatímco na západě se od militantních prvků ve vězení ustupovalo, u nás tomu bylo přesně naopak. Od roku 1951 na základě nového vězeňského řádu S-4, který vydalo Ministerstvo spravedlnosti, museli muži – vězni zdravit v pozoru a ženy se musely uklonit.⁵² Kromě toho museli vězni vojenským hlášením nahlašovat počet vězňů na cele nebo ubikaci.

⁴⁸Uhlík, Jan. *Zrod československého vězení*. In: *České vězeňství*, č.3/2002, r. 10, s. 40 - 41

⁴⁹Tomek, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948 – 1989*, Praha: ÚDV, 2000, s. 59

⁵⁰Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Političtí vězni.cz, 2009, s. 15

⁵¹Procházka, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. Praha: Vesmír, 1925, s. 15 - 16

⁵²Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Političtí vězni.cz, 2009, s. 18

Dále bylo vyžadováno pořadové vystupování vězňů při hromadných nástupech. Tyto vojenské prvky umožnily zjednodušení systému, větší odstup dozorců od vězňů a tím také větší možnost šikanování pod záminkou udržování kázně.⁵³ Podle tohoto nového vězeňského zákona byli mnohem více omezení tzv. protistátní vězni než kriminální vězni.⁵⁴ Až do vydání tohoto Vězeňského řádu S-4 k l. 9. 1951 se výkon trestu odnětí svobody v okresních a krajských soudních věznicích a trestních ústavech řídil domácími řády. Každý TPT měl svůj vlastní řád, upravený na dané podmínky v táboře (záleželo na počtu vězněných, velikosti tábora atd..)

Vězni se nemohli účastnit bohoslužeb a zavření duchovní byli za svoji víru diskriminováni.⁵⁵ Náboženská praxe byla ve věznicích ukončena v době konání procesu s představiteli řádů, prvního monstrprocesu představiteli katolické církve v březnu a dubnu 1950.⁵⁶ V knize Muklovský Vatikán je uvedena situace, kdy v roce 1951 v Kartouzích byli na příkaz jednoho z dozorců zapřaženi do pluhu jako koně biskupové Gojdič, Buzalka a Schreiber a absolvent arcibiskupského gymnázia Petřík. Úlohu kočího měl plnit retribuční vězeň Kyzivát.⁵⁷

Tím vším se československé vězeňství odklonilo od západního vězeňství a tradic I. republiky. Už nemluvě o monstrprocesech (pod taktovkou sovětských poradců, které měly vést k zastrášení obyvatelstva), vysokých trestech pro mladé lidi, trestech smrti, ponižování osob během věznění a podobně.

4.2. ZMĚNY ZÁKONŮ V LETECH 1945– 1952

Hned v květnu 1945 docházelo k přebírání objektů, které fungovaly na území Protektorátu jako věznice a začala postupná reorganizace vězeňství.

⁵³Kýr, Aleš. *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945 – 1955*. In: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. Příloha časopisu České vězeňství č.3/2001, Sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25.10. 2000 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR 409/99/0374

⁵⁴www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/historie-104/historie-vezenstvi

⁵⁵Více o životě zavřených duchovních In: Synek, Jan. *Náboženský život v československých věznicích v průběhu padesátých let dvacátého století*. Bakalářská práce obhájená na Ústavu českých dějin FFUK v roce 2008. Vedoucí bakalářské práce Prof.PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

⁵⁶Synek, Jan. *Náboženský život v československých věznicích v období komunistického režimu*. Diplomová práce obhájená na Ústavu českých dějin FFUK v roce 2011. Vedoucí diplomové práce Prof.PhDr. Jan Rychlík, DrSc. s. 34

⁵⁷Ondok, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 27

Organizace vězeňství byla upravena 26. 10. 1945 dekretem prezidenta republiky č. 112/1945 Sb. o správě soudních věznic a trestních ústavů. Převážná část vězeňských zařízení (soudní věznice, trestní ústavy a justiční polepšovny) spadala pod MS, kromě toho ale existovaly vojenské věznice spadající pod Ministerstvo národní obrany (MNO) a vězeňská zařízení řízená MV, později od roku 1950 MNB.⁵⁸

Obnovení soudů mělo dojít do stavu, v jakém byly před rokem 1938 a to dekretem prezidenta republiky č. 79/1945 Sb. ze dne 19. 9. 1945 o zatímní úpravě soudnictví v zemi české a moravskoslezské.⁵⁹ 1. 10. 1945 vyšel dekret č. 94/1945 Sb., který upravoval otázky organizace a služebních poměrů Sboru uniformované vězeňské stráže. Příslušníci SVS byli postaveni na úroveň četnictva a policie a měli mít i stejné hmotné zabezpečení.⁶⁰

Změny, které probíhaly po únoru 1948, se nevyhnuly ani soudnictví a vězeňství. 14. 10. 1948 byl vydán nechvalně proslulý zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. Tím se soudnictví, vězeňství a perzekuce obyvatelstva posunula daleko od původního zákona č. 50 /1923 Sb. na ochranu republiky.⁶¹ Na základě vydání nového zákona č. 231, byla spuštěna tvrdá perzekuce obyvatelstva.

Ani samotnému Sboru uniformované vězeňské stráže se změny a úpravy zákonů nevyhnuly. Dne 22. 12. 1948 byl vydán zákon č. 321/1948 Sb. o Sboru uniformované vězeňské stráže, který určil příslušníky SVS pod pravomoc vojenských soudů.⁶² Na jeho základě vznikla ozbrojená složka, která byla jednotně organizovaná a navíc vybavená pravomocemi Sboru národní bezpečnosti.⁶³ Se vznikem tohoto zákona začala probíhat reorganizace SVS, která měla za následek úbytek příslušníků SVS.⁶⁴ Byli odstraněni ze svých pozic jak ředitelé, tak řádoví zaměstnanci, kteří nebyli „vhodní“ pro nový režim. Mnozí odešli z vlastního popudu.

⁵⁸Janák, Dušan. *Organizace a řízení československého vězeňství v letech 1945 – 1945*. In: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. Příloha časopisu České vězeňství č.3/2001, Sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25.10. 2000 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR 409/99/0374

⁵⁹Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 14

⁶⁰Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 11

⁶¹Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 92

⁶²Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 14

⁶³Hladík, Ondřej. *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*. In: *Historická penologie*, č. 1 / 2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 9

⁶⁴Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 96

Poté již nebyly hlavním kritériem znalosti, zkušenosti s funkcí dozorce nebo správný výcvik, ale kladný vztah k lidově demokratickému zřízení, který byl zanesen i v samotném zákoně.

Reorganizace SVS probíhala celý rok 1949 a přenesla se i do roku 1950 a 1951, kdy stále nedostačovaly počty dozorců, a proto i nadále probíhal nábor nových příslušníků.

V roce 1950 vzniklo zcela nové ministerstvo a to Ministerstvo národní bezpečnosti, pod které začala pomalu přecházet všechna vězeňská zařízení, která do této chvíle spravovalo Ministerstvo spravedlnosti. 1. 9. 1952 došlo ke sjednocení vězeňství pod Ministerstvo národní bezpečnosti⁶⁵ a to díky zákonu č. 66/1952 Sb. o organizaci soudnictví, který nabyl účinnosti 1. 1. 1953. K 1. 10. byl ukončen i převod příslušníků SVS do SNB, také z platností od 1. ledna 1953.⁶⁶

Centrálním řídicím orgánem vězeňství se stala Správa nápravných zařízení (SNZ) Ministerstva národní bezpečnosti (MNB). Ale hned v roce 1953 došlo k zániku MNB a nově vše převzalo Ministerstvo vnitra (MV).⁶⁷ Tento „přechod“ k MV znamenal definitivní zánik prvorepublikového systému vězeňství. Pod Ministerstvem vnitra bylo vězeňství organizováno do roku 1968.⁶⁸

4.3. VĚZEŇSKÁ ZAŘÍZENÍ V LETECH 1948 – 1952

Toto období, tedy léta 1948 – 1952 (první období existence vězeňství pod vládou komunistů) je z hlediska vězeňství dosti nepřehledné. Vězeňských zařízení (trestnic, věznic) bylo roku 1951 okolo 350 a již od roku 1948 se nacházely v resortu tří ministerstev a to ministerstva spravedlnosti, ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany, od května 1950 také v resortu ministerstva národní bezpečnosti.⁶⁹

Pod Ministerstvo spravedlnosti spadaly okresní a krajské soudní věznice pro výkon vazby a trestů do jednoho roku a trestní ústavy pro výkon trestů nad jeden rok.

⁶⁵ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 30

⁶⁶ Petrášová, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*. In: *Sborník archivních prací*, č. 2 / 1994, r. 44, s. 339

⁶⁷ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 30

⁶⁸ Petrášová, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*. In: *Sborník archivních prací*, č. 2 / 1994, r. 44, s. 339

⁶⁹ Tomek, Prokop. *Vývoj československého vězeňství v letech 1948 – 1989*. In: *Za svobodu a demokracii III. Třetí odboj*. Hradec Králové: M&V, 2002, s. 45, uspořádali Babka, Lukáš a Veber, Václav.

Pod Ministerstvo spravedlnosti náležely trestní ústavy jako Mírov, Plzeň – Bory, Pardubice, Leopoldov, Ilava atd.⁷⁰ A také tábory v jáchymovské, slavkovské a příbramské oblasti.⁷¹

Pod Ministerstvo národní obrany spadaly vrchní vojenské soudy v Praze, Bratislavě a Brně a krajské vojenské soudy. Existovaly i vojenské věznice zřízené pod krajskými vojenskými soudy. Nechvalně proslulou věznicí byla hlavně věznice na Hradčanech.⁷²

Pod Ministerstvo vnitra spadaly správní věznice referátů krajských a okresních národních výborů.⁷³ Tedy věznice SNB a StB.StB si většinou propůjčovala pouze cely v jednotlivých věznicích.⁷⁴

Vliv StB vzrůstal od roku 1949, kdy StB začala vytvářet vlastní síť věznic a táborů, která byla rozšiřována až do roku 1952, kdy celé vězeňství začalo řídit už zmiňované MNB. U StB je značně viditelná snaha o sovětizaci celého vězeňského systému v ČSR.⁷⁵

V květnu 1950 tedy vzniklo Ministerstvo národní bezpečnosti. Pod MNB bylo během dvou let sjednoceno celé vězeňství včetně pracovních táborů, kde se kvůli tomu velmi ztížily podmínky pro život, protože jak vnější, tak vnitřní ostrahu převzal Útvar SNB – Jeřáb (ten do této chvíle zajišťoval pouze vnější ostrahu a vnitřní ostrahu do této chvíle obstarávali příslušníci SVS, kteří spadali pod MS.Později v roce 1953 bylo MNB sloučeno s MV, takže vězeňství poté podléhalo pouze Ministerstvu vnitra.⁷⁶

⁷⁰Více o těchto trestních ústavech viz podkapitola 3.4.1

⁷¹Více o táborech viz podkapitola 3.5.2

⁷²Více o vojenských věznicích viz podkapitola 3.4.2

⁷³Tomek, Prokop. *Vývoj československého vězeňství v letech 1948 – 1989*. In: *Za svobodu a demokracii III. Třetí odboj*. Hradec Králové: M&V,2002, s. 47, uspořádali Babka, Lukáš a Veber, Václav

⁷⁴Více o věznicích StB v podkapitole 3.4.3

⁷⁵Janák, Dušan. *Organizace a řízení československého vězeňství v letech 1945 – 1945*. In: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. Příloha časopisu *České vězeňství* č.3/2001, Sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25.10. 2000 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR 409/99/0374

⁷⁶Tomek, Prokop. *Vývoj československého vězeňství v letech 1948 – 1989*. In: *Za svobodu a demokracii III. Třetí odboj*. Hradec Králové: M&V,2002, s. 50, uspořádali Babka, Lukáš a Veber, Václav

4.4. VĚZNICE

4.4.1. VĚZNICE V RESORTU MINISTERSTVA SPRÁVEDLNOSTI

Mezi nejstarší, ale i méně staré věznice tohoto typu patří věznice Pankrác, Mírov, Plzeň–Bory, Ruzyně, Valdice, Pardubice, Řepy, Leopoldov, Želizeovce a Ilava.

a) Věznice Pankrác byla postavena v letech 1885 – 1889 a fungovala jako mužská zemská trestnice až do roku 1918. Od tohoto roku až do roku 1939 fungovala jako věznice Krajského soudu trestního v Praze v rámci prvorepublikového československého vězeňství. V letech 1939 – 1945 fungovala nadále jako věznice Krajského soudu. V těchto letech se stala pankrácká věznice co do počtu vězňů největší věznicí v Protektorátu. V tomto zařízení byla během okupace protektorátní česká věznice (věznice krajského soudu), německá soudní věznice a policejní věznice gestapa. Během II. světové války v ní byly drženy tisíce Čechů.⁷⁷ Od dubna 1943 do dubna 1945 zde bylo popraveno 1075 osob.⁷⁸ V letech 1945 – 1948 to bylo dalších 147 osob na základě tzv. velkého retribučního dekretu. Od roku 1949 zde také bylo uzavřené vyšetřovací oddělení krajského velitelství StB Praha pro 360 osob. Až do roku 1952 věznice částečně fungovala jako věznice Krajského soudu v Praze.⁷⁹ Ve věznici Pankrác byli v padesátých letech popravováni političtí vězni mezi nimi například Dr. Milada Horáková, Rudolf Slánský a další.⁸⁰

b) Věznice Mírov vznikla roku 1858 v prostorách mírovského hradu, o kterém máme první zmínku z roku 1266.⁸¹ Ve 14. Století význam pevnosti stoupal. V té době byl hrad střediskem biskupských statků. Později již Mírov fungoval jako vězení a korekční dům pro kněze. A od roku 1858 již jako „klasické“ vězení. Po vzniku republiky v roce 1918 se mírovský hrad stal jednou z devíti československých trestnic.⁸² Za druhé světové války zde byl ústav pro choré vězně.⁸³

⁷⁷Kýr, Aleš. *Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice*. In: *Historická penologie*, č. 1/2008, Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2008, s. 31

⁷⁸Kýr, Aleš. *Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice*. In: *Historická penologie*, č. 1/2008, Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2008, s. 34

⁷⁹Kýr, Aleš. *Z historie vazební věznice Praha – Pankrác (1889 – 1989)*. In: *Historická penologie*. č. 4/2004, Praha: Kabinetdokumentace historie VSČR, s. 1-7

⁸⁰Kýr, Aleš. *Pankrácké popraviště z let 1926 – 1989*. In: *Historická penologie*, č. 1/2006, Kabinetdokumentace a historie VSČR, s. 6-11.

⁸¹Křupka, Václav – Trunda, Zdeněk – Wilhelm, Marek. *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mohelnice: Věznice Mírov, 2008

⁸²Křupka, Václav – Trunda, Zdeněk – Wilhelm, Marek. *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mohelnice: Věznice Mírov, 2008, s. 39

⁸³Hájková, Libuše. *Mírov*. Praha: Nakladatelství Edvard Fastr Praha XVI., 1946

V té době tu také byli vězněni někteří příslušníci II. odboje, například členové Obrany národa. Mírov ale byl převážně pouze přestupní stanicí do dalších věznic.⁸⁴ Po válce tu byli vězněni ti, co spolupracovali s okupanty a po roce 1948 tzv. protistátní vězni. V areálu byl po únoru 1948 umístěn také tábor nucené práce, do kterého byli umisťováni především bývalí českoslovenští důstojníci. Tento tábor uvnitř věznice byl zrušen roku 1951.⁸⁵

c) Věznice Plzeň – Bory byla postavena v letech 1874 – 1878 jako mužská trestnice pro vězně odsouzené za těžké zločiny. Od roku 1948 i zde byli umisťováni političtí vězni. V roce 1949 zde došlo k popravě Heliodora Píky.⁸⁶ Součástí věznice bylo i zvláštní oddělení tzv. „kremľ“, který byl určen právě pro politické vězně.

V roce 1950 byl odsouzen k trestu smrti dozorce Borské věznice Čeněk Petelík v rámci tzv. Borského případu kvůli pomoci politickým vězňům právě z oddělení D1 – Kremľ. Borský případ byl vykonstruovaný případ určený kromě jiného také k zastrašení ostatních dozorců, aby nikdo vězňům nijak nepomáhal.⁸⁷

d) Věznice Ruzyně byla jedna z nejdůležitějších věznic komunistického režimu určená pro vyšetřování StB. Zde strávila v letech 1952 – 1953 15 měsíců vyšetřovací vazby například Lenka Reinerová, dnes již nežijící, známá a uznávaná spisovatelka a novinářka.⁸⁸ Věznice Ruzyně byla původně zemskou donucovací pracovnou, která se do míst původního pivovaru přesunula roku 1935 z Hradčan. Donucovací pracovnou zůstala i během II. světové války a dále až do roku 1948. V tomto roce došlo k převedení „káranců“ do zemské donucovací pracovny v Pardubicích a v Ruzyni byla přistavěna nová budova, přizpůsobená požadavkům StB. V této době začíná nechvalně proslulé období ruzyňské věznice.⁸⁹

e) Věznice Pardubice byla zřízena jako zemská donucovací pracovna v roce 1891. V donucovací pracovně nesměli být odsouzenci umístěni déle než 3 – 5 let a tento pardubický byl výhradně určen mužům.

⁸⁴Křupka, Václav – Trunda, Zdeněk – Wilhelm, Marek. *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mohelnice: Věznice Mírov, 2008

⁸⁵Bílek, Jiří. *Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001, s. 133

⁸⁶Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Političtí vězni.cz, 2009, s. 341

⁸⁷Více in: Hladík, Ondřej. *Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště*. In: *Historická penologie*, č. 2 / 2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VŠČR

⁸⁸Reinerová, Lenka. *Všechny barvy slunce a noci*. Praha: Labyrint, 2002

⁸⁹www.vscr.cz/vazebni-veznice-praha-ruzyne-90/informacni-servis-1618/historie-1043/

Po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 zůstaly donucovací pracovny v kompetenci zemských úřadů, ale nově byly podřízeny Ministerstvu vnitra. Od roku 1921 byly pod pravomocemi Ministerstva spravedlnosti. Během II. světové války si gestapo vyhradilo v donucovací pracovně jednu budovu jako svoji věznici. Další samostatnou jednotkou v době okupace byl „sběrný tábor policejní preventivní vazby“. Jinak zde byl ještě „Pracovně – výchovný tábor“, který fungoval od roku 1942. Také Vězeňského komplexu se také během války dotkly nálety na Pardubice, při kterých došlo k poškození části vězení. Po skončení války se na svá místa vraceli přímo z koncentračních táborů původní pardubičtí dozorcí. V letech 1945 – 1947 zde kromě donucovací pracovny byly také internační tábory. Po uzavření internačního tábora byl zde zřízen „Kárný tábor“, který fungoval až do roku 1949. Stejně tak, jako na Mírově i tady byl uřízen Tábor nucené práce, který zde fungoval do roku 1951. První ženy – vězeňkyně byly umísťovány ještě do internačního tábora, po jeho zrušení do TNP a poté již do trestní věznice pro ženy, která zde byla zřízena 1.5.1949, tímto datem naopak skončila činnost donucovací pracovny.⁹⁰ Do této věznice byly umísťovány hlavně politické vězeňkyně a to především od roku 1952. Stejně tak, jako bylo v Plzni oddělení Kreml, zde bylo oddělení tzv. „Hrad“, určené významným politickým vězeňkyním⁹¹, kromě toho tady také bylo oddělení tzv. „ Vatikán“, které bylo určené řádovým sestrám a také oddělení tzv. „ podsvětí“, kam byly umísťovány pohlavně nakažené prostitutky a duševně nemocné ženy.⁹²

f) Další věznicí pro ženy byly Želizeovce na Slovensku, kde ženy pracovaly v zemědělství za velmi tvrdých podmínek.⁹³

g) Další věznicí na Slovensku byl Leopoldov. Tato věznice byla zřízena v bývalé pevnosti. Po roce 1948 byla určena pro politické vězně. I zde vládly velmi tvrdé poměry. Problémy byly s hygienou, stravováním i ubytováním. Věznění tu byli například gen. Kutlvašr, gen. Syrový nebo Gustáv Husák.⁹⁴

h) Podobnou věznicí byly také Valdice. I zde byli v 50. letech převážně političtí vězni s vysokými tresty. Věznice Valdice byla zřízena roku 1857 v bývalém kartuziánském klášteře, který byl založen již roku 1627.

⁹⁰ Kaláb, Vladimír – Kalábová, Květoslava. *Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích*. Praha: VS Praha Pankrác, 2006

⁹¹ Bursík, Tomáš. *Ztratily jsme mnoho času, ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*. Praha: ÚDV, 2006

⁹² Šimková, Dagmar. *Bylyjsme tam taky*. Toronto: Sixty – eight Publishers Corporation, 1980

⁹³ Šimková, Dagmar. *Bylyjsme tam taky*. Toronto: Sixty – eight Publishers Corporation, 1980

⁹⁴ Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Političtí vězni.cz, 2009, s. 341

Oficiální název věznice zněl „Mužská trestnice v Kartouzích u Jičína“. V polovině 19. století došlo k velkým stavebním úpravám tak, aby objekt plnil funkci vězení. Vězení bylo určeno hlavně nejtěžším zločincům. V roce 1938 byli trestanci přemístěni do Plzně nebo na Pankrác a ve Valdicích byl zřízen „Ústav pro choré a mladistvé trestance“, kam byli přestěhováni mladiství trestanci z Mikulova a trestanci z ústavu pro choré na Mírově.⁹⁵ Během II. světové války byla v části zařízení vyšetřovna gestapa⁹⁶, kde přišlo o život 150 českých vlastenců. Místní dozorcí se účastnili odboje a mnozí skončili v koncentračních táborech. Po roce 1948 zde byli, jak už bylo zmíněno především trestanci s dlouhými tresty.⁹⁷

ch) Do této skupiny je třeba ještě také zařadit věznici v Ilavě. Ilava patřila mezi jednu z nejtvrděších věznic na Slovensku. V prostorách bývalého hradu nebyl zaveden vodovod, ústřední topení ani sociální zařízení. Do roku 1952 fungovala Ilava jako Trestní ústav Ministerstva spravedlnosti, ale po roce 1948 zde byl také TNP.⁹⁸

i) Poslední zmiňovanou věznicí je věznice Řepy. Věznice Řepy byla zbudována v prostorách bývalého kláštera v roce 1865 poté, co zde v letech 1860 – 1865 byl sirotčinec. Do této věznice byly umísťovány vězeňkyně ze Zemské donucovací pracovny na Hradčanech a také mladistvé trestankyně z polepšoven a donucovacích pracoven. Pracovaly tu sestry řádu sv. Karla Boromejského, staraly se hlavně o hospodářství věznice, ale měly také dozor v dílnách, ložnicích a ostatních prostorách věznice. Kromě řádových sester tam samozřejmě působili dozorcí. Během I. republiky tu bylo uvězněno asi 250 žen, které střežilo maximálně 8 dozorců a to hlavně při venkovních pracích. Během II. světové války bylo z Řep odvezeno 27 cikánek do koncentračního tábora v Osvětimi.⁹⁹ Činnost ženské věznice v Řepích skončila k 30. listopadu 1948.

⁹⁵Hladík, Ondřej. *Vznik ústavu pro mladistvé a choré vězně ve Valdicích*. In: *Historická penologie*, č. 3/2007, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 14

⁹⁶Kafková, Alena. *Věznice Valdice v období Protektorátu Čechy a Morava*. In: *Historická penologie*, č. 3/2007, Kabinet dokumentace a historie VSČR, s. 23-41

⁹⁷Kocourek, Karel. *Z historie věznice Valdice*. In: *Historická penologie*, č. 1/2004, Kabinet dokumentace a historie VSČR, Praha 2004, s. 1-4

⁹⁸www.totalita.cz

⁹⁹Uhlík, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách. Osudy významných vězněných osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství*. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006, s. 176 - 177

4.4.2. VOJENSKÉ VĚZEŇSTVÍ

Vojenské vězeňství začalo v Československu existovat zároveň se vznikem I. republiky a fungovalo až do jejího zániku. Po skončení války bylo opět obnoveno a fungovalo na stejných principech jako za I. republiky. Existovaly vojenské věznice při vojenských soudech a vojenská trestnice, která byla na Mírově.¹⁰⁰

Po únoru nastaly změny i ve vojenském soudnictví a vězeňství. Měnila se tím výrazně i situace pro vojáky z povolání, hlavně těm, co sloužili za II. světové války v zahraničních armádách nebo domácím nekomunistickém odboji. Tito lidé byli ale častěji souzeni státními soudy a ne vojenskými.

Zvláštní věznicí pro vojáky byl tzv. Domeček v Praze na Hradčanech, kde byli vyslýcháni převážně vojáci z povolání a tvrdými výsledky nuceni k přiznání všeho, co si na ně StB vymyslela. Za tímto účelem sloužila i vazební místnost v budově hlavního štábu v Praze Dejvicích.¹⁰¹

Změny v organizaci vojenských soudů a prokuratur nastaly v roce 1950. Také se zcela nově vytvořily 3 pracovní kárné rotý pro vojáky určené k výkonu trestu odnětí svobody na dobu maximálně dvou let. V roce 1952 byly tyto kárné rotý připojeny k Pomocně technickým praporům (PTP) a Technickým praporům (TP).¹⁰²

Od roku 1951 došlo k nárůstu počtu trestaných vojenskými soudy. Spojitost to mělo s gen. Reicinem, který byl odsouzen v procesu s Rudolfem Slánským.

¹⁰⁰ Bílek, Jiří. *Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001, s. 127

¹⁰¹ Bílek, Jiří. *Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001, s. 128

¹⁰² Bílek, Jiří. *Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001, s. 129

Další velkou změnou vojenského vězeňství bylo jeho převedení do resortu Ministerstva národní bezpečnosti.¹⁰³ Později byly vojenské soudy, prokuratura i věznice dány do resortu spravedlnosti a tím skončilo vojenské vězeňství jako součást vojenské správy.¹⁰⁴

Zvláštní kapitolu tvoří tábor nucených prací Mírov, který byl ve vojenské trestnici, ale nikdy nebyl součástí vojenského vězeňství, přestože byl určen pro vojáky z povolání, kteří byli odsouzeni a určeni do TNP. Vězňů bylo asi 300 a šlo hlavně o důstojníky, mezi kterými byl i pplk. František Fajtl, mjr. Otakar Hrubý nebo škpt. Josef Buršík. Dále zde byli i odbojáři z řad Obrany národa, což byl odbojová organizace, na které se podíleli především vojáci. TNP Mírov byl nakonec zrušen k 18. 7. 1951 a někteří vězni propuštěni.¹⁰⁵ Věznice Mírov jako taková ale i nadále fungovala.

4.4.3. VĚZNICE STB

Po roce 1948 se začal rozvíjet zcela nový druh vyšetřování osob vzatých do vazby. Postupně byla ze systému odstraněna funkce vyšetřujícího soudce, který do této doby vedl vyšetřování nezávisle na policii, později StB.¹⁰⁶ Díky tomu vzrostla moc StB nad vyšetřovanými, protože působili samostatně, aniž by někdo mohl jejich činnost zkontrolovat.

Zákon 86/1950 Sb. umožňoval vykonávat vazbu u vyšetřovatele, což StB jenom nahrávalo k celodennímu krutému zacházení s vězni.¹⁰⁷

Začaly vznikat věznice StB, nejdříve například v budovách okresních nebo krajských věznic. Ale prostory byly nedostačující, kapacita míst byla překročena, a proto se vězni StB dostávali do styku s kriminálními vězni a i vnějším světem.

¹⁰³ Bílek, Jiří. *Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001, s. 131

¹⁰⁴ Bílek, Jiří. *Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001, s. 132

¹⁰⁵ Bílek, Jiří. *Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001, s. 133

¹⁰⁶ Tomek, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948 – 1989*, Praha: ÚDV, 2000, s. 59

¹⁰⁷ Tomek, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948 – 1989*, Praha: ÚDV, 2000, s. 59

V roce 1949 bylo pod správou StB 7 věznic a to 2 na Slovensku (Bratislava, Košice) a 5 v (Karlovy Vary, Brno, Jihlava, Ruzyně, Bartolomějská). Největší kapacitu měla věznice v Košicích a to 190 osob a nejmenší v Jihlavě s kapacitou 12 osob.¹⁰⁸ Počet těchto věznic neustále rostl. V roce 1950 jich v každém kraji bylo několik, buď fungovaly v samostatných budovách, nebo měly vyhrazeny určité cely v krajských nebo okresních věznicích.¹⁰⁹ Celkový počet vězňů pod přímou správou StB, byl v roce 1950 1350 osob.¹¹⁰ Podmínky ve věznicích StB byly velmi tvrdé, ať už se týkalo překračování kapacity míst, špatné stravy, hygieny, špatného chování vyšetřovatelů vůči vězněným. Málokde působil doktor a vězeňský řád se příliš nedodržoval. Například v Hradci měla StB od roku 1953 korkem vyztuženou celu, aby se o bití během výslechu nikdo nedozvěděl.¹¹¹

4.5. TÁBORY

4.5.1. TÁBORY PRO RETRIBUČNÍ VĚZNĚ A NĚMECKÉ VÁLEČNÉ ZAJATCE

Konec II. světové války přivedl do československých věznic nové vězně a to vězně retribuční. Tím se výrazně měnil počet a složení vězeňské populace.

Oficiálně se vězni dělili na retribuční, kriminální a po roce 1948 k nim přibyli ještě političtí vězni.¹¹²

S poválečným zatýkáním bezprostředně souvisela otázka kapacity věznic. Ta v krátké době přestala dostávat a i z tohoto důvodu začaly vznikat tábory pro retribuční vězně po celém československém území. Jako tábor často sloužil shluk budov, volné prostranství nebo bývalé zajatecké tábory.

V poválečné době vznikaly tábory za různým účelem. Tábory pro retribuční vězně, pro německé válečné zajatce, pro osoby zavlčené Němci do Československa během války nebo pro osoby vracející se z nucených prací a koncentračních táborů zpět do Čech, pro repatrianty a reemigranty a také pro Němce, kteří byli určeni k odsunu, a před tím se museli shromáždit

¹⁰⁸Tomek, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948 – 1989*, Praha: ÚDV, 2000, s. 61

¹⁰⁹Tomek, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948 – 1989*, Praha: ÚDV, 2000, s. 63/64/65

¹¹⁰Tomek, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948 – 1989*, Praha: ÚDV, 2000, s. 65

¹¹¹Gaďourek, Ivan – Nehněvajsa, Jiří. *Žalářování, pronásledování a zneuznání. Svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 23

¹¹²Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Politických vězňů, 2009, s. 17

ve sběrných táborech.¹¹³ Po skončení války vzniklo kolem 500 táborů ve třech základních typech a to internační tábory pro retribuční vězně, sběrné tábory a pracovní tábory.¹¹⁴ V těchto táborech bylo drženo okolo 153 tisíc osob¹¹⁵, vězňů jako takových bylo v roce 1945 16 142.¹¹⁶

Střežení vězněných měli zajišťovat dozorcí z nově zformovaného Sboru vězeňské stráže, ale jejich počty nedostačovaly, a proto vypomáhali i vojáci, členové závodních milicí, příslušníci SNB nebo členové revolučních gard.¹¹⁷

Ve zjištěných 170 zařízeních, 39 táborů střežili pouze příslušníci SNB, 12 táborů SNB spolu s civilisty, dozorcí, milicí nebo vojáky, ve 21 táborech byly strážní oddíly složeny z pomocných sil Bezpečnosti a ještě ve čtyřech dalších táborech spolupracovaly s jinými silami. Ve 48 táborech byli civilní strážníci, ve 4 národní stráž, v 1 dokonce Jezdecká korouhev selské jízdy, 13 závodů střežila závodní milice, ve 4 byli samotní dozorcí vězňů (v internovaných soudních věznicích), v 19 táborech sami vojáci a v dalších 5 byli doplněni civilními hlídkami.¹¹⁸

V organizaci táborů byl obrovský zmatek a nepořádek. Místní úřady nespolupracovaly s úřady vyššími a kolikrát soustřeďovaly lidi do budov, které samy vybraly a neměly k tomu povolení. Hospodářská situace táborů byla také velmi špatná a administrativa se téměř nevedla. Bylo těžké zavést v táborech jednotná pravidla.

V Praze byli vězni a zajatci v roce 1945 soustředěni asi na 40 místech, mimo Prahu bylo asi 109 táborů, kde bylo 150 tisíc osob, z toho jich 125 tisíc bylo válečnými zajatci.¹¹⁹ Zajatci byli hlídáni Sověty, Američany a Čechoslováky.¹²⁰

Početní stavy dozorců byly v každém táboře jiné. Lišily se podle velikosti tábora, množství osob v táboře a podle dostupnosti osob, ochotných vykonávat tuto práci.

¹¹³ Staněk, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 27

¹¹⁴ Staněk, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 28

¹¹⁵ Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 30

¹¹⁶ Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Političtí vězni.cz, 2009, s. 20

¹¹⁷ Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 20

¹¹⁸ Staněk, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 57

¹¹⁹ Staněk, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 39

¹²⁰ Staněk, Tomáš. *Němečtí váleční zajatci v Českých zemích 1945 – 1950. Nástin vybraných problémů*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2011, s. 23

Většinou byl v táborech velitel a jeho zástupce, lékař, někdy i velitel stráží a hospodářský a administrativní pracovník.¹²¹

U zajatých a internovaných osob převažovala z 90% německá národnost.

Od září 1945 všichni váleční zajatci spadali pod vojenskou správu a ostatní internovaní včetně SS spadali pod Ministerstvo vnitra.¹²² V rámci organizovaného odsunu opouštělo republiku německé civilní obyvatelstvo, ale zajatci a retribuční vězni zůstávali. Ve věznicích bylo zhruba 7 tisíc zajištěných, proto bylo potřeba zvyšovat počet dozorčího personálu. Službu mohli nastoupit jenom bezúhonní, státně spolehliví českoslovenští občané starší 21 let, kteří splnili vojenskou povinnost a mohli nosit zbraň. Přednost měli mít bývalí političtí vězni a odbojáři.¹²³

Od roku 1946 byla diskutována myšlenka zapojit zajatce a retribuční vězně na práci kvůli nedostatku běžných pracovních sil. V roce 1947 tak bylo nasazeno 1558 mužů v dolech a 7000 mužů v zemědělství.¹²⁴

Z původních 40 tisíc zajatců, kteří byli v rukou československých orgánů, jich 32 tisíc do konce června 1947 opustilo republiku.¹²⁵

V tomto roce bylo v republice uvězněno celkově 22 tisíc osob, nejvíce jich bylo stále na Pankráci.¹²⁶

Od roku 1948 se začalo měnit složení „obyvatel“ vězení. Mezi vězně začala přicházet třetí velká skupina a to političtí vězni. V roce 1948 bylo rozhodnuto „použít“ na těžkou práci jak všechny zbylé zajatce, tak všechny retribuční a politické vězně. Od roku 1949 se začali hromadně přesouvat z tzv. pevných věznic do táborů na Jáchymovsko a Slavkovsko.

K listopadu 1949 bylo v českých zemích 23 309 vězňů, z toho 10 722 retribučních vězňů (46%) a 6 788 politických vězňů (29%).¹²⁷ Čím více se zvyšoval počet politických vězňů, tím větší pozornost se na ně ve věznicích upírala.

¹²¹ Staněk, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 41

¹²² Staněk, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 95

¹²³ Služební řád pro dozorce/dozorkyně internačních, pracovních a sběrných středisek. Státní okresní archiv Uherské Hradiště - inv. č. 389, sign. III, č. 2021/47, kart.448.

¹²⁴ Staněk, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 181

¹²⁵ Staněk, Tomáš. *Němečtí váleční zajatci v Českých zemích 1945 – 1950. Nástin vybraných problémů*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2011, s. 133

¹²⁶ Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 76

¹²⁷ Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 100

Poslední němečtí zajatci odjeli z republiky v lednu 1950, ale retribučních vězňů tady bylo stále dost. Začátkem října 1950 jich bylo registrováno 9 600.¹²⁸ V roce 1952 jich bylo 3000 a v roce 1956 jich podle Doc. PhDr. Tomáše Staňky CSc. bylo 289. Ale v knize *Českoslovenští političtí vězni* je uvedeno číslo 13 k roku 1956.¹²⁹ Jediné moje vysvětlení je to, že oba udávají údaj k jinému měsíci roku 1956.

Zvláštní vztah mezi sebou měli retribuční vězni s politickými vězni. V mnohých případech se ukázalo, že v daných podmínkách mohou najít společnou řeč, přestože za normálních okolností by spolu „neprohodili ani slovo“ a stáli by na opačné straně barikády tak, jako před komunistickým převratem. To však neznamenal, že to takhle fungovalo pokaždé, tyto vztahy se musí posuzovat případ od případu, nelze je nijak zobecňovat, protože mezi retribučními vězni bylo také dost udavačů, kteří šli na ruku „bachařům“ a zásadně proti politickým vězňům.

4.5.2. TÁBORY PRO PROTISTÁTNÍ VĚZNĚ

Po roce 1948 se naplno „rozjel“ nový systém vězeňství a to táborové vězeňství. Z počátku byly využity bývalé zajatecké a sběrné tábory pro nové pracovní tábory.

Tyto tábory byly nazývány buď Trestaneckými pracovními tábory (TPT) nebo Nápravně pracovními tábory (NPT). Po roce 1950 se také užívaly názvy Pracovní útvary vězňů (PÚV) a Pracovní útvary odsouzených (PÚO).¹³⁰

Kromě jiného také existovaly Tábory nucené práce (TNP), kam byli lidé posíláni bez soudu, kolikrát jenom na základě rozhodnutí národních výborů na úrovni krajů.¹³¹ Toto už ale byla zcela jiná skupina táborů, s odlišnou strukturou.

¹²⁸ Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 111

¹²⁹ Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 169, srovnej s: Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Političtí vězni.cz, 2009, s. 34)

¹³⁰ Petrášová, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*. In: *Sborník archivních prací*, č. 2 / 1994, r. 44,

¹³¹ Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Političtí vězni.cz, 2009, s. 21, Janák, Dušan – Borák Mečislav. *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 17 – 18

V letech 1949 – 1950 bylo 17 pracovních táborů v oblasti Jáchymovska, Slavkovska a Příbramska.¹³² V roce 1949 vznikly tábory Vykmánov I. (C), Svornost (K), Mariánská (B), Rovnost (P), Eliáš I. (N), Prokop (T). V roce 1950 Ústřední (D), Bratrství (M), Eliáš II. (N), Ležnice (O). V roce 1951 potom Vykmánov II. – Žďár (L), Nikolaj (A), Vršek – Barbora (E), Svatopluk (V), XII – Horní Slavkov (X), Vojna (U). Až v roce 1953 vznikl na Příbramsku tábor Bytíz (Z). Kromě jiného také vznikl Vykmánov JAV – věznice v roce 1954.¹³³

Tyto tábory dostaly jména podle důlních šachet, ke kterým patřily nebo podle obcí v blízkosti táborů. Každý tábor měl z důvodu utajení i krycí označení ve formě písmen abecedy (písmena uvedená za jmény táborů).

Velmi tvrdé podmínky panovaly v táborech Eliáš II. a Vykmánov II., kde byli vězni neustále v radioaktivním prostředí, a kde v táboře Vykmánov II. v pověstném „Elku“ byla tzv. Věž smrti.¹³⁴ V táborech Mariánská a Nikolaj¹³⁵, kde byli vězni dopravováni na šachtu tzv. ruským autobusem¹³⁶ a v táborech Rovnost a Svornost, kde v táboře Svornost byly tzv. Mauthausenské schody.¹³⁷

V roce 1949 byly v těchto oblastech také zřizovány Tábory nucené práce (TNP) a to tábory Jáchymov Vršek, Vykmánov, Nikolaj a Plavno, Příbram Brody a Vojna.¹³⁸ Tyto tábory existovaly nejen v těchto oblastech při dolech, ale i u velkých podniků jako například v Českých Budějovicích, kde byl Tábor nucených prací pro ženy, které pracovaly v tužkařském průmyslu nebo TNP v Kladně při ocelárnách.¹³⁹ Tito lidé tedy kromě práce

¹³²Bursík, Tomáš. *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009

¹³³Petrášová, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*. In: *Sborník archivních prací*, č. 2 / 1994, r. 44, s. 437, Kaplan, Karel – Pacl, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. České Budějovice: Actys, 1993, s. 51

¹³⁴Více in: Dokumentární film Kristiny Vlachové: „Věž smrti“. Dokument je dostupný na ivysílání České televize.

¹³⁵Více in: Šedivý, Zdeněk. *Uranový gulag. Jáchymovské peklo*. Brno: Moba, 2003, s. 24, 160

¹³⁶V dokumentárním filmu „Věž smrti“ ve 14. minutě bývalí političtí vězni názorně ukazují, co byl a jak fungoval tzv. Jáchymovský neboli ruský neboli muklovský autobus. – Jaký šok pro vězně znamenalo poprvé vidět a zažít tzv. ruský autobus je skvěle popisováno v knize Oldřicha Klobase. – Klobas, Oldřich. *Jak se chodí v laně. Svědectví politického vězně z padesátých let*. Brno: Blok, 1996, s. 166 – 167.

¹³⁷Název vězni převzali podle schodiště v koncentračním táboře Mauthausen (po něm byli vězni v Mauthausenu nuceni chodit s těžkými kameny až do vyčerpání). Toto strmé schodiště o 227 schodech v táboře Svornost bylo obehnané ostnatým drátem a sloužilo jako koridor mezi táborem a dolem. Po tomto schodišti museli vězni chodit za každého počasí, každý den. – Šedivý, Zdeněk. *Uranový gulag. Jáchymovské peklo*. Brno: Moba, 2003, s. 101 – Lukeš, Jan. *Hry doopravdy, rozhovor se spisovatelem Karlem Peckou*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček a Paseka, 1998, s. 71

¹³⁸Kaplan, Karel – Pacl, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. České Budějovice: Actys, 1993, s. 51

¹³⁹Janák, Dušan – Borák Mečislav. *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 153

v hornictví pracovali také v hutnictví, stavebnictví, chemickém a textilním průmyslu, sklářském a papírenském průmyslu a v zemědělství.¹⁴⁰

Ještě navíc samotné věznice měly vlastní Pracovní útvary (PÚ) umístěné nedaleko od mateřské věznice. Karlovy Vary měly 4, Pankrác 13, Plzeň 11, Pardubice 5.¹⁴¹

4.6. VĚZNI

Oficiálně se tedy vězni dělili na retribuční, kriminální a politické vězně. Po roce 1948 jak už bylo napsáno, se pozornost věznitelů přenesla z retribučních vězňů na politické vězně. Kriminální a retribuční vězni byli nemálokrát účelově štváni dozorci a veliteli proti politickým vězňům. Hlavně v pracovních táborech vznikala tzv. Bicí komanda, která útočila právě na politické vězně. Političtí vězni byli v některých táborech a věznicích „namícháni“ s kriminálními vězni, aby byla narušena jejich soudržnost.¹⁴² K velmi „smutně paradoxním“ situacím v táborech a věznicích docházelo tehdy, kdy vedle sebe museli žít kolaboranti, udavači, bývalí příslušníci SS a zároveň příslušníci domácího a zahraničního II. odboje a vojáci, kteří bojovali za II. světové války na Západě.

Na druhou stranu se velitelé táborů obávali přílišného promíchání vězňů, aby ti méně nebezpeční tj. ti kriminální vězni nebyli „nakaženi jedem protistátní záští“ od těch nejvíce nebezpečných tzn. státně bezpečnostních vězňů.¹⁴³

Také pracovní místa měli političtí vězni ty nejhorší, protože v době kdy začali přicházet do táborů, byli retribuční a kriminální vězni již nějakou dobu zavření a všechna výhodná místa v táboře byla rozebrána.

¹⁴⁰ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 23

¹⁴¹ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 20

¹⁴² Hejl, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum Praha podle Sixty – Eight Publishers, 1990, s. 276

¹⁴³ Petrášová, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*. In: *Sborník archivních prací*, č. 2/1994, r. 44, s. 336

Politici vězni měli vlastní morální zákony, kterými se řídili a z kterých neustupovali.¹⁴⁴ Mezi jejich zásady patřilo nedonášet, pomáhat si navzájem a tak dále.¹⁴⁵ V knize Jana Lukeše: „Hry doopravdy“ Karel Pecka říká: „*Jeden z obrovsky světlých zážitků tohoto údobí je, že s převahou politických případů se v táborech utvořil mravní kodex, který skutečně platil jako zákon[...]. Považuji za mimořádný výkon společenství politických vězňů, že dokázali v daných podmínkách vtisknout celému lágru povědomí zmíněného mravního kodexu.*“¹⁴⁶

Jejich soudržnost byla zlomena až po amnestii 1960, kdy jich byla většina propuštěna a ostatní promícháni s kriminálními vězni.¹⁴⁷

Politickým vězňům byl upírán jakýkoli kontakt s vnějším světem. Bylo jim zakázáno čtení tiskovin, rušeny návštěvy na poslední chvíli nebo byly dávány do zimních měsíců a na brzkou ranní hodinu. Kromě samotných vězňů byl vyvíjen velký nátlak na jejich rodiny, především na manželky.¹⁴⁸ Mezi klasické stereotypní vyhrožování StB patřilo, že buď se manželky zavřených vězňů nechají rozvést, nebo přijdou o práci, o děti, budou vystěhovány z obce a tak dále.

Děti politických vězňů se nemohly dostat na školy a celý život tím trpěly. V mnoha případech otce viděly na dlouhou dobu naposled ještě jako malé a když se otec vrátil, měl již děti dospělé. Tyto rodiny žily v neustálém napětí a stresu.¹⁴⁹ Velké množství politických vězňů uvedlo, že kvůli dlouhodobému věznění měli problémy v manželství.¹⁵⁰

Nyní následuje přehled počtu vězňů v ČSR v letech 1945 – 1953.

V roce 1945 bylo v Čechách 16 142 vězňů, toto číslo neustále stoupalo a výrazně se zvyšovalo od roku 1948.

V roce 1949 bylo z 23 tisíc vězňů přes 10 tisíc retribučních, 6 700 protistátních (okolo 3 500 politických vězňů z 6 700 bylo v pracovních táborech)¹⁵¹ a 5 700 kriminálních.¹⁵²

¹⁴⁴ Více o vztazích mezi politickými vězni, ale i o vztazích s ostatními skupinami vězňů a dozorců je možné se dočíst v knize Mileny Bubeníčkové – Kuthanové, která zpracovává vzpomínky jejího bratra Radima Kuthana. Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991

¹⁴⁵ Více o politických vězních in. www.pametnaroda.cz

¹⁴⁶ Lukeš, Jan. *Hry doopravdy, rozhovor se spisovatelem Karlem Peckou*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček a Paseka, 1998, s. 87, 88

¹⁴⁷ Šimková, Dagmar. *Bylyjsme tam taky*. Toronto: Sixty – eight Publishers Corporation, 1980

¹⁴⁸ Bursík, Tomáš. *Vězni v trestaneckých pracovních táborech při uranových dolech 1949 – 1960*. s. 106. Diplomová práce obhájená na Katedře českých dějin roku 2004. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jan Rychlík DrSc.

¹⁴⁹ Roubíková – Švehlová, Jana. *Dcery nepřátel státu*. Praha: Columbusholdings, 2011

¹⁵⁰ Gaďourek, Ivan – Nehněvajsa, Jiří. *Žalářování, pronásledování a zneuznání. Svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997

¹⁵¹ Bártek, František. *Tábor Vojna ve světle vzpomínek bývalých vězňů*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 43

V roce 1950 jich bylo 32 tisíc z toho 9 600 retribučních, 11 000 protistátních a 11 900 kriminálních.¹⁵³

V roce 1951 bylo celkem 34 tisíc vězňů, z tohoto počtu jich bylo 8 600 retribučních, 14 500 protistátních (z toho jich 9 611 bylo v pracovních táborech)¹⁵⁴ a přes 11 000 kriminálních.

A v roce 1953 z celkového počtu 46 tisíc vězňů jich bylo přes 5 400 retribučních, 15 300 protistátních a 22 tisíc kriminálních, ve vazbě bylo 2 tisíce osob.¹⁵⁵

V roce 1952 je ve statistikách patrný velký úbytek vězňů, autoři knihy Českoslovenští političtí vězni, se domnívají, že je to z důvodu nezapočítání vězňů, kteří byli ve vězeňském zařízení Ostrov, které fungovalo poměrně samostatně.¹⁵⁶

4.7. PROMĚNY SLUŽBY DOZORCŮ V ČASE

Za I. republiky bylo povolání dozorce na žebříčku váženosti poměrně vysoko. Dozorci měli autoritu mezi lidmi a pro ně samotné to znamenalo určitou prestiž a jistotu, protože dozorcovství bylo zaměstnání pod penzí.

Ani během okupace ze své autority příliš neztratili, mnozí z nich byli v odboji za II. světové války a v květnu 1945 se účastnili povstání.¹⁵⁷

Řízení a organizace vězeňství se upravovalo v říjnu 1945 dvěma dekrety a to dekretem č. 112 a č. 94. Sbor uniformované vězeňské stráže (SVS) vystřídal Vězeňskou stráž (SV), která byla ozbrojenou, ale nevojensky organizovanou složkou justičního aparátu.¹⁵⁸ Zato SVS již vojensky organizován byl.

¹⁵² Staněk, Tomáš. *Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav slezského zemského muzea, 2002, s. 100

¹⁵³ Petrášová, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*. In: *Sborník archivních prací*, č. 2 / 1994, r. 44, s. 337

¹⁵⁴ Bártík, František. *Tábor Vojna ve světle vzpomínek bývalých vězňů*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 45

¹⁵⁵ Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Politických vězňů.cz, 2009, s. 30

¹⁵⁶ Pinerová, Klára – Bouška, Tomáš – Louč, Michal. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie a.s. a Politických vězňů.cz, 2009, s. 30

¹⁵⁷ Kocourek, Karel. *Z historie věznice Valdice*. In: *Historická penologie*, č. 1/2004, Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2004, s. 1-4, Kýr, Aleš. *Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice*. In: *Historická penologie*, č. 1/2008, Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2008, s. 29

¹⁵⁸ Petrášová, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*. In: *Sborník archivních prací*, č. 2 / 1994, r. 44, s. 375

Po skončení války byla snaha obnovit vězeňství na demokratických principech jako nástroj trestu a izolace právoplatně odsouzeného nezávislým soudem, jehož činnost mohla kontrolovat občanská a politická společnost. To však nebylo zcela možné hlavně kvůli přeplněnosti věznic, nedostačujícímu počtu příslušníků SVS a individuálním excesům dozorců.¹⁵⁹

Ale radikální změny v SVS nastaly až v roce 1948. Hned po únoru 1948 muselo ze svých míst u SVS odejít několik desítek osob na popud Akčních výborů. Jak uvádí PhDr. Ondřej Hladík, perzekuce postihovala příslušníky SVS ve více podobách. Jedním z nich bylo okamžité ukončení pracovního poměru, což se většinou týkalo dozorců s nižšími hodnotami, druhým bylo přemístění k jinému útvaru, což bylo zpočátku nejrozšířenější formou perzekuce spolu s okamžitým složením funkce s následnou dovolenou nebo odejitím do výslužby.¹⁶⁰ Další skupinu tvořili příslušníci SVS, kteří po únoru 1948 sami složili funkci.

Na rozdíl od SNB, který byl tvořen převážně členy KSČ, v SVS to tak nebylo a ještě v lednu 1949 bylo v SVS pouze 30% příslušníků v KSČ. Ale již 44% bylo kandidáty strany.¹⁶¹

Velký úbytek „starých“, zkušených dozorců a příliv nových neškolených, měl za následek úbytek kvality ve vykonávání práce dozorců. Na základě zákona č. 321/1948 Sb. vznikla jednotně organizovaná složka, na kterou byly kladeny úplně jiné nároky než dříve. Hlavní podmínkou již nebyly znalosti a zkušenosti, ale kladný vztah k novému zřízení. Porušení tohoto kritéria byl jeden z hlavních důvodů k propuštění.¹⁶²

Z 1647 příslušníků SVS jich k 1. 2. 1949 odešlo 173 a v průběhu roku jich bylo propuštěno 1237. Přesto, že jich ubývalo, měli převzít dozor v soudních vazbách. I z toho důvodu měl být počet dozorců zvýšen na 2373 osob. To se však i přes nábor nepodařilo a bylo obsazeno jenom 1562 míst.¹⁶³ Nábor kvůli tomu probíhal i následující roky a v roce 1951 měl SVS 2866 členů, z toho 308 žen.

¹⁵⁹ Janák, Dušan. *Nástin vývoje československého vězeňství v letech 1948 – 1989*. In: *Historická penologie*, č. 5/2004, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 1

¹⁶⁰ Hladík, Ondřej. *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformovaného vězeňského strážce*. In: *Historická penologie*, č. 1/2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 5

¹⁶¹ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 14

¹⁶² Hladík, Ondřej. *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské strážce*. In: *Historická penologie*, č. 1/2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 9

¹⁶³ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3/1999, s. 14

Z nově přijatých bylo téměř 80% v KSČ. V tomto roce sloužilo již jenom 14% dozorců, kteří toto povolání vykonávali i před rokem 1945.¹⁶⁴ Nejvíce osob bylo dělnického původu (přes 93%) a ve věku 25 – 30 let (44%).¹⁶⁵

Noví dozorcí prošli krátkým školením a hned byli zařazeni, někdy i do vysokých funkcí, čímž se snižovala odborná kvalifikace Sboru.

Ti, co nebyli vhodní pro nový režim, buď byli pouze na podřadných místech ve Sboru, nebo odešli. Ne málokdy skončili na druhé straně mříží, než na jaké se doposud pohybovali.¹⁶⁶

4.8. DOZORCI

Jak už bylo napsáno, od roku 1948 přicházeli do SVS noví příslušníci, kteří byli málo zkušení, a jejich hlavní vizitkou bylo, že jsou členy KSČ.

Tito noví příslušníci byli většinou zmanipulovaní komunistickou propagandou a politické vězně považovali za těžké zločince, kteří chtěli zničit československou společnost. Později když i tito mladí dozorcí byli již delší dobu v kontaktu s politickými vězni, začali pochybovat, zda jsou tito lidé opravdu tak špatní a nebezpeční pro společnost, jak jim bylo uváděno.¹⁶⁷ Politický vězeň Jaroslav Grünberg, který byl vězněn v Zámrsku (určeno pro mladistvé) se právě tam seznámil se svojí budoucí ženou, tehdy ještě příslušnicí Sboru uniformované vězeňské stráže, přes poměr vězeň – dozorce, se do sebe zamilovali a později vzali. I z tohoto případu vyplývá, že ne vždy měli dozorcí nebo dozorkyně na vězně pouze a jenom negativní náhled.¹⁶⁸ I když se tento případ řadí k těm výjimečným.

Problémem také bylo, že přestaly existovat mechanismy pro kontrolu dozorců, a oni věděli, že pokud někoho zmlátí, zmrzačí nebo zabijí, nemůže se jim nic stát. A toho jich hodně využívalo.

¹⁶⁴ Bajcura, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969*. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3/1999, s. 22

¹⁶⁵ Hladík, Ondřej. *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*. In: *Historická penologie*, č. 1 / 2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 15

¹⁶⁶ Hladík, Ondřej. *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*. In: *Historická penologie*, č. 1 / 2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 22

¹⁶⁷ Kaplan, Karel – Pacl, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. České Budějovice: Actys, 1993, s. 51

¹⁶⁸ Rozhovor s Jaroslavem Grünbergem, dostupný na www.pametnaroda.cz

Dalším problémem bylo „zvojenštění“ celého systému. To způsobilo to, že se později dozorcí odvolávali na to, že jenom plnili rozkazy¹⁶⁹, a kdyby tak nečinili, tak by byli sami potrestáni. Což byla bohužel pravda.¹⁷⁰

Velkým nebezpečím bylo někomu z vězňů pomáhat. A to byl ten problém. Přestože by někteří dozorcí byli ochotni pomoci, vlastní strach z udání a potrestání byl větší, proto raději pouze mechanicky plnili svoje povinnosti. Mezi samotnými příslušníky SVS bylo plno udavačů, kteří sledovali své kolegy při práci a donášeli na ně.¹⁷¹

Pouťorové dozorce lze podle výzkumu historiků a pamětníků rozdělit do tří ne zcela pevných skupin.

První skupinu tvořili dozorcí zcela oddaní komunistickému režimu, ať už ti, co byli naprosto „zblblí“ propagandou nebo ti, kteří věděli, o co režimu jde, a přesto mu sloužili kvůli vlastní kariéře nebo ti, kterým dělalo potěchu mlátit, týrat a ponižovat vězně a mít pocit převahy nad svými oběťmi.¹⁷²

Přestože mnoho dozorců vězně mlátilo, nebylo mezi nimi přehnané množství sadistů. Procentuálně se číslo nelišilo od počtu sadistů ve společnosti.¹⁷³

Druhou skupinu tvořilo nejvíce dozorců. Přestože mnozí z nich byli v KSČ, nijak extrémně se s jeho politikou neztotožnili a práci vykonávali z důvodu zajištění práce a zabezpečení rodiny tak, aby se vyhnuli jakýmkoli problémům.¹⁷⁴ S tichým souhlasem vykonávali svoji práci, a přestože kolikrát i chtěli vězni pomoci, vlastní strach jim to nedovolil.

Třetí skupinu tvořili odpůrci režimu, kteří byli brzy zničeni.¹⁷⁵

Jak už bylo napsáno, mezi těmito skupinami nebyly pevné hranice. Tam kde byl dozorce jednou schopný někoho zmlátit, podruhé byl ochotný pomoci a naopak.

¹⁶⁹ Služební řád pro dozorce/dozorkyně internačních, pracovních a sběrných středisek. Státní okresní archiv Uherské Hradiště, inv. č. 389, sign. III, č. 2021/47, kart. 448.

¹⁷⁰ Browning, Christopher. *Obyčejní muži. 101. Záložní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. Praha: Argo, 2002

¹⁷¹ Hladík, Ondřej. Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště. In: *Historická penologie*, č. 2 / 2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR

¹⁷² Petrášová, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961. In: *Sborník archivních prací*, č. 2 / 1994, r. 44, s. 391

¹⁷³ Bajcura, Lubomír. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969. In: *České vězeňství*, č. 2 – 3 / 1999, s. 13

¹⁷⁴ Hladík, Ondřej. Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště. In: *Historická penologie*, č. 2 / 2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 48

¹⁷⁵ Hladík, Ondřej. Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště. In: *Historická penologie*, č. 2 / 2011, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR

To, co bych chtěla zdůraznit, je fakt, že zcela jinou skupinou oproti příslušníkům SVS byli vyšetřovatelé StB. Ti by se dali podle PhDr. Aleše Kýry rozdělit takto: První skupinu tvoří ideoví fanatici, kteří považovali násilí za účinný prostředek boje proti třídnímu nepříteli. Druhou skupinu tvoří kariéristé, kteří považovali násilí za prostředek k úspěchu a služebnímu postupu. Třetí skupinu tvoří sadisté a čtvrtou skupinu tvoří primitivní násilníci, kteří se dopouštěli násilí na příkaz nadřízených, aniž by zvážili důvody a důsledky tohoto jednání.¹⁷⁶

¹⁷⁶Kýr, Aleš. *Některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945 – 1955*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001.,

5. VYBRANÍ PŘÍSLUŠNÍCI SVS

Na úvod této kapitoly chci zdůraznit, že v této 5. kapitole a v dalších kapitolách se již plně zabývám konkrétními dozorci, na které se zaměřil můj výzkum a na kterých chci také ukázat vývoj a proměnu československého vězeňství v letech 1945 – 1952.

5.1. MEDAILONY JEDNOTLIVÝCH DOZORCŮ

V této podkapitole nyní následuje „představení“ každého mnou zkoumaného příslušníka SVS, jejichž personální spisy jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek.

1. František Bárta¹⁷⁷

František Bárta se narodil 17. 11. 1921. Byl nejstarší z pěti sourozenců, s čímž že nejmladší sourozenec – sestra Jana se narodila až roku 1945. V letech 1927 – 1932 navštěvoval obecnou školu, později měšťanku a v letech 1936 – 1938 ještě odbornou školu pokračovací. Před II. světovou válkou až do roku 1945 pracoval jako zámečník. K SVS nastoupil 7. 6. 1945, měsíc po skončení války, tedy v době, kdy byl velký nedostatek dozorců, a probíhaly náborové do SVS, závěrečnou zkoušku složil v prosinci 1945. V době, kdy se František Bárta stal příslušníkem SVS, ještě nebyl politicky organizován. Téměř za rok po vstupu ke Sboru se stal členem KSČ, přesně 6. 5. 1946. V tomto roce do KSČ vstoupili také jeho dva bratři a rodiče. Také se v roce 1946 stihl oženit s Ludmilou Kuttengerovou. Již během trvající dozorcovské služby nastoupil František Bárta vojenskou službu, kterou splnil zkráceně v roce 1948 během dvou letních měsíců jako vojín. V roce 1949 mu byl přidělen služební byt, což ale byla poměrně běžná praxe. Od svého nástupu působil v trestnici Plzeň – Bory, ale později v roce 1949 v rámci střídání dozorců v „pevných“ věznicích a k nim náležejících pracovních táborech, byl umístěn do TPT Libkovic u Duchcova jako zástupce velitele a kde v prosinci 1949 zabránil ještě s jedním příslušníkem útěku vězně. Nepodařilo se mi však zjistit, o jakého vězně se jednalo (jestli šlo o kriminálního, retribučního nebo politického vězně). Této funkce byl zproštěn v březnu 1950, kdy byl vrácen do původního pracoviště a byl mu snížen příjem o 1000 korun na částku, kterou měl původně na tomto pracovišti.

¹⁷⁷ Personální spis Františka Bárty

Nevím, zda to bylo opět pouze z běžných přesunů dozorců nebo zatím stál nějaký prohřešek. Později byl několikrát přeložen do Prahy a opět zpět do Plzně. Kádrový posudek z roku 1952 měl dobrý, jeho vztah k lidově demokratickému zřízení byl hodnocen jako příznivý, on sám je hodnocen jako přátelský ke kolegům, přísný a udržující si odstup od vězňů, bez kázeňských trestů, který stále prohlubuje svoje znalosti. V tomto roce již také povýšil na štábního strážmistra.

2. Antonín Barčák¹⁷⁸

Antonín Barčák se narodil 11. 10. 1919 v obci Oravská Polhora na Slovensku. Měl staršího bratra a sestru, ale bratr v době, kdy Antonín Barčák žádal o přijetí k SVS, spáchal sebevraždu. Jeho vzdělání bylo pouze pět tříd obecné školy. Od té doby až do přijetí k SVS 1. 6. 1950, pracoval jako výpomocný dělník na statcích. Stejně tak pracovala i jeho manželka, která ale neměla kádrový posudek tak dobrý, protože její rodiče spolu nežili a neměli příliš dobrou pověst, také její bratr v roce 1952 vystoupil z KSČ. Jak rodina Antonína Barčáka, tak jeho manželky, nebyla politicky organizována v KSČ. Sám Antonín byl v KSČ od 25. 5. 1945. Působil také v milicích. K SVS byl tedy přijat v roce 1950 a přiřazen k PÚ V Kaznějově při oddělení SVS Plzeň – věznice. Již v době, kdy vstupoval do SVS, měl pět dětí a nejstaršímu z nich bylo 14 let, což znamená, že Antonín Barčák měl prvního potomka v 17. letech. Dochovalo se hodnocení, které na něj bylo vypracováno v roce 1952. Kladně sice byla hodnocena jeho ochota, zkušenosti, schopnost plnit službu dozorce po samotné praktické stránce věci, ale přesto celkově nebyl ohodnocen příliš dobře, protože prý pouze minimálně ovládal teorii marxismu a nedokázal propojit politické a služební problémy a zdůvodnit jejich vzájemné doplňování. Bylo mu vytýkáno až přílišné familiérní vystupování vůči vězňům. Dále je v jeho personálním spisu několikaletá mezera, která se zaplňuje až v roce 1956, kdy je vyšetřován StB pro to, že dal nějakému vězni od příbuzných chleba se sádlem. Asi i díky tomuto je pak dále vyšetřován pro milostný poměr s neznámou ženou, od tohoto ale bylo nakonec upuštěno, protože Barčák sám požádal o propuštění ze služeb SVS.

¹⁷⁸ Personální spis arch. č. 2301/19

3. Václav Hrubý¹⁷⁹

Václav Hrubý se narodil 16. 9. 1916 ve Starých Kestřanech u Písku. Pocházel z malorolnické rodiny. Měl staršího bratra a sestru. Otec mu zemřel, když mu bylo 13 let. Měl obecnou školu, ale nevím přesně kolik tříd, protože v jeho spisu jsou uváděny různé informace (od 4. do 8 tříd). Po škole pracoval jako slévač. Za války byl vězněn v Terezíně, Dachau a Buchenwaldu. Ještě před tím, než byl zatčen, se mu narodil roku 1940 syn Václav. Během poválečného náboru do SVS vstoupil i on, a to 9. 10. 1946. Sloužil na několika místech, například v Plzni, Chebu, v Karlových a Mariánských lázních. Do KSČ vstoupil až 5. 3. 1948, což ze začátku ukazuje na typický vývoj poválečného příslušníka SVS. Ale v celém jeho spise, který na něj byl veden po dobu jeho služby u Sboru, byl popisován jako málo uvědomělý pracovník, který se rád napije, který se vyhýbá stranické práci, svým kolegům a členům strany, který se odmítá účastnit stranických akcí. Dokonce je v jeho spisu uvedena informace, že na památné dny republiky nezdobí okna! Tato informace ukazuje absurditu těchto hodnocení a vlastně celé doby, kdy je příslušník kárán za nezdobení oken, místo aby byl hodnocen za službu jako takovou. Stejný vztah ke straně jako Václav Hrubý měla i jeho manželka, která ještě během jeho působení u SVS, ze strany vystoupila. Václav Hrubý nakonec na vlastní žádost odešel od Sboru v roce 1955, a protože byl hodnocen jako nedobry pracovník, nebylo mu bráněno.

4. Antonín Juříček¹⁸⁰

Antonín Juříček se narodil 4. 2. 1921. Vychodil 8 tříd obecné školy a poté pracoval jako pomocný dělník. Za války jako ročník 21 byl dva roky nuceně nasazen. Oženil se v 19. letech a z tohoto manželství měl dceru a syna, ale tento svazek moc dlouho nevydržel a v roce 1945 již byl rozvedený. Jak sám v dotaznících uváděl, na děti výživné platil, ale nijak jinak se o ně dále nezajímal, protože je nikdy za vlastní nepovažoval. Později se znovu oženil, ale další děti již neměl. Do KSČ vstoupil 27. 6. 1946 a do SVS 20. 10. 1949. Službu začínal na Mírově, poté působil sedm měsíců na Jáchymovsku a později byl přeložen do Karlových Varů. Antonín Juříček jako správný člen KSČ vystoupil roku 1954 z církve. Spis Antonína Juříčka je poměrně rozporuplný, protože neustále až do roku 1953 je hodnocen záporně, jako člověk, který je málo politicky vyspělý, který má slabé vojenské vystupování, je nesdílný, málo agilní, neoblíben v kolektivu a který není schopen vlastní sebekritiky. Dále na něm bylo neustále kritizováno, že je málo odpovědný, k vězňům se prý choval shovívavě.

¹⁷⁹ Personální spis arch.č. 241/16

¹⁸⁰ Personální spis arch.č. 4394/21

Byl také podezírán z braní úplatků od vězňů a z různých machinací s prostředky pro vězně. Tomu však nikdy nebylo dokázáno. Několikrát se v jeho spisu také objevuje návrh na propuštění ze služeb SVS. Podle jeho nadřízených u něj nebyl předpoklad pro odborný růst. Takto se o něm vyjadřovali do roku 1952/1953. Potom nastal obrat v jeho záznamech a najednou byl hodnocen jako nadějný příslušník Sboru i strany, jako kamarádský člověk, v kolektivu oblíbený a tak dále. Nedokážu si tento přechod zcela jasně vysvětlit. Mým jediným vysvětlením je fakt, že se na Mírově vyměnilo vedení a hlášení na něj podával někdo jiný, což z mnou zkoumaných dokumentů takto vyplývá. Antonín Juříček působil v ozbrojených složkách celý život až do 70. let, ale od roku 1959 už ne jako dozorce vězňů, ale jako hlídkový příslušník v různých městech. Dalo by se tedy říci, že ačkoli to nebyl ideální člověk pro výkon tohoto povolání, členství ve straně nakonec vše převážilo a on se tomuto zaměstnání věnoval celý život.

5. Marie Kadlecová –roz.Křížová¹⁸¹

Marie Kadlecová se narodila 18. 5. 1934 v Kamenném Újezdu u Českých Budějovic. Měla pět tříd obecné a čtyři třídy měšťanské školy. Po skončení měšťanky pracovala do roku 1951 jako dělnice. Nebyla členkou KSČ, ale od roku 1949 byla v ČSM. Zřejmě to souvisí s jejím nízkým věkem. V roce 1951 se stala příslušnicí SVS v Českých Budějovicích, kde vykonávala především administrativní práce. Později byla převelena do Plzně, kde vykonávala řádovou dozorcovskou službu, protože podle nadřízených neměla ke kancelářským pracím žádné vlohy a předpoklady. Během služby se vdala za Josefa Kadlece, který pracoval jako příslušník okresního oddělení Ministerstva vnitra v Sušici. Tam později i ona byla převelena. Během jejího působení v Plzni a Sušici byla vyšetřována za činnost, kterou prováděla na Borech.

Celý případ se točil kolem jednoho zabaveného dopisu. Jedna z vězeňkyň napsala jiné odsouzené dopis, že vězeňkyně Malá donáší veliteli a StB na všechny odsouzené a že jí tuto skutečnost potvrdila sama dozorkyně Kadlecová. Dopis byl napsán z toho důvodu, aby se vězeňkyně informovaly mezi sebou o činnosti Malé. Tento dopis byl však zabaven a odevzdán veliteli. Odsouzená, která dopis napsala, byla samozřejmě vyšetřována a tázána, co ví o činnosti Kadlecové. Ta oznámila vše, co věděla do velkých podrobností, takže si kladu otázku, co byla tato vězeňkyně ve skutečnosti zač.

¹⁸¹ Personální spis arch.č. 10/34

Domnívám se, že to rozhodně nebyla politická vězeňkyně, ale spíše kriminální, protože na Kadlecovou udala i to, že přilepšovala některým vězňům na stravě. Další z možností je, že toto celé byla provokace a sama vězeňkyně co dopis psala, spolupracovala s velitelstvím a StB a takto si chtěli Kadlecovou jenom vyzkoušet. Poslední možností, která je možná, je fakt, že tato odsouzená žárlila na Kadlecovou, protože usilovaly o stejného muže, odsouzeného v retribuci a vědělo se, že Kadlecová s ním něco má. Kadlecovou vedení také obvinilo, ženemhlásila, že ostatní vězeňkyně už ví, kdo donáší veliteli a StB a nezasloužila se tak o její přesun do jiné věznice, kde by opět mohla bez problémů udávat. Toto vše se Kadlecová snažila vyvrátit, avšak stejně měla být pro tyto svoje „nedostatky“ kázeňsky trestána. Vzhledem k tomu, že však byla těhotná, se případ posunul a bylo určeno, že po skončení mateřské dovolené bude propuštěna z řad SVS. Nakonec Kadlecová nejspíše po domluvě odešla z SVS roku 1955 na vlastní žádost.

6. Jarmila Zítková¹⁸²

Jarmila Zítková se narodila 15. 9. 1933 v Hluboké u Kdyně, okres Domažlice. Vychodila pět tříd obecné školy a tři třídy měšťanky. A před vstupem do SVS pracovala jako textilní dělnice. Měla v té době malého bratra a sestru, která pracovala jako soustružnice. Nebyla členkou KSČ, ale vzhledem ke svému věku byla v ČSM. K SVS nastoupila 7. 5. 1951 a to do krajské soudní věznice v Plzni. Dále sloužila také u SVS Klatovy, Domažlice a později opět v Plzni. Zítková Jarmila byla v podstatě celou dobu svého působení u SVS hodnocena záporně (ve sboru do roku 1957). Vyloženo o ní bylo napsáno, že se neosvědčila, ukázala se, býti neschopnou a potřebovala by řádný kádrový pohovor. Dále jí byla vytýkána politická neuvědomělost, a že vězně nerozlišuje podle třídního původu a ke všem se chová stejně. Podle jejích nadřízených jí nešlo o službu a střežení třídních nepřátel, ale o dostatek peněz, které díky této práci dostávala. Na ženu prý byla málo inteligentní! Měla nemanželské dítě, a přesto se prý nechala svádět ženatým kolegou. Nedokážu nyní pouze z personálního spisu posoudit, zda opravdu byla laxní ve službě a šlo jí pouze o vlastní zisk, nebo jde o další případ upravení skutečnosti, třeba proto, že vězně třídně nerozlišovala a neměla to ani v budoucnu v plánu. Dá se to dnes velmi těžko posoudit, zvláště když přihlédneme k tomu, jací lidé se do SVS po roce 1948 hlásili.

¹⁸² Personální spis arch.č. 224/33

7. Václav Niems¹⁸³

Václav Niems se narodil 19. 8. 1923. Vychodil osm tříd obecné školy a poté se živil jako sedlák a čalouník. Takto se živil až do roku 1944, kdy začal pracovat jako dělník na statku. Do KSČ vstoupil 24. 6. 1946 a v roce 1949 byl přijat do SVS. V zdobě již měl ročního syna, druhý se mu narodil v roce 1951. Ve výcvikovém centru a první rok služby byl hodnocen jako třídně uvědomělý, politicky vyspělý, jako takový, který jeví zájem o veškeré politické dění a politiku strany dobře obhazuje. Později je už ale hodnocen jako vcelku dobrý, u kterého se neočekává výrazný růst. Je hodnocen hůře a hůře. Opět toto může souviset s jeho přesuny, kdy nejdříve pracoval v Teplicích, potom v Chebu, Aši a poté opět v Chebu. Ale stejně tak, jako u Kadlecové, byl obviněn, že vězňům prozradil, kdo z ostatních vězňů na ně donáší velitelství a to pak StB. Byl obviněn z vyzrazení služebního a státního tajemství. On se ale hájil tím, že vězni to již dávno věděli. Nakonec se z toho dostal beztretně. Václav Niems sloužil až do roku 1964, kdy odešel na vlastní žádost, ale to již jako hlídkový strážník VB.

8. František Lausecker¹⁸⁴

František Lausecker se narodil 28. 11. 1910 v Plzni. Měl pět tříd obecné školy a tři třídy školy měšťanské. Poté se celý život až do vstupu do SVS živil jako lakýrník. Do KSČ vstoupil v roce 1945 a do SVS 17. 4. 1950, a musel patřit mezi ty nejstarší, co byli přijímáni. Spíše se totiž pohyboval ve věku otců ostatních příslušníků. Jeho vlastní se narodil již v roce 1934. Po celou dobu svého působení ve Sboru, tedy do roku 1966, byl hodnocen jako schopný, ukázněný a politicky vyspělý příslušník. Později se z něho, tedy z běžného dozorce stal referent výchovy. Navštěvoval také večerní školu Dějin KSČ. Jediný „škrálop“ na jeho „perfektní“ kariéře dozorce byl fakt, že byl v roce 1961 vyšetřován pro styk manželky s cizími státními příslušníky. Konkrétně Francouzi, s kterými se jeho manželka seznámila za války, kterou prožila v Paříži. Nakonec jim ale nic dokázáno nebylo a případ skončil.

¹⁸³ Personální spis arch.č. 7038/23

¹⁸⁴ Personální spis arch.č. 3192/10

9. Jan Filip¹⁸⁵

Jan Filip se narodil 12. 5. 1915 do rodiny pomocných dělníků. Vychodil pět tříd obecné školy a tři třídy měšťanské, později se vyučil malířem pokojů. Jeho život v dětství nebyl úplně lehký, protože mu jako malému zemřeli tři sourozenci a později i otec. Ve svém životopise uváděl, že až do války nemohl sehnat trvalou práci. Během války se stihl oženit a s manželkou mít dvě děti, dceru a syna. Do KSČ vstoupil v červnu 1946. Stejně tak, jako velká část jeho a manželčiny rodiny. V roce 1949 začal pracovat u ochranné železniční stráže, od které v roce 1950 žádal o vstup do Sboru uniformované vězeňské stráže, do kterého byl vzápětí přijat. Byl hodnocen kladně, jako politicky vyspělý, který je zcela oddán KSČ a je přísný vůči třídnímu nepříteli, občas až hrubý. Jan Filip ale u SVS nesloužil dlouho. 13. 11. 1953 byl ukončen jeho pracovní poměr u Sboru. V jeho spisu není uveden důvod ukončení pracovního poměru, ale v jeho spisu je informace o tom, že v srpnu 1953, tedy tři měsíce před odchodem z SVS, mu byl odcizen neznámou osobou jeho služební příkaz. Neznám okolnosti tohoto zcizení, ale Jan Filip byl kvůli této ztrátě vyšetřován, a proto se domnívám, že toto je důvod jeho odchodu z SVS.

10. Vlasta Hořáková – Janovská¹⁸⁶

Vlasta Janovská se narodila 8. 4. 1934 v Trhových Svinech u Českých Budějovic. Přestože rodiče měla oba dva, vyrůstala u babičky, která ji vedla k víře v Boha, což byl pro ni později problém. Měla obecnou a měšťanskou školu a ještě dva roky školy pokračovací rolnické. Po skončení školy ale pracovala jako úřednice. A 3. 12. 1951 vstoupila do SVS. V KSČ kvůli svému věku tehdy nebyla, ale byla v ČSM. Nejdříve ve Sboru pracovala jako administrativní pracovnice, později byla přeložena k běžné strážní službě. Jak už jsem zmiňovala, její babička, která ji vychovávala a vedla k víře v Boha, nechtěla dovolit, aby její vnučka vystoupila z církve, což po ní zase naopak chtěli její nadřízení. Ona nakonec přes snahu babičky, z církve vystoupila. V roce 1953 se vdala za Josefa Janovského, který byl o osm let starší a pracoval na krajském výboru československého svazu mládeže v Českých Budějovicích, a který byl hodnocen jako uvědomělý pracovník, zcela oddaný komunistickému režimu. V témže roce začala být vyšetřována kvůli jejímu otci, který vystoupil z JZD a hodlal odejít do emigrace.

¹⁸⁵ Personální spis arch.č. 1553/15

¹⁸⁶ Personální spis arch.č. 1021/34

Později v roce 1954 bylo Vlastě Janovské sděleno, že nebude zařazena do další systematizace Sboru a bylo jí doporučeno, aby si podala žádost o uvolnění ze služeb SVS, s čímž ona souhlasila. Toto doporučené uvolnění zcela jistě souviselo s jejím otcem, protože on nezapadal do modelu správného člověka lidově – demokratického státu a jeho dcera tím pádem neměla oprávnění vykonávat toto zaměstnání. Tady je opět vidět to, jak státní moc ovlivňovala život příslušníků SVS. Zdaleka nezáleželo pouze na politických názorech příslušníka, ale celé jeho rodiny.

11. Karel Šetelík¹⁸⁷

Karel Šetelík se narodil 17. 7. 1921. Byl jedináček a otec mu zemřel, ještě když byl malý. Podle jeho vlastních slov žil s matkou v bídě po celou dobu svého dětství a dospívání až do konce války. Karel Šetelík se vyučil zámečníkem a toto povolání také po skončení učení vykonával. Do KSČ vstoupil v březnu 1946 a jevil se jako uvědomělý člen strany. Jediné za co byl kárán, bylo to, že nemá větší vliv na svoji manželku, která se odmítala jakýchkoli politických debat, schůzí a diskuzí účastnit. Asi i z důvodu toho, že byla vychovávána v klášteře. Karel Šetelík sám byl hodnocen jako čestný a přímý člověk s kladným poměrem k novému režimu, který se účastní veřejného politického života. Nějaký čas působil i jako osvětový instruktor KSČ. V jeho spisu není přesně uveden jeho nástup do služeb SVS. Pouze je uvedeno, že to bylo po osvobození. Dále je v jeho spisu informace, že po únoru 1948 byl zaměstnán někde na Příbramsku, takže to ještě nepracoval v SVS. Poslední indicií je fakt, že do další služby po „zkušební době“ byl doporučen v roce 1954 a tato doba byla buď 2 roky, ale častěji 4 roky, takže si myslím, že Karel Šetelík nastoupil k SVS v roce 1950. Není mi známo, dokdy u SVS nebo jiných ozbrojených československých složek působil, protože jeho spis je málo obsáhlý a informací o Karlu Šetelíkovi je v něm poskrovnu.

¹⁸⁷ Personální spis arch.č. 5411/27

12. Vladimír Výborný¹⁸⁸

Vladimír Výborný se narodil 8. 11. 1927 do dělnické rodiny. Jeho otec byl za I. republiky národní socialista, což později bylo vysvětlováno tak, že tam byl z čistě ekonomických důvodů, protože byli velmi chudí a jeho přesvědčením to nikdy nebylo.

Vladimír Výborný vychodil obecnou školu, vyučil se truhlářem a poté toto povolání také vykonával stejně jako jeho otec. Jako truhlář pracoval až do konce II. světové války, kdy hned v květnu 1945 vstoupil do Revolučních gard, za což byl po převratu hodnocen velmi kladně. Vzápětí poté odešel splnit dvouletou základní vojenskou službu, ze které se vrátil v roce 1947. V tomto roce hned vstoupil do SVS a také KSČ, přesně 1. 10. 1947. Po politické stránce byl hodnocen více než kladně. Byl prý zcela oddán komunistické straně, byl spolehlivý, měl kladný poměr k novému zřízení, byl třídně uvědomělý a politicky vyspělý. V době, kdy působil ve věznici v Sedlčanech, zastával nějaké funkce v městském výboru KSČ, později byl zapisovatelem v místní organizaci KSČ a jednatel Svazu přátel SSSR. Jeho charakter už tak kladně ale hodnocen nebyl. Jeho velitelé ho viděli spíše jako člověka úzkostlivého, neupřímného a záludného. Přesto byl celkově hodnocen kladně, protože jeho vztah lidově–demokratické republice byl více než kladný. Ačkoli svými nadřízenými a kádrovými pracovníky byl jeho osobní život opět hodnocen kladně, jeho rodinné poměry označeny za uspořádané a vztah k okolí byl prý dobrý, nebylo tomu asi zcela tak. Dalšími šetřeními a lustracemi během let jeho služby bylo zjištěno, že mezi sousedy a lidmi z okolí nemá příliš dobrou pověst. Vědělo se o jeho poměrech s jinými ženami a také o něm sousedé prohlašovali, že mu „sláva stoupla do hlavy“ (tím bylo myšleno to, že se dostal k SVS a že byl komunistou). Podle okolí se tedy choval povýšeně a nadřazeně a proto mu sousedé dali přezdívku „tlačenka“. Pro mě je poněkud zvláštní a úsměvné zároveň, že i něco takového o daném příslušníkovi kádroví pracovníci věděli a zanesli to do jeho sice v té době tajného, ale přesto oficiálního spisu. Toto je podle mne typický příklad příslušníka SVS, který plně využíval tuto práci k vlastnímu prospěchu a zlepšení si svého postavení, a který byl zcela jistě přesvědčen o správnosti komunistického vedení. Tak, jak byl straně oddán on sám, byl stejně politicky angažovaný i jeho otec. Jeho otec byl tajemníkem MNV a důsledně tlačil na zemědělce v jeho okolí, aby plnili prikázané normy a dávky pro odevzdání. Za což byl samozřejmě v jeho bydlišti nesnášen, ale svými nadřízenými naopak díky tomu hodně oblíben.

¹⁸⁸ Personální spis arch.č 4231/27 a arch.č. 3999/27

To svědčí o jeho naprosté oddanosti KSČ, kdy se snížil i k tomu, že sousedy, které znal celý život, v podstatě připravoval o hospodářství a kolikrát i o svobodu, protože když tito lidé neodevzdali včas a správné množství dodávek, většinou putovali za mříže a majetek jim byl zabaven.

U Vladimíra Výborného se ještě na chvíli zastavím. Tento muž sloužil v letech 1949 až 1952 v okresní věznici v Sedlčanech, nejdříve jako řádový strážný, později jako velitel. Spolu s ním zde sloužili Jan Stojka a Josef Šabat, o kterých se budu zmiňovat dále. V roce 1950 až 1951 byl v tamější věznici vězněn František Kosík, ročník narození 1888. František Kosík byl soukromý zemědělec z Kvasejovic u Sedlčan. Z dokumentů je jasné, že František Kosík byl ve vězení velmi bázlivý a nešťastný, nejspíše trpěl fobiemi ze tmy a strachem ze spoluvězňů a vězení jako takového. Nemůžeme se ani divit, když si uvědomíme, že v době věznění mu bylo 62 let. Tyto jeho indispozice se stali terčem otřesné zábavy nejen spoluvězňů, ale i samotných dozorců. Všichni tři zmiňovaní dozorci ho chodili v noci strašit, polévali ho vodou a poté ho nechali stát ve sklepě v mokré oblečení, dávali mu kolem krku smyčku a tvrdili mu, že ho popraví, přehazovali mu přes hlavu pytel a nechávali ho tak stát na vězeňském dvoře. Na vše se přišlo při výslechu Kosíka, kdy si stěžoval vyšetřovateli. Přes tato hrubá porušení kázně dozorců, jim byl udělen pouze směšný trest a to 5 a 10 dnů vězení s poznámkou, že šlo pouze o mladickou nerozvážnost. Jde o jasnou ukázkou toho, kam až tehdejší vězeňství kleslo a jak daleko se posunulo od humánních a demokratických hodnot. Přestože v demokratické společnosti by dozorce s takovým porušením kázně vyhodili od Sboru a nejspíše by sám byl odsouzen, tehdy se nic takového nestalo a konkrétně Vladimír Výborný sloužil až do odchodu do důchodu v roce 1986.

13. Jan Stojka¹⁸⁹

Již zmiňovaný Jan Stojka se narodil 10. 5. 1925 v Tiačevu na Podkarpatské Rusi, okres Kryčaevo. Byl ukrajinské národnosti a střídavě podle politických změn byl buď občan Československé republiky, nebo Svazu sovětských socialistických republik. Vychodil osm tříd obecné a dvě třídy měšťanské školy a stejně tak, jako většina nových příslušníků SVS byl před válkou pouze pomocným dělníkem. Uměl rusky, ukrajinsky a česky se učil až ve škole a na vojně. Pocházel z početné dělnické rodiny. Měl čtyři bratry a jednu sestru.

¹⁸⁹ Personální spis arch.č. 480/25

Roku 1944 se dostal k partyzánům, se kterými ještě v tomto roce přešel k zahraniční československé armádě, která postupovala z východu, právě na Podkarpatskou Rus a Slovensko. K SVS nastoupil již 1. 11. 1947 a to do Valdic. V roce 1948 vstoupil do KSČ. Se svými sourozenci se později nevidal, protože on zůstal v Československu a měl občanství československé, ale jeho sourozenci zůstali na území Podkarpatské Rusi, která byla připojena k Sovětskému svazu a tak se také stali občany SSSR. Jan Stojka byl hodnocen jako průměrně politicky vyspělý, který nemá zájem se dále politicky vzdělávat. Bylo o něm dále napsáno, že je prudký, prchlivý, lehkomyslný, rád se napije a utrácí. Za svého působení v SVS do roku 1956 byl vícekrát kázeňsky trestán. Co lze považovat z mého hlediska za jeho nejméně závažný čin je to, že kvůli jízdě v podnapilém stavu a na služební motorce jinému řidiči způsobil těžká zranění. Zcela jiným činem je ale týrání vězně ve vězení v Sedlčanech, o kterém jsem se již zmiňovala. Neméně otřesně působí čin, který se odehrál v roce 1949, kdy Jan Stojka a ještě další příslušníci SVS měli za úkol převést 100 přestárých a chorých vězňů z věznice ve Vrchlabí do Opavy. Cesta prý trvala 18 hodin a za tu dobu nebyla vězňům, i přes jejich žádost, poskytnuta voda, nebyly jim vylity přeplněné kbelíky s exkrementy a vyvětrány vagony. I kvůli špatnému zdravotnímu stavu vězňů to mělo katastrofické následky. Několik vězňů skončilo v nemocnici, šest vězňů dostalo zápal plic a jeden vězeň zemřel. Tento ohavný čin připomíná spíše praktiky nacistů při převážení Židů do koncentračních táborů než rok 1949 v Československu.

Jan Stojka za tento trestný čin dostal 6 týdnů vězení s tím, že posledních 14 dnů vězení měl být v samovazbě a každé dva týdny měl mít jeden den tvrdé lože.

Jan Stojka si i přes vlastní lajdáctví a neschopnost toto zaměstnání díky přístupu KSČ k novým dozorcům udržel, a ještě navíc si mohl dokazovat svoji důležitost a moc tím, že týral vězně. Později v roce 1956 na vlastní žádost odešel, ale o několik let později znovu žádal o přijetí a opět mu bylo umožněno vrátit se k této profesi. Což svědčí naprosto vše o „kvalitě“ tehdejšího vězeňství.

14. Josef Šabat¹⁹⁰

Josef Šabat se narodil 18. 4. 1914 v Jírovicích, okres Benešov. Pocházel z dělnické rodiny ze tří sourozenců. Sám se vyučil truhlářem a toto povolání také vykonával až do vstupu do SVS. Do SVS vstoupil tedy v roce 1950, a již musel žádat o výjimku, protože běžně se muži do Sboru přijímali do 35 let a Josefu Šabatovi bylo již 36 let. Do KSČ vstoupil 1. 10. 1946, byl také členem ČSM. Při vstupu do SV byl ženatý a měl tři děti. Byl hodnocen převážně kladně s tím, že byl politicky vyspělý, ale nejevil zájem o další politické školení a vzdělání. Za jeho služební kariéru se ani jemu nevyhýbaly tresty. Byl trestán za to, že mu při eskortě utekl vězeň nebo že střílel ostrými náboji v nechráněném prostoru a mohl zranit kolemjdoucí.

Jeho nejhorším činem bylo již zmiňované týrání Františka Kosíka. František Kosík byl odsouzen na 9 měsíců za urážku veřejného činitele, kdy nějakého příslušníka SNB poslal „do prdele“. Musím zde zmínit nepřiměřenost tehdejších trestů. František Kosík 62letý soukromý zemědělec, který měl v 50. letech jistě nemalé problémy, zanedával příslušníku SNB a můžeme si jen domýšlet, že klidně mohlo jít o člověka, kterého znal František Kosík celý život, a který klidně mohl být mladým člověkem, kterého František Kosík znal ještě nedávno jako malého kluka, kterému mohl říci vzhledem ke svému věku cokoli. Ale najednou za to dostal 9 měsíců vězení. Za to ti tři dozorcí, kteří ho týrali, dostali 5 a 10 dnů vězení. Je to obrovský nepoměr a je jasné vidět, že tehdy daný skutek sám o sobě roli nehrál, šlo spíše o to, kdo se pohyboval na té „správné“ straně a podle toho pak vypadali tresty.

Důvod, proč Stojka, Šabat a Výborný dostali tak nízké tresty byl ten, že prý to bylo z mladické nerozvážnosti. To je samozřejmě nesmysl, protože konkrétně samotnému Šabatovi bylo 36 let.

Tito tři dozorcí jasně spadají do skupiny dozorců, kteří byli zcela zmanipulovaní režimem, využívali ho ve svůj prospěch a dělali si, co chtěli a bohužel jim to procházelo. Jsou to jediné dozorcí, u kterých jsem objevila záznam o týrání vězně, obávám se však bohužel, že i z těchto mých dozorců nemuseli být jediné, ale u ostatních se to pouze nedostalo na povrch.

¹⁹⁰ Personální spis arch.č. 3647/14

5.2. KÁDROVÝ POSUDEK

Vzhledem k tomu, že v této práci (a převážně v této kapitole) několikrát zmiňuji pojem kádrový posudek, nemohu se o tomto pojmu více nezmínit.

Mezi základní rysy ať už kladných nebo záporných kádrových posudků na počátku padesátých let patřil důraz na tzv. třídní uvědomělost dozorců a politickou angažovanost v KSČ. Naopak zcela opomíjené v této době byly nároky na odborné zacházení s vězni, a tím pádem to ani nebylo v kádrových posudcích příliš hodnoceno. Pro tehdejší velitele a politické pracovníky to nebylo důležité. A příslušníci SVS se samozřejmě chovali podle toho, za co byli hodnoceni, což mělo za následek snižování odborné činnosti celého Sboru uniformované vězeňské stráže.¹⁹¹

Často se v těchto posudcích používali pojmy jako „třídní nepřítel“, „dělnictvo“, „dělnický“, „politická vyspělost“, „zásady marxismu-leninismu“, „kladný vztah k lidově-demokratickému zřízení“, „správné politické názory“, „politická úroveň“, „politická spolehlivost“.

Politické záležitosti zabíraly většinu posudku. O tom, jestli je dobrým dozorcem tedy nerozhodovala odbornost, která nebyla téměř zmiňována, ale především kladný vztah k lidově-demokratickému zřízení.

Také více než to, jak se dozorce chová k vězňům, se můžeme dozvědět, například kolika brigád se účastnil a jestli se účastní komunistických schůzí a politických školení.

Co zcela podtrhuje fakt, že nejdůležitější informací posudku byla informace o vztahudozorce k lidově-demokratickému zřízení, je to, že tato informace se ve většině posudků nachází na začátku textu, hned za informacemi o datu a místu narození a za informací o datu vstupu příslušníka do SVS a KSČ.

¹⁹¹Vacek, Eduard. *Ukázka kladných posudků tzv. třídně uvědomělých příslušníků*. In: *Historická penologie*. č. 1/2005, Praha: Kabinet dokumentace historie VSČR, s. 35 - 36

5.3. DOZORCI A JEJICH PROVĚŘENÍ

Jak už bylo zmiňováno, na každého příslušníka SVS byl vypracován kádrový posudek, který byl během let upravován podle nových „skutečností“ a podle změny působišť každého dozorce.

Kromě tohoto kádrového posudku, byla na každého budoucího dozorce udělána lustrace, která byla znovu provedena za dva roky od nástupu do služby. Tato lustrace byla prováděna tak, že do všech původních bydlišť daného dozorce byly posílány dopisy, například na Místní národní výbor nebo na VB, ve kterých daní lidé byli dotazováni na příslušného dozorce. Samozřejmě nejvíce otázek opět padalo na jeho politickou uvědomělost. Dále byly takovéto podobné dopisy posílány do bývalých zaměstnání.

Samotný dozorce musel při žádosti o přijetí vyplnit dlouhý několikastránkový dotazník, kde byl dotazován na místo a datum narození, na dosažené vzdělání, předchozí povolání a hned vzápětí jestli je členem KSČ a ČSM. Mezi další otázky patřilo to, co dělal během okupace, jestli se účastnil odboje, jestli před rokem 1945 sloužil u četnictva, policie nebo vězeňské stráže. Dále byl dotazován, jak se účastnil únorových událostí. Samozřejmě tento dotazník se netýkal jenom jeho osoby. To by v tehdejší době možné nebylo. Dále musel vyplnit informace o své manželce, rodičích, sourozencích, ale i rodičích a sourozencích manželky, se všemi podrobnostmi jako u vlastní osoby. Kromě jiného také budoucí příslušníci odevzdávali seznam osob, se kterými nejsou v příbuzenském vztahu, ale často se s nimi vídají. Také musel uvést, zda byl někdo z jeho příbuzných stranicky trestán.

Kromě jiného také docházelo k tomu, že v obci, kde příslušník tehdy bydlel, byly náhodně vybrány některé osoby, které měly opět odpovědět na otázky týkající se politické angažovanosti a vyspělosti příslušníka SVS.

Až ve chvíli, kdy toto vše bylo kladně vyřízeno, mohl se tento žadatel stát příslušníkem SVS. I v tomto je jasně vidět odklon od demokratických hodnot, protože těžko si v demokratickém světě umíme představit, že kvůli povolání, sice ve státní službě, ale přesto, nám prolustrují celou rodinu, i tu vzdálenější a k tomu ještě kamarády a to ještě tak, že zajímavá a důležitá jená všech pouze politická příslušnost.

Již během služby byl na dozorce vypracováván také služební posudek, ovšem i tady v prvních odstavcích byla hodnocena politická vyspělost a uvědomělost, až v druhé půlce posudku jsou hodnoceny jeho dozorcovské schopnosti a vlohy pro tuto práci. Poslední věta psaná ve smyslu polických záležitostí opět dokresluje ráz celého posudku.

Kromě jiného musel příslušník SVS odevzdat podrobný, vlastnoručně napsaný životopis.

I během trvání služby, byl on sám i jeho rodina kontrolován a lustrován. Na jeho rodinu byla čas od času vypracována tzv. Ustanovka, která byla žádána jenom v některých bodech. A těmi například byly: politická činnost otce za I. republiky, politická činnost po osvobození, otcův poměr k dnešnímu zřízení, chování a pověst na veřejnosti a tak dále.

Kromě těchto v podstatě oficiálních záležitostí, probíhala kontrola a lustrace i jinou formou.

U jednoho dozorce jsem zmiňovala, že mu byla vytčena neozdobená okna na památné dny republiky. Takže dozorci museli být pod neustálým dohledem. Nevím, zda byli opravdu až tak cíleně sledováni, že o nich věděli i to, že neozdobili okna, nebo byla nějaká domovnice – komunistka přehnaně agilní, což by v té době nebylo ničím překvapujícím.

Dalším problémem bylo to, že někteří dozorci se „hlídali“ navzájem. Dávali pozor, co dělá jeho kolega a poté to hned hlásili. Nikdo z dozorců i ochotných pomáhat, si nemohl před svým kolegou být jist.

Kromě toho i mezi samotnými vězni byli pouze nastrčené figurky a „bomzáci“, aby nenápadně zjišťovali informace nejen od vězňů, ale i dozorců a aby je sledovali při výkonu služby.

I v mnou prozkoumaných personálních spisech příslušníků SVS, jsem narazila na udání dozorce proto, že donesl zvenčí vězni chleba se sádlem, nebo že dozorkyně přilepšovala vězňům na stravě. Bylo velmi nebezpečné se k nějaké pomoci uchýlovat, protože po takovémto prozrazení jim buď hrozilo propuštění, popřípadě odchod na „vlastní“ žádost, v horším případě podrobné vyšetřování a soud.

Někteří dozorci se přesto snažili alespoň nějak politickým vězňům pomoci, například tím, že je upozornili právě na bomzáky a udavače. Bohužel i toto bylo nakonec v mnoha případech vyzrazeno a tito dozorci byli vyšetřováni pro vyzrazení služebního a státního tajemství.

5.4. DIFERENCIACE ZKOUMANÝCH DOZORCŮ PODLE JIŽ EXISTUJÍCÍCH MĚŘÍTEK

Jak už bylo v předchozí kapitole uvedeno, dozorci podle již provedených výzkumů, by se dali rozdělit do tří ne zcela pevných skupin.

Jednu skupinu tvořili dozorci, kteří byli zapřisáhlými odpůrci režimu. Tito dozorci se ale dlouho po únoru 1948 na svých místech neudrželi a kolikrát ani nechťeli. S žádným takovýmto typem dozorce, který by byl opravdu velkým odpůrcem režimu a byl například vyšetřován a odsouzen, jsem se nesetkala, je to i kvůli tomu, že tyto případy lidí, kteří se postavili na odpor proti režimu, jsou již poměrně známy a tudíž je těžké „objevit“ a vysledovat v archivech některé další.

Ale jedním z těch, který s největší pravděpodobností s režimem nesouhlasil, byl mnou zkoumaný dozorce SVS Václav Hrubý. Do sboru vstoupil až ve třiceti letech, tedy podle ostatních příslušníků byl již o něco starší. Také jako jediný z „mých“ příslušníků si prošel koncentračními tábory a to Terezínem, Dachau a Buchenwaldem. Do KSČ vstoupil až v roce 1948. Domnívám se, že on na rozdíl od svých nových kolegů nevstoupil do Sboru kvůli přesvědčení, že je potřeba střežit třídního nepřítele, ale opravdu pro to, aby byli střeženi skuteční zločinci, například retribuční vězni. Po celou dobu jeho působení ve Sboru, byl hodnocen jako člověk, který se nechce stýkat a přátelit s kolektivem ostatních dozorců a který se nijak nezapojuje do politické činnosti, neúčastní se schůzí a podobně. Konkrétně jeho se týká zmínka o nezdobení oken na památné dny republiky. Dokážu si představit, jak tento člověk, který si prošel koncentračními tábory, musel být zklamán z dané situace a znechucen zdobením oken například na dny osvobození, když někteří jeho přátelé z koncentračních táborů, kteří tak doufali v osvobození a svobodnou republiku, již mohli být znovu zavřeni. Jeho manželka ke KSČ nejspíše zaujala naprosto shodné ne-li ještě výraznější nepřátelství a v roce 1955 vystoupila z KSČ. V tomto roce na vlastní žádost odešel z SVSi Václav Hrubý, kterému jako nedobrému pracovníkovi nebylo bráněno.

Druhou skupinu tvořili dozorci, kteří nijak zvlášť s režimem nesouhlasili, ale kvůli zajištění rodiny, nijak neprotestovali a práci vykonávali tak, aby nemohli být za nic káráni a trestáni. Přesto občas měli snahu hlavně politickým vězňům nějak ulevit, pomoci jim. Jak už jsem zmiňovala výše, třeba tím, že se jim snažili přilepšit na stravě nebo se snažili zajistit kontakt s vnějším světem a rodinou nebo upozorňovali na bomzáky mezi ostatními vězni.

Většinou toto jejich snažení nezůstalo bez potrestání. V mnou prozkoumaných personálních spisech to většinou skončilo vyšetřováním, které bylo završeno „vlastní dobrovolnou“ žádostí daného příslušníka o uvolnění ze služeb SVS. Takovýmto typem dozorce byl nejspíše Antonín Barčák nebo Marie Kadlecová.

Třetí skupinu tvořili dozorcí, kteří režim nějakým způsobem podporovali. S dozorcem, který by vězně vyloženě mlátil, jsem se nesetkala. Nevím ale, zda to nebylo pouze z toho důvodu, že takovéto informace se do spisů nedávaly. Jednoho z dozorců však považuji za člověka, kterému nedělalo problém vězně ponižovat a týrat, přestože k samotnému mlácení nedocházelo. Tímto dozorcem je Jan Stojka, který byl dvakrát vyšetřován kvůli týrání vězňů.

Ostatními lidmi, kteří spadají do této skupiny, jsou dozorcí, kteří podporovali režim proto, že byli opravdu zmanipulováni propagandou nebo tací, kteří věděli, že pokud budou režim podporovat, budou z toho mít vlastní prospěch. Takovým dozorcem byl podle mého například František Lausecker. Před vstupem do SVS pracoval v různých stranických funkcích v rámci místní organizace KSČ a měl také funkci propagandisty. Do Sboru sice vstoupil až v roce 1950 v pokročilejším věku, ale po celou dobu působení u SVS, byl hodnocen velmi kladně pro politickou vyspělost a třídní uvědomělost. Navštěvoval také večerní kurzy Dějiny KSČ. A později se z něho dokonce stal Referent výchovy. Dalším takovýmto dozorcem byl nejspíš Vladimír Výborný. I on byl hodnocen velmi kladně jako politicky vyspělý pracovník, který je oddán novému režimu. Podle mého Vladimír Výborný režim podporoval jednak kvůli tomu, že byl zcela jistě ovlivněn komunistickou propagandou a domácím prostředím, které podporovalo KSČ a také díky tomu, že věděl, že díky podpoře režimu si společensky a také finančně velmi polepší.

Tady se podle mě ukazuje jeden nezanedbatelný fakt, na který upozorňovala například manželka Rudolfa Slánského Josefa.¹⁹² A to ten, že lidé, kteří byli za I. republiky chudí a bez nějakého většího vlivu a díky převratu a komunistickému režimu se k moci dostali, chtěli dávat okolí najevo svoji moc, peníze a společenský postup. Přestože komunisté hlásali rovnost všech lidí a konec bohatých, sami se někteří velmi rádi stylizovali do osob, které byly za I. republiky bohaté a tito dříve obyčejní lidé jim záviděli a nyní chtěli být jako ony, přestože se to zcela neslučovalo s komunistickou propagandou, která tvrdila, že komunistický člověk si nejvíce přeje spravedlnost mezi lidmi a konec bohaté třídy.

¹⁹²Bartošek, Karel. *Český vězeň*. Praha: Paseka, 2001

Tady je jasné vidět, že tito lidé svým způsobem dobu I. republiky obdivovali nebo minimálně působila jejich chamtivost a závistivost tak, že chtěli být jako oni, úspěšní lidé I. republiky. A dokázat si, že oni jsou stejně úspěšní, skvělí a bohatí jako ti lidé, kterým v minulých letech záviděli. Tito noví „úspěšní“ lidé dávali samozřejmě najevo, že to dokázali jen díky novému politickému uspořádání země, za což byli také oddanými členy KSČ, aniž by viděli paradox celého počínání (již zmiňovaná politická a majetková rovnost mezi občany, která byla KSČ hlášána).

Ze známých osob to byla například Marta Gottwaldová, která toužila působit jako prvorepubliková dáma a stylizovala se do Hany Benešové. Nebo i další manželky významných komunistických politiků, které z ničeho nic bydlely ve vilách a měly služky, přestože před převratem v únoru 1948 zbrojily proti tomuto jednání a buržoaznímu vykořisťování chudých.

Mezi „mými“ dozorci to byl právě Vladimír Výborný, který okolí dával okatě najevo, že nyní má moc a peníze a obyčejné lidé ho nezajímají a nehodlá se s nimi bavit, protože nejsou na jeho úrovni. Proto byl ve svém bydlišti mezi sousedy velmi neoblíbený a lidé mu přezdívali „tlačenka“, pro jeho snahu protlačit se na stále lepší a lepší pozici v práci i ve straně.

Příkladem toho, jak po roce 1948 mnohem větší roli hrála politická příslušnost než odbornost v práci dozorce je Antonín Juříček. Velmi dlouho byl hodnocen jako nedobrá příslušnost, který postrádá odbornost a ani se nesnaží ji zlepšovat. Byl také obviněn z machinací s věcmi určené pro vězně a několikrát byl velitelem navržen na vyhazov ze služeb SVS. Ale tak jako u všech ostatních příslušníků, by i u Antonína Juříčka vztah k lidově-demokratickému zřízení, který si neustále „vylepšoval“. Je tady zcela jasné vidět, že toho zachránilo před vyhazovem. A v ozbrojených složkách působil nakonec až do 70. let. I tady je tedy jasné vidět odklon od demokratických hodnot, protože v demokratických zemích by nebylo možné, aby se příslušník Sboru udržel ve funkci jenom díky politické příslušnosti, aniž by měl nějaké odborné znalosti, které by se snažil neustále prohlubovat.

5.5. SOCIÁLNÍ POMĚRY NOVÝCH PŘÍSLUŠNÍKŮ SVS

Je uváděno, že nejvíce nově nastupivších dozorců bylo ve věku 25 – 30 let a to 44 procent. Takto se to téměř potvrdilo i mne, díky spisům, které jsem zkoumala. V mnou zkoumaných spisech bylo přes 50 procent dozorců, kterým bylo mezi 20 – 30 roky. Nejčastějšími ročníky byly ročníky 1921 a 1919. Také ale nastupovali i starší lidé, kteří například za války byli v odboji nebo v koncentračních táborech a měla se jim při žádosti o vstup do Sboru dávat přednost. Těmto lidem bylo kolikrát i k 40 rokům, když se stali příslušníky SVS, přestože norma pro vstup do SVS byla 35 let. Mužům většinou nebylo méně než 20 let, protože většina nastupovala s již splněnou vojenskou službou, až na určité výjimky, které nastupovaly na rychlo již v roce 1945, kdy byl obrovský nedostatek dozorců a tito dozorcí plnili základní vojenskou službu zkráceně již během působení v SVS. Do SVS byly přijímány i ženy, v roce 1951 jich bylo ve Sboru 308. Ženy byly přijímány hlavně na kancelářskou práci, kromě toho ale také sloužily běžnou službu v ženských věznicích. Setkala jsem se ale i s dozorkyní, která sloužila v mužské věznici, kde vězně – muže hlídala jako každý jiný dozorce. V porovnání s přijímanými muži, byly ženy přijímány podstatně mladší, a to i z důvodu, že jich se vojenská povinnost netýkala. Do sboru vstupovaly i jako šestnáctileté. Já jsem se právě u žen setkala s ročníky 1933 a 1934.

Ženy podle statistik měly většinou lepší vzdělání než muži, kteří nastupovali do SVS. Pouze u jednoho příslušníka jsem našla informace, že studoval na odborné škole, pár jedinců mělo několik tříd měšťanky a většina z nich měla pouze obecnou školu bez nějakého vyučení. Již v této době ale bylo celkem běžné, že mladí lidé byli vyučení, jenže tehdy se dalo vyučit pouze u nějakého soukromníka a muselo se za vyučení platit. A to byl možná jeden z hlavních problémů příslušníků SVS a zároveň důvodů, proč ke Sboru vstoupili. Tito lidé totiž většinou pocházeli z chudých nemajetných rodin, které nemohly zaplatit vzdělání svým potomkům, kteří později pracovali jako dělníci nebo pouze jako pomocní dělníci nebo jako pomocná síla v zemědělství stejně jako jejich rodiče. A na rozdíl od lidí, kteří byli vyučení a měli před sebou nějakou perspektivu dobré práce, oni toto příliš neměli, a proto po roce 1945 jednou z možností, jak si budovat kariéru, lepší budoucnost byl vstup do SVS nebo jiných bezpečnostních složek. Myslím si totiž, že vyučení lidé se příliš svého řemesla nevzdávali a nechtěli vstupovat do SVS.

Také vzhledem k tomu, že neměli většinou žádný majetek, nebyli vázáni příliš na svoje rodiště popřípadě bydliště a nedělalo jim takovou potíží se přestěhovat na rozdíl od lidí, kteří vlastnili například chalupu, u které provozovali řemeslo a k danému místu byli mnohem více vázáni. A tito lidé také věděli, že vstupem do SVS se jim naskýtá příležitost získat zadarmo služební byt, který býval novým příslušníkům přidělován. I v tomhle měli vidinu zlepšení si své životní situace.

Tito noví příslušníci tedy příliš vzdělaní nebyli a většina z nich k tomu ani neměla předpoklady ať už právě finanční, sociální nebo inteligenční. Pouze u dvou příslušníků SVS byl záznam, že by ovládali cizí jazyk. Sice v této době bylo poměrně běžné umět německy, ale nebylo to žádoucí někde uvádět. A většina lidí v poválečné době chtěla na všechno spojené s Německem zapomenout, a to včetně jazyka. V padesátých letech vzhledem k „přátelství“ s východním Německem možná už bylo možné tuto informaci uvádět, přes to tuto kolonku žádný příslušník kladně nevyplnil.

Pouze u jednoho člověka, jehož personální spis jsem měla možnost prostudovat, jsem našla informaci o tom, že ovládal německý jazyk, nebyl to ale příslušník SVS, ale člen útvaru Jeřáb, který spadal pod Ministerstvo vnitra a měl na starost vnější ochranu táborů na Jáchymovsku. Musím zde zmínit, že tito lidé z útvaru Jeřáb měli co do vzdělání a chování ještě horší pověst mezi vězni než vnitřní stráž táborů, kterou tvořili příslušníci SVS, proto mě tato informace poněkud překvapila. I tady platí ona formulka, že nelze osoby sloužící v ozbrojených sborech Československé republiky v 50. letech, jednoduše škatulkovat a musí se ke každému přistupovat individuálně.¹⁹³ Druhým člověkem, u kterého jsem našla informaci, že ovládal cizí jazyk, byl Jan Stojka, ale to bylo pouze z toho důvodu, že byl ukrajinské národnosti, a vyrůstal na Podkarpatské Rusi, takže pro něj nebyl problém ovládat ukrajinský a ruský jazyk.

Nikdo z nich nebyl nikdy v zahraničí, což ale v tehdejší době s přihlédnutím ještě k prostředí, z kterého pocházeli, nebylo nijak překvapující. Pouze jeden příslušník uvedl, že jeho manželka žila ve Francii, ale v době II. světové války, což nelze opět považovat za standardní situaci. Tuto informaci samozřejmě vyplňovali v dotaznících z jednoho prostého důvodu, a to z toho, aby si velitelé a vyšetřující udělali přehled o činnosti budoucích příslušníků a jejich stycích se zahraničím a případně si mohli jejich činnost ať už předválečnou, válečnou nebo poválečnou prověřit nebo průběžně kontrolovat.

¹⁹³Personální spis Stanislava Sáblíka arch. č. 118/24

Z toho samého důvodu, tedy kontrole a prověření osob žádajících o vstup do SVS, byli dotazováni na činnost za II. světové války. Museli odpovědět na to, zda byli v odboji, kde a v jakém, zda byli v koncentračním táboře, zda se účastnili květnového povstání.

Ti příslušníci, kteří již nebyli nejmladší, když vstupovali do SVS, byli již většinou ženatí a měli několik dětí. Ale z těch mladých se většina ženila až během služby v SVS. I to bylo podle v mnoha případech nejen ovlivněné věkem, ale také tím, že před vstupem do SVS byli naprosto nemajetní, chudí a kolikrát bez stálé práce. A po vstupu do SVS se mohli oženit, protože byli lépe finančně situováni, a pokud nebyli ani zadaní, teď určitě na potenciální partnerky působili lépe jako příslušníci SVS než jako pomocní dělníci na statku.

Pokud se chtěli oženit již během služby, museli žádat o povolení. To jim bylo většinou uděleno, ale až potom, co byla budoucí manželka příslušníka SVS dostatečně prolustrována a s ní celá její rodina.

V lidské společnosti je poměrně zažitým zvykem a tradicí, že syn po vyučení nebo studiích začne pracovat ve stejné profesi jako jeho otec a pokračuje to takto z generace na generaci. Pokud do toho ovšem nezasáhnou nějaké vnější příčiny. A právě ty do tohoto koloběhu v českém prostředí ve 20. století zasáhly hned několikrát. A dvěma takovými příčinami byl i konec II. světové války a státní převrat v únoru 1948. Vzhledem k tomu, že se v naší republice během třiceti let pětkrát změnilo státní uspořádání, tato tradiční posloupnost nebyla možná.

V personálních spisech nových dozorců přijatých po roce 1945 jsem nenašla ani u jednoho z nich informaci, že by někdo z jeho příbuzných byl za I. republiky u SVS nebo u četnictva, policie nebo u vojska. To tedy znamená, že mladí muži, jejichž otcové před válkou sloužili v SV nebo u četnictva či policie nešli v jejich stopách a museli si hledat jiná povolání. To se samozřejmě dělo z několika důvodů.

Za první, prvorepublikoví dozorcí – otcové byli sami většinou nuceni po roce 1948 odejít z tohoto zaměstnání, popřípadě odešli sami nebo už v této době nesloužili, ale nadále vyznávali pravidla, politické uspořádání a demokratické hodnoty I. republiky a s největší pravděpodobností by nechtěli, aby jejich potomci sloužili komunistickému režimu, když sami vyznávali zcela jiné hodnoty.

Za druhé, ani děti těchto bývalých dozorců asi nechtěli takovému režimu sloužit, protože byli vychováni právě ve zcela jiném prostředí a hodnotách než které vyznávala lidově – demokratická republika.

A za třetí, i kdyby tito mladí lidé byli ochotni sloužit komunistickému režimu jako dozorci, nebyli by nejspíše přijatí, právě kvůli činnosti jejich otců za I. republiky.

Jistě i zde můžeme pozorovat odklon od demokratických hodnot, protože není možné, aby zájemci o zaměstnání byli posuzováni podle toho, co v jiném politickém uspořádání země dělal jeho otec a ostatní příbuzní a na základě tohoto posuzování byl poté přijat nebo nepřijat.

Opět pouze u příslušníka útvaru Jeřáb Stanislava Sábíka, jsem narazila na fakt, že jeho švagr sloužil již před únorem 1948 v ozbrojených složkách ČSR, konkrétně jako strážmistr SNB a po únoru 1948 byl dán na nucenou dovolenou a k 1. 10. 1948 byl jeho pracovní poměr u SNB ukončen. Přesto si Stanislav Sábík podal přihlášku k SNB a to až v březnu 1949, tedy pět měsíců potom, co jeho švagra od Sboru vyhodili.

Toto byl ale opravdu jeden z mála případů, většinou se něco takového nedělo, a pokud ano tak v rodinách, kde se příbuzní nevidali a neudržovali žádný kontakt. Musíme si uvědomit, že i v rodinách, kde byli sourozenci vychováváni stejně, mohli nakonec jako dospělí mít odlišné názory, třeba z důvodu toho, že si vzali člověka se zcela jiným přesvědčením, než panovalo v původní rodině a jeho názory převzít.

5.6. POLITICKÁ PŘÍSLUŠNOST ZAMĚSTNANCŮ SVS

Příslušníci SVS nebyli zdaleka všichni v letech 1948 – 1950 členy KSČ. Je uváděn údaj, že v roce 1949 bylo pouze 30% příslušníků členy komunistické strany. Ale během již trvající služby postupně vstupovali do strany a nestraníci odcházeli z SVS. Noví mladí dozorci již přicházeli jako členové strany. Podle statistik jich bylo v KSČ při vstupu do Sboru asi 80%. A tomuto odpovídají i zjištění z personálních spisů, které jsem zkoumala. Z mnou zkoumaných dozorců jich bylo při vstupu do SVS členy komunistické strany plných 75%. Zbylých 25% nebylo mimo stranu dlouho, většinou se stali členy KSČ během roku až dvou po vstupu do Sboru. Nakonec bez toho aniž by byl ve straně, nešlo příliš dlouho v této profesi existovat, byla to téměř samozřejmost, která se „sluší a patří“ na každého dobrého dozorce 50. let. Z „mých dozorců“ dva později během trvajícího zaměstnání u SVS „vystudovali“ VUML.

5.7. PŘESTUPKY DOZORCŮ

Mezi nejčastější přestupky dozorců 50. let patřilo nadměrné požívání alkoholu a vyhledávání společnosti cizích žen pochybné pověsti. Nelze přehlédnout fakt, že nadměrné pití alkoholu postihovalo téměř každého mnou zkoumaného dozorce, takže procentuálně vysoce převyšovalo průměr společnosti.

Myslím si, že to mělo několik příčin a důvodů. Jednou z příčin mohlo být časté odloučení od rodin, kdy dozorcí vzhledem k poměrně častému překládání na jiná pracovní místa, opouštěli rodiny, které nadále žili v původním bydlišti. Určitě to pro ně nebylo lehké, a možná i proto se uchylovali k pití jako k formě uvolnění a zapomenutí na stesk po rodině.

Dalším důvodem pití mohl být stres v práci, kdy tito lidé byli pod neustálým dohledem svých nadřízených, ale i kolegů, kteří sledovali chování ostatních dozorců a také pod dohledem různých „bomzáků“.

Jak už jsem zmiňovala výše, procento sadistů v řadách SVS nepřekračoval procenta ve společnosti, a proto si myslím, že dalším důvodem nadměrného pití dozorců byl fakt, že se jinak nedokázali vypořádat se skutečností, že vězni byli bití, týráni a oni tomu museli přihlížet, přestože s tím nesouhlasili, anebo se tohoto týrání museli i účastnit.

Chtěli tak v podstatě uniknout realitě, a proto velmi často utíkali k lahvi alkoholu nebo do místních hospod, kde se opíjeli.

Nemohu zde nezmínit přirovnání, které mě v souvislosti s těmito skutečnostmi napadá a to přirovnání k mužům, o kterých píše Christopher Browning ve své knize „Obyčejní muži“. I oni, pokud mohli, utíkali k alkoholu, aby nemuseli myslet na hroznou realitu. A snažili se tak zabránit myšlení na skutky, které prováděli a s kterými podvědomě v hloubi duše nesouhlasili, protože sadisty nebyli.

6. DOZORCI NASTUPIVŠÍ PO ROCE 1918 KONTRA NOVÍ DOZORCI PO ROCE 1945

6.1. ROZDÍLY V PODMÍNKÁCH PŘIJETÍ DO SLUŽEB SV V ROCE 1918 A DO SVS V ROCE 1945 A 1948

Stejně tak jako v roce 1945, kdy nastupovalo mnoho nových dozorců, tomu bylo i v roce 1918, kdy mnoho bývalých dozorců projevující sympatie Rakousku – Uhersku odešlo nebo bylo vyhozeno ze služby a na jejich místa nastupovali noví, nezkušení dozorci. V roce 1918 na místa dozorců nastupovali převážně bývalí legionáři, vojáci a lidé bez praktického výcviku. A proto se rychle přistupovalo ke zřizování odborných kurzů pro vzdělávání dozorců. Nový adept byl odeslán na tříměsíční kurz, kde se seznamoval s běžným režimem věznic a kde začal vykonávat praktickou službu. Tyto kurzy byly zakončeny různými zkouškami, které musel každý dozorce vykonat. Poté následovala zkušební doba, která probíhala před definitivním přijetím nového dozorce do služby. A až po pěti letech služby měly nárok na penzi. Také bylo potřeba zbavit se snahy dozorců nadále zachovávat ve věznicích vojenský dril. Docházelo k neustálému zvyšování kvalifikace dozorců, díky čemuž byl dán kvalitní základ pro správný vývoj československého vězeňství.¹⁹⁴

Po konci II. světové války nastala ve vězeňství v mnohém velmi podobná situace jako v roce 1918. Ještě více se roku 1918 co se týká nástupu nových dozorců, podobal rok 1948. Po převratu v únoru 1948 opustilo své místo dozorce z již výše zmiňovaných důvodů mnoho příslušníků SVS a na jejich místa nastupovali noví, stejně nezkušení lidé jako ti v roce 1918. Velkým rozdílem ale byl přístup vedení k těmto novým příslušníkům. Od nových dozorců se již nevyžadovalo splnění mnoha kurzů a zkoušek. Stačilo jenom krátké zaškolení a hned byli posíláni do služby, někdy i na vysoké posty. Tak, jak to probíhalo za I. republiky, kdy museli budoucí dozorci absolvovat dlouhý počáteční kurz, již neexistovalo. Hlavním požadavkem, který musel nový příslušník splňovat, byl kladný vztah k lidově-demokratickému zřízení. Kvůli tomu, že již hlavním kritériem pro splnění nebyla odbornost nebo znalost, kvalifikace a úroveň dozorců velmi klesala. Většina nových příslušníků byla nebo se brzy stala příslušníky KSČ.

¹⁹⁴Uhlík, Jan. Zrod československého vězení. In: *České vězeňství*, č.3/2002, r. 10, s. 39

Jak už bylo zmíněno, během trvání I. republiky byla snaha o ustupování od vojenských praktik ve vězení, po roce 1948 tomu bylo zcela naopak.

6.2. ROZDÍLY V PRÁCI DOZORCŮ A V NÁROCÍCH NA NĚ KLADENÝCH

Rozdíly mezi prací dozorce po roce 1918 a po roce 1948 jsou po prostudování materiálů zcela zřejmé. Podle vězeňských předpisů z roku 1931 se dozorcí a úředníci mají chovat vážně a rázně, ale také klidně a vlídně, kdy mají mít neustále na paměti výchovné úkoly výkonu trestu.¹⁹⁵ Také se měli vyvarovat násilnostem a bylo zakázáno hanět vězně vyčítáním mu jeho trestných činů. Nemohu říci, že toto bylo plně dodržováno, ale po roce 1948 to dozorcí neměli řečeno ani takto oficiálně. Výchovný účel trestu byl zcela pominut a to, že se vězni nemá připomínat jeho trestný čin, také neplatilo, protože vězni byli podle trestného činu za prvé rozdělováni a za druhé jim to neustále bylo připomínáno, například horší stravou nebo horším pracovním zařazením.

V době I. republiky bylo také zcela běžné, že ve věznicích působili duchovní a také učitelé, kteří měli vést kulturně – mravní výchovu vězňů a spolu s duchovními je připravovat na návrat do běžného života a umožnit vězňům vzdělání a náboženskou pomoc. Během komunistického režimu v padesátých letech samozřejmě vzhledem ke vztahu k církvi, nemohli žádní duchovní působit ve věznicích, a nebývala vězňům umožněna ani zpověď před popravou. Jedinou duchovní útěchu během výkonu trestu mohli vězni dostávat pouze od svých spoluvězňů - duchovních. Místo učitelů byli ve věznicích tzv. osvětáři, kteří ale s bývalými učiteli neměli nic společného. Činnost osvětářů byla založená pouze na politickém školení, při čemž političtí vězni je ani v nejmenším nebrali vážně, protože inteligenčně byli zcela někde jinde.

Stejně tak, jako po roce 1919, tak i po roce 1948, byli dozorcí přijímáni na zkušební dva roky a po uplynutí dvou let se stávali řadovými dozorcí. Rozdíl byl ale v tom, že za I. republiky po těchto dvou letech museli dozorcí – čekatelé vykonat ústní zkoušku za zákonů, nařízení a předpisů, a také samozřejmě museli znát služební a domácí řád věznice. Zato po roce 1948 byl na dozorce- čekatele vypracován posudek, ve kterém opět převažovalo hodnocení jejich třídní a politické uvědomělosti nad hodnocením jejich práce ve věznicích.

¹⁹⁵*Vězeňské předpisy, část II.*, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1931

Tito noví dozorcí žádné zkoušky skládat nemuseli, jenom díky posudku byli buď doporučení do další služby, nebo ne.

6.3. ROZDÍLY V ZACHÁZENÍ S VĚZNI ZA I. REPUBLIKY A PO ROCE 1948

Změny v československém vězeňství a odklon od tradic I. republiky a demokratického vězeňství lze pozorovat také v podmínkách, v kterých vězni žili a v pravidlech, které vězni museli dodržovat.

Například podle Domácího řádu pro mužské trestnice z roku 1921 se uvádí, že každý vězeň má právo po příchodu do věznice seznámit se s domácím řádem.¹⁹⁶ V době I. republiky také býval vyvěšen v téměř každé společné místnosti věznice. Za to po roce 1948, a ani později, kdy byl vydán vězeňský řád S-4, i podle vzpomínek pamětníků, nikde řád vyvěšený nebyl a vězni nikdy nedostali příležitost se s jeho obsahem seznámit.

V čem dále můžeme pozorovat odklon od demokratických tradic je například pravidelné odesílání pošty. Po roce 1918 na to měli nárok všichni vězni a podle disciplinární třídy, kde se nacházeli, buď jednou za 6 týdnů, za 4 týdny nebo za 2 týdny. To v pozdější době po únorovém převratu vůbec nefungovalo, a pokud se vězeň znelíbil nějakému dozorcí, nemohl i dlouhou dobu psát domů. Domů mohl psát jen ten, kdo plnil na 100% a více. Oficiálně ve vězeňském řádu S-4 z roku 1951 stojí, že přijímání a odesílání pošty se děje podle pokynů prokurátora nebo podle pokynů národního výboru.¹⁹⁷ Žádná pevně stanovená doba neexistovala. Nikdo si nemohl být jistý, že dopis od rodiny dostane, a že mu bude povoleno dopis domů napsat.

Zdeněk Kovařík, v knize Českoslovenští političtí vězni, vzpomíná na jednu situaci v lágru během předávání dopisů: *Před Vánocemi přinesl velitel Šlachtecký na takovém velikém tácu moře dopisů, zrovna chumelilo a foukal vítr. Fouknul vítr, a ty dopisy se rozletěly směrem k drátům oddělujícím tábor od okolí. A on říkal: „jestli chcete dopisy, tak si pro ně klidně dojděte.“ Jenže to hrozilo tím, že u koridoru na věžích spustí esenbáci palbu z natažených kulometů.*¹⁹⁸

¹⁹⁶ Domácí řád pro mužské trestnice. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1921

¹⁹⁷ Vězeňský řád, článek 20. Praha: Ministerstvo spravedlnosti – velitelství SVS, 1951

¹⁹⁸ Bouška, Tomáš – Louč, Michal – Pinerová, Klára. Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy. Praha: Česká asociace orální historie a.s., Političtí vězni.cz, 2009, s. 186, Rozhovor se Zdeňkem Kovaříkem.

Dalším problémem byla obrovská cenzura dopisů, takže pokud potřebovali vězni něco důležitého sdělit domu, museli dopis propašovat domů pomocí civilních zaměstnanců, například těch, s kterými se setkávali na šachtách. Nejotřesnější chování ale komunisté předváděli v momentě, kdy dopisy, které napsali lidé před odchodem na popravu, nebyly nikdy odeslány rodinám a až po desítkách let po převratu v roce 1989 byly v některých případech objeveny v archivech a předány žijícím příbuzným.

V dobách Masarykových vězni pracovali 8 hodin s tím, že měli od půl 12 do 12 pauzu na oběd a po další práci v 6 hodin večeri. Toto bohužel později taktéž nefungovalo, protože pokud vězeň dělal v šachtě, oběd vůbec nedostával a nárok měl až po konci směny na večeri. Pokud byl vězeň v pevném vězení a ne v táboře, většinou oběd a večeri dostával v malém časovém rozestupu, takže později večer měl hlad. Na to, že večeri dostávali brzy za obědem, vzpomíná více vězňů ve svých vzpomínkách. Konkrétně strava za I. republiky náležela všem stejná bez ohledu na pracovní schopnost. Upravenou stravu dostávali nemocní vězni, aby se jim ještě více nepřitížilo a také lidé, kteří potřebovali mít nasazenou dietu. Opět mohu pouze konstatovat, že toto se v žádném případě po únoru 1948 nedodržovalo. Za prvé v prvních letech komunistického režimu bylo nedostatek potravy a vězni vzpomínají na hlad v pracovních táborech. Za druhé, strava byla rozdělována podle pracovních výkonů odsouzených, takže pokud byl někdo méně schopný práce, nedosáhl na nejvyšší porce jídla a trpěl hladem a pokud dosáhl na nejvyšší příděl jídla, bylo to za takovou namáhavou činnost, že porce byla opět nedostačující. S nemocnými se v této době nikdo „nemazlil“ a žádnou upravenou stravu nedostávali.

Také v dobách komunismu nebylo samozřejmostí, že každý vězeň měl pro sebe vlastní postel, což bylo za I. republiky zcela samozřejmé. Vězni vzpomínají na to, že ze začátku fungování táborů, byla taková přeplněnost na ubikacích, že se o postel střídali vězni tak, jak přicházeli a odcházeli na směnu.

Zcela novým prvkem ve věznicích 50. let bylo dělení vězňů třídně a ne podle dřívějších norem a předpisů, tedy disciplinárně. Podle chování ve věznicích a výši trestu. Podle řádu z roku 1951 byli vězni rozděleni do 4 výhodnostních skupin podle třídního původu.

Do nejnižší první skupiny spadali ti, co měli nejhorší třídní původ a ti, kteří zůstávali nepřáteli lidově – demokratického zřízení a neprojevovali známky nápravy ve svém chování. Zatímco vrah mohl být i v nejvyšší a tím pádem nejvýhodnější skupině.¹⁹⁹

I díky heslu, které viselo před vstupem do lágrů v 50. letech, bylo jasné, že vězně nečeká nic jiného než práce. To, co dříve bylo dodržováno a to omezení práce vězňů na minimum během svátků a neděl, bylo zcela zrušeno a vězni pracovali většinou na tři směny nepřetržitě po celou dobu jejich výkonu trestu bez ohledu na to, jestli je neděle nebo svátek.

¹⁹⁹*Vězeňský řád, článek 38.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti – velitelství SVS, 1951

7. DOZORCI V LITERÁRNĚ ZPRACOVANÝCH VZPOMÍNKÁCH POLITICKÝCH VĚZŇŮ 50. LET

U vzpomínek bývalých vězňů v literatuře, tak jako obecně u všech vzpomínek opředěných desítkami let, musíme mít neustále na paměti, že tyto vzpomínky jsou subjektivním pohledem na danou situaci a tedy nemusí být zcela pravdivé. Tyto vzpomínky jsou totiž ovlivňovány časem, prostředím a také závisejí na osobních motivech jedince. U tohoto druhu literatury to ale není považováno za nevýhodu, spíše naopak.

7.1. PRVOTNÍ ŠOK Z UVĚZNĚNÍ

Jedním z nejhorších okamžiků celého věznění bylo zatčení jako takové, uvěznění ve vazbě a uvědomování si své situace, kdy uvězněným začalo docházet, že už se ven nejspíš na dlouhou dobu nedostanou, jejich předchozí život skončil, a nyní se celý jejich svět smrškl do čtyř holých stěn bez naděje v blízké době je opustit. Ve vazbě se to zhoršovalo tím, že člověk měl na přemýšlení o této situaci obrovské množství času bez možnosti s někým své starosti konzultovat, neboť ve vazbě byli lidé většinou uvěznění sami a obvykle déle jak 2 měsíce. „*Tak začaly hodiny a dny, kdy jediným společníkem byly mé myšlenky a já je musel pořád krotit. Začal jsem rozebírat svoji situaci a to nebylo dobré!*“²⁰⁰ Druhým extrémem byla naprostá přeplněnost cel, vzhledem k obrovskému „úsilí“ StB zatknout co nejvíce lidí. „*První dojem z prostředí uvnitř legendární pražské instituce byl děsivý. Když mne strčili za jedny dveře – na dlouhé chodbě jich bylo snad dvacet – naskytl se mému zraku šokující pohled. V místnosti pět krát sedm metrů leželo na slamnících a na holé zemi, jeden vedle druhého, dvaatřicet vězňů. Ten obraz ve mně vyvolal představu dobytka v nedostatečně velkém chlévě. Stál jsem na prahu a nebyl schopen se pohnout.*“²⁰¹

Co ještě více zhoršovalo počátek pobytu ve vězení, byly neustálé výslechy StB, kde s nimi nikdo jako s lidmi nejednal. Od výslechů se vraceli v bezvědomí, psychicky a fyzicky naprosto zdeptáni s pocitem, že není naděje na záchranu.

²⁰⁰Čapek, Miloslav. *O mužích, na které se zapomnělo. Autentické svědectví o nelidskosti komunistických věznic.* Praha: Pragma, 2000, s. 75

²⁰¹Klobas, Oldřich. *Jak se chodí v laně. Svědectví politického vězně z padesátých let.* Brno: Blok, 1996, s. 33

V těchto prvotních dobách uvěznění pro ně byli příslušníci SVS, kteří je hlídali při pobytu v celách naproti příslušníkům StB, docela přijatelní lidé. Na začátku padesátých let ještě sloužili někteří předváleční příslušníci SVS a ti s politickými soucítili a snažili se v rámci svých možností jim pomáhat. Tito starí příslušníci SVS byli politickými vězni hodnoceni většinou kladně. *„Během několika dní jsem byl přeložen do jiného křídla budovy, do soudní vazby. Podmínky a režim na tomto oddělení se značně lišily od vazby StB. Sloužili tam i jiní dozorci, kteří pamatovali ještě dobu před Únorem. To měl vězeň i nějaká práva. Nebylo v nich tolik nenávisti a zloby. U některých byla zřejmá i určitá sympatie k nám, kteří jsme měli být souzeni za politiku.“*²⁰²

Do určité doby byli tito předváleční a předúnoroví dozorci i velitelé vězení nebo pracovních lágrů. Ti byli hodnoceni opravdu kladně i v tehdejší době, proto také bohužel na svém postu nemohli příliš dlouho setrvat. O jednom takovém veliteli se zmiňuje i Radim Kuthan, jehož vyprávění literárně zpracovala jeho sestra Milena Bubeníčková – Kuthanová: *„Velitelem tábora byl Josef Pytlík. Byl to starý dozorce (ještě z první republiky), nesmírně slušný a laskavý. První návštěvu měli chlapci v polovině července, v místnosti velitelství tábora (velitel Pytlík: „Rukulíbám, milostivá paní, pojdte se podívat na synáčka. V pořádku jste mi ho sem dala, v pořádku vám ho vrátím.“ A to bez ironie!). Pytlíka si však na Vykmanově příliš neužili, asi za měsíc byl přeložen [...].“*²⁰³

Dalším velkým šokem pro vězně po vynesení rozsudku byl přechod z vazby na „běžné“ cely nebo přesun do táborů. Obrázek, který se jim po příchodu do táborů naskytl, víceméně shodně přirovnávali k nacistickým koncentračním táborům nebo k vojenským táborům, které nemálokdy znali přímo z osobní zkušenosti. Takto na tento první dojem vzpomínal Jiří Mucha: *„Tábor je několik řad dřevěných baráků obehnaných ostnatým drátem. Chvillemi se nemohu ubránit pocitu, že jsem se ocitl znovu ve vojenském táboře ve Francii. Na stožárech od rána do večera řinčí ohavná dechovka. Nikam jí člověk neunikne. A lidé, ty stovky lidí, motající se na tom malém prostoru, kterým člověk neunikne jako té dechovce.“*²⁰⁴ Jinou, ale velmi podobnou vzpomínku zanechal Oldřich Klobas: *„Pohled na tábor ve mně vyvolal představu německých koncentráků. Široké prostranství nástupiště, dřevěné baráky, několikanásobné oplocení s ostře lovanými pásmy, strážní věže.*

²⁰² Čapek, Miloslav. *O mužích, na které se zapomnělo. Autentické svědectví o nelidskosti komunistických věznic.* Praha: Pragma, 2000, s. 80 - 81

²⁰³ Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie.* Praha: Vyšehrad, 1991, s. 48

²⁰⁴ Mucha, Jiří. *Studené slunce.* Praha: Československý spisovatel, 1970, s. 14

Naprosto stejné s nacistickými lágry to však přece jen nebylo – nikde žádný komín krematoria a nápis na bráně nehlásal Arbeitmachtfrei, ale pěkně po našem: Prací ke svobodě. – Tady přece nešlo o vyhlazování, ale o převýchovu v socialistickém duchu.“²⁰⁵

Na druhou stranu mezi některými vězni převládala radost, že se dostali alespoň ze čtyř stěn samovazby do prostoru, kde po dlouhé době mohli vidět slunce, nebe nebo přírodu. „*To, co jsem po příchodu na lágr prožíval, byla jakási nevysvětlitelná a nepochopitelná radost z faktu, že se můj dosud pouhými decimetry určený horizont rozšířil na stovky metrů, zvětšil se o nekonečný vesmír, nebe nad hlavou, která mi nyní už nikdo neupíral. Ocitl jsem se sice mezi ostatními dráty, ale ve společenství lidí, jež spojoval stejný osud, směl jsem se pohybovat po relativně velkém prostoru a nebyl omezen čtyřmi stěnami úzké, šedivé vězeňské kobky.*“²⁰⁶

Po přijetí byli noví vězni „přivítáni“ velitelem tábora. Velký šéf bachařů se pokoušel mluvit spisovnou češtinou, bylo však zjevné, že svou řeč má pečlivě secvičenou, pravděpodobně před zrcadlem; věty vyslovoval škrobeně a zdůrazňoval pomlčky: „*Fešáci a hrdinové! V tomto lágru, kterému velím já, panuje pořádek, kázeň i bázeň, a bude tu panovat i nadále. Anarchii a bordel jsem tu netrpěl a trpět nebudu. To vám mohu, fešáci a hrdinové, zaručit. Na to, co jste prováděli v předešlém táboře, rychle zapomeňte. Já z vás vychovám slušné občany socialistického státu, za které se ostatní lidé, až se jednou dostanete na svobodu, nebudou muset stydět!*“²⁰⁷

Na Nikolaji byli vězni „vítáni“ velmi specifickým způsobem, který měl mezi vězni hned od začátku vnést strach a napětí. Pětice „cuvaksů“, kterou před chvílí vysadili z auta a odvedli do tábora, přešlapovala nervózně na malém plácku za hlavní branou. Nováčkům se zdálo, že si jich nikdo nevšímá, i když strážný na věži, kousek za jejich zády, je viděl jako na dlani. Muklům přešlapujícím před strážnicí začínalo být čím dál víc divné, proč se o ně nikdo nezajímá. To přece není v kriminále normální. Vysvětlení se jim dostalo v následujících minutách. Z venku, ze směru cesty do tábora, zaslechli zvláštní, těžko popsatelný zvuk. Monotónní, rytmický, zvolna se přibližující. Pomalý krok stovek unavených mužů. Nováčkům, postávajícím před strážnicí, se naskytl pohled, na který se nikdy nezapomíná. Vaškovi se podvědomě vybavil Repinův obraz „Burlaci na volze“. Muži, předklonění dopředu, se usilovně opírali do ocelového lanka, které se jim ve výši pasu zařezávalo do těla. Těchto nevolníků bylo několikanásobně víc než Repinových burlaků. Nevlekli po řece naloženou loď, ale vlastní kamarády. Tato nikolajská rarita, co do úrovně měřitelná s transportováním polapených černých otroků, představovala zlatý hřeb komunistické převýchovy.²⁰⁸

²⁰⁵ Klobas, Oldřich. *Jak se chodí v laně. Svědectví politického vězně z padesátých let*. Brno: Blok, 1996, s. 110

²⁰⁶ Bartoš, Jan. *Zadrátované slunce. Příběh mukla A023254*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 7

²⁰⁷ Bartoš, Jan. *Zadrátované slunce. Příběh mukla A023254*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 106

²⁰⁸ Klobas, Oldřich. *Jak se chodí v laně. Svědectví politického vězně z padesátých let*. Brno: Blok, 1996, s. 165 - 166

7.2. DOZORCI VE VZPOMÍNKÁCH VĚZŇŮ

Typické pro všechny bývalé vězně je to, že dozorce nazývali a nazývají přezdívkami. Dozorci si totiž dávali velký pozor, aby se jejich pravá jména nevyzradila. Proto od vězňů dostali přezdítku podle věci nebo události, kde se ti určití dozorcí nějakým způsobem projeví. Mezi známou postavu patřil například tzv. Myšilov, na kterého bývalí vězni poměrně hojně vzpomínají. Vzpomínku na to, jak „Myšilov“ přišel ke své přezdívkce, zaznamenala Milena Kuthanová podle vzpomínek svého bratra. *Nový velitel chvíli usilovně přemýšlel a pak položil podivnou otázku: „Tak když jste starším celého tábora, povězte mi, kde se tu nejvíce zdržují krysy?“ Jarda Brodský bez přemýšlení odpověděl: „Nejvíce jich je na velitelství.“ „Ale jděte,“ vyvalil oči esenbák, „já jsem tam žádnou neviděl.“ Jarda však pokračoval: „Tam se to úplně hemží krysami a ty se pak postupně rozlézají do celého tábora.“ Velitel opět zapřemýšlel a pak rezolutně prohlásil: „Když je to tak, zítra přivedu odborníka a ten nám je vyhubí.“ Den nato se skutečně dostavil do tábora civilista, kterého nový velitel představil jako „soudruha krysaře“.²⁰⁹ K tomuto dozorcí se vážou i jiné historky. Jednou - v rámci své funkce – procházel ošetřovnou a přišel na světnici, kde leželi muklové se samými zlomeninami. Na tabulkách nad postelemi bylo tedy např. napsáno: Dvořák fr. pedis sin., Novák fr. manusdex., Svojsík fr. mandibulae. Myšilov si četl tabulky, usmál se a řekl: „Tak vidíte, jak jste se tu hezky sešli. Samí Františkové!“²¹⁰*

Takovými historkami, vzpomínkami a příběhy oplývají všechny knihy z per bývalých politických vězňů. Vzhledem k tomu, že po roce 1948 byli do řad SVS přijímáni téměř jakýkoli lidé s jedinou podmínkou a to již zmiňovaným kladným vztahem k lidově – demokratickému režimu, o podobné historky opravdu nouze nebyla. Bohužel v kontextu situace a doby, kdy ti, co byli vězněni, byli vzdělání, inteligentní lidé, kterých by si v jiné době společnost vážila a ti, co „věznili“ byli v mnoha případech lidé nevzdělaní se slabým intelektem, se tyto příhody a historky jeví ne jako veselé, ale v podstatě jako smutné, které jenom příznačně dokreslují tragiku všeho dění ve vězení v padesátých letech. Na celé věci je nejparadoxnější to, že dozorcí, tedy ti „mocní“ si neuvědomovali, jak moc jsou za vězni intelektuálně pozadu a vězni, tedy ti „ovládaní“ si to celé naopak moc dobře uvědomovali a o to, to pro ně bylo celé strašnější.

²⁰⁹Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s.131

²¹⁰Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s. 133

Vězni až na určité výjimky dozorce ve svých knihách představují jako hloupé lidi bez většího intelektu, kteří měli velkou zálibu v násilnostech. Někteří dozorcí byli vězni vnímáni jako chytří, ale zároveň jako tací, kterým je potřeba se snad ještě více vyhýbat, protože své chytrosti uměli využít v ještě větší neprospěch vězně.

Vězni dozorcí, právě až na určité výjimky pro všechny tyto jejich vlastnosti a proto, že byli komunisté a sloužili lidově – demokratickému režimu, pohrdali. Zároveň z nich měli strach, protože nedokázali odhadnout, čeho všeho jsou jak oni, tak celý komunistický režim schopni.

Dovolím si nyní citovat z knih bývalých politických vězňů pár takovýchto příhod, které jasně vystihují mnou před chvílí nastíněnou situaci a atmosféru, která panovala ve věznicích v padesátých letech.

„Člověče!“ vzpomněl si najednou. „Velitel k nám vrazil na cimru. Víš, co povídá? Povídá, chlapi, že se nestydíte. Každý z vás tady má doktorát, leckterej dokonce maturitu, a takovej chlív! Prásknul dveřma a šel.“²¹¹ Takovýchto podobných scestných narážek dozorců na to, že mají vězni „dokonce“ maturitu, bylo v jedné chvíli opravdu hodně a to v době, kdy jim bylo dáno za povinnost dodělat si ji.

Velitelem pankrácké korekce byl vrchní strážmistr Svoboda. Ten po věznicích vyžadoval následující hlášení. „A nyní dejte pozor, čemu vás naučím: když klepnu na dveře jednou, postavíte se do pozoru a podáte toto hlášení: Pane veliteli, cela číslo tři sta padesát, jeden neukázněný trestník. Přeji vám, vaší milostivé paní a dětičkám velmi příjemný den.“ Říkalo se, že když paní Svobodová čekala rodinu, bylo hlášení pozměněno: „Přeji vám velmi příjemný den a milostivé paní šťastný porod!“²¹² Již kromě samotné „buzerace“ velitele nemohlo být pro vězně lehké takovéto hlášení podávat, když sami nevěděli, co se s jejich vlastními rodinami děje.

Dozorce Kubáska přezdívaného „Byložištíno“, pro vězně v podstatě směšného, kterým pohrdali, popisoval Radim Kuthan takto. „Bylo žištíno, že nezdravíte, příslušníci. Bude-li na příště žištíno, že potrestaní příslušníci nezdraví, budou přísně potrestáni...Na těch světnicích bordel, bordel, bordel! Ty poličky! Máte tam ledacos, přidáte tam ještě něco a budete tam mít všechno! Říkáte o nás, že jsme blbí, a myslíte si, že to nevíme, my to moc dobře víme...“²¹³

Ale někdy omezenost dozorců přispěla k opravdu zlepšení nálady mezi vězni.

²¹¹Mucha, Jiří. *Studené slunce*. Praha: Československý spisovatel, 1970, s. 113

²¹²Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s. 26

²¹³Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s. 84

Jednou po směně dva táboroví malíři malovali kopii Alšova obrazu Jana Žižky, Přišel k nim Krokodýl – bachař ve funkci vedoucího pracovního nasazení, který vyžadoval, aby byl osloven „pane kádrový“. „Jak se vám líbí Žižka, pane kádrový?“ „He, he, mě nepřevezete, to není Žižka, mně už říkal Voborský, že to je Mikuláš Aleš!“²¹⁴

Jindy se na ubikace přišel podívat dozorce z kantýny. A jeden vězeň se ho ptal, kdy otevře. „Co tam chcete, cigarety, vidíte?“ „Ty nekupujte, kouření škodí.“ „Myslím, že se škodlivost kouření přeceňuje,“ odporoval mu Honza a spustil: „Nedoceňuje se totiž naproti tomu kladný význam kouření. Ono totiž bystrí mysl. Vždyť všichni velikáni světových dějin byli kuřáci. Náš největší vojevůdce Václav Žižka z Dubé ve svých zápiscích o válce občanské přiznává, že by nikdy nevyhrál nad Hanibalem slavnou bitvu u Slavkova, kdyby mu byl v poslední chvíli nepřinesl posel tabák do dohasínající dýmky. Náš největší hudební skladatel František Smetana se ve svých zápiscích Boženě Krásnohorské přiznává, že jen dostatečné zásobě doutníků vděčí za to, že složil slavné operety Rusalka a Němá v Botiči. A největší italský filosof Julius Caesar teprve po vykouření motanika z Monopolu praštil do stolu a vzkřikl: „A přece se točí“, čímž z kořene vyvrátil bludnou teorii, hlásanou černou klerikální reakcí.“ Dozorci se přednáška velice líbila, zejména závěrečná stať o černé klerikální reakci. „Moc zajímavé Horníčku, a poučné, hodně si pamatujete. Ale jedna věc je mně tam taková divná. Říkáte Václav Žižka, nejmenoval se Jan?“ „Já nevím, pane veliteli, nechtěl bych na to sázet hlavu, ale myslím, že se opravdu jmenoval Václav.“ „No, já taky přesně nevím,“ řekl dozorce, „ale zní mně to nějak divně. Víte co, pojdte se podívat do kulturáku, tam je jeho obraz a na něm je to napsáno.“²¹⁵

Dozorci se samozřejmě „snažili“, aby život ve věznicích a táborech vězňům co nejvíce znepríjemnili, což se jim bohužel velmi dařilo. Pokud chtěli někoho trestat, tak potrestali, ačkoli „oprávněných“ důvodů i podle nového vězeňského řádu bylo minimálně. Pokud měl dozorce chuť někoho „buzerovat“, tak ho „buzeroval“, záminku si našel vždy. Když trest stání u drátů Palečkovi zevšedněl, vymyslel novou akci. Vězni museli na lágru sbírat kamínky určité velikosti a dávat je na vyznačené místo. Potom je znovu přenášeli na druhou stranu lágru, aby se jimi zaplnily nerovnosti terénu. Tím bujná fantazie našeho velitele nekončila. Dospěl k názoru, že lágr se musí podobat zahradě a zločince našeho druhu že musí převychovat pěstováním květin. Lágr rozdělil na malé rajony a přidělil je vězňům, kterým chtěl maximálně znepríjemnit život.

²¹⁴Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s. 104

²¹⁵Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s. 105

V úvodním projevu, když nám rajony předával do opatrování, jsme slyšeli slova tohoto velikána malé postavy: „Budete se o ně starat jako o vlastní děti. A zhynou - limacešky, zhynete i vy!“ Péče o čistotu a vzhled lágru Palečka zaměstnal natolik, že nepostřehl, že nám třeba měsíc nevyměňují prádlo.

Přesto, že jak už bylo zmiňováno, se snažili dozorcí vězňům život znepříjemnit, někdy právě díky jejich omezenosti, jim nedocházelo, že jim ve skutečnosti naopak nějakým příkazem pomohli. V padesátých letech bylo zavřeno hodně duchovních (hodně jich bylo na táboře L) a ti, jak je známo, se v pátek postí. Proto: *„kdyby celý týden měly být suché brambory, každý pátek na táboře L bylo vepřové, knedlík a zelí.“*²¹⁶

Běžnou součástí muklovského života byly násilnosti na nich konané. Násilí v lágrech je popisováno v téměř každé knize, kterou bývalí vězni napsali. Dozorcí, kterým bylo na školeních vštěpováno, že političtí vězni jsou největšími vyvrheli společnosti, se nijak nedistancovali od mlácení vězňů jinými vězni, ani dozorcí. Jak už bylo dříve napsáno, některým dozorcům dělalo velkou potěchu mít pocit moci nad druhými a dávat jim to patřičně najevo v podobě násilí. *„Pan velitel Hrazdíra měl ale na věc jiný názor. Vlétl dovnitř a milého Jurnečku zmlátil tak, že měl obličej samou krev. Je to strašný pocit, dívat se jak neurvalý surovec v uniformě bije staršího člověka a nemít možnost tomu zabránit.“*²¹⁷

Na co vězni vzpomínají snad v každé knize a v čem se jejich vzpomínky nápadně shodují, jsou vzpomínky na neustálé nástupy. Nástupy byly vyhlašovány dvakrát až třikrát denně, ale pokud chtěl dozorce vězňům život znepříjemnit, byly vyhlašovány mnohem častěji a na nepoměrně delší dobu. Stávalo se, že vězni v neděli přišli ze směny, poté byl vyhlášen nástup, který trval tak dlouho, že z něho opět odcházeli rovnou na další směnu. Pravidelně byly nástupy vyhlašovány na Vánoce, aby vězňům nebyla ulehčena ani pro ně již tak smutná doba. Dalším důvodem nástupu byl tzv. filcunk. Vězni byli drženi na nástupu a mezitím jim dozorcí rozházeli všechny osobní věci na cimrách. *„Chlapi, co vám můžu říct – ať to tady ve zdraví přežijeme, no a ty příští Vánoce abysme se konečně sešli s rodinami doma. K tomu bych dodal... Co chtěl dodat, se nedověděli. Do řeči mu vpadly táborové ampliony. Kdepak koledy. Na všech barácích znělo nesmlouvavě: Mimořádný sčítací nástup! Opakuji: mimořádný a všeobecný sčítací nástup! A je to tady! Nejsou to zkurvysyni? Jak já bych jim s chutí nakopal do prdele! Mezitím co na adresu velitelství padaly pepřné nadávky, muklové se urychleně oblékali. Navěsili na sebe veškeré součásti oblečení, co měli k dispozici.*

²¹⁶Bubeníčková – Kuthanová, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s. 104

²¹⁷Klobas, Oldřich. *Jak se chodí v laně. Svědectví politického vězně z padesátých let*. Brno: Blok, 1996, s. 83

Věděli, že když budou mít štěstí, vrátí se na světlice nejdříve za hodinu, pravděpodobně však později. Během deseti minut stálo celé osazenstvo tábora, v ten večer už podruhé, na nástupišti. Co se bude dít, rozpoznali v zápětí. Branka vedle hlavní brány se otevřela a dovnitř vpochodovaly tři desítky příslušníků vnitřní stráže. Na sobě měli cvičební ústroj, takže zkušeným mukulům nebylo třeba nic vysvětlovat. Filcunk! Podle rozsvěcování a zhasínání světel na světlicích se dalo sledovat, jak prohlídka pokračuje. Konečně nastala na barácích tma a veselá tlupa příslušníků VS (filcunk byl pro ně příležitostí odreagovat nasranost, že musejí na Vánoce sloužit) se vracela do kasáren. Sotva zmizela za branou, táborák zařval: Po barácích rozchod! Na podlaze ve středu místnosti se v pestré směsici, připomínající výklad koloniálu či obchod na Aljašce, kupil obsah poliček všech dvaceti obyvatel světlice. Cukr, sůl, čaj, kartáčky na zuby, onuce, ešusy, tabák, dopisy, hořčice... Polámaný stromeček trčel z kýblu u vyhaslých kamen. Pohled nijak povzbudivý. „Veselé vánoční hody...“ spustil Venca Petr. „Je tu někdo, kdo ještě nezažil filcunk? Že by se divil?“ zeptal se svým povzneseným tónem Karel. „Tak se nebudeme zbytečně vzrušovat a pustíme se do úklidu.“ „Já se vůbec nevzrušuju, ale že jsou to kurvy bolševický, mně nikdo nevyvrátí,“ nedal si ujít poslední slovo Vojta Dvořák.

Jak ve své knize zmiňuje Jiří Mucha, nakonec dozorcí pomalu zjišťovali, že změn v názorech politických vězňů stejně nedosáhnou a že čím tvrdší na ně budou, tím oni zapřeněji budou odmítat „převýchovu“. Ke konci tohoto spolužití se tedy již ani dozorcí nesnažili. Kromě tohoto zjištění, že političtí vězni své názory a mravní chování nezmění, také z důvodu, že i dozorcí po dlouhém „spolužití“ s vězni začali zjišťovat, že ne vše co jim říkají nadřazení o politických vězních je pravda. Na změnu v chování dozorců a na zcela novou situaci po amnestii v roce 1960 vzpomíná ve své knize Dagmar Šimková: *Dozorcí nás vzali skoro na milost. Byli téměř laskaví. I oni nostalgicky vzpomínali na ty časy, kdy v lágru byly jen politické a stálá ideologická corrida, při níž se nikdo nevěšel, nepral, nesmilnil. Rozptýlili nás na všechny dílny, abychom se uprostřed ječícího davu v zájmu vlastního přežití pokoušely alespoň na chvíli nějak udržet klid a pořádek.*²¹⁸

Jak už jsem zmiňovala dříve, i mezi dozorcí byli výjimky a ti vězně nebili, neustále nekřičeli a naopak se spíše snažili pomoci, proto nelze opomenout ani tyto vzpomínky, kdy vězni na některé dozorce vzpomínají v dobrém. *Opakem Šestáka byl jiný dozorce, který svým zjevem ani chováním do věznice nepatřil. Jednal s námi normálně a dokonce přívětivě. Po dobu jeho služby na oddělení nebylo slyšet nadávky, křik ani výhrůžky.*

²¹⁸Šimková, Dagmar. *Bylyjsme tam taky*. Toronto: Sixty – eight Publishers Corporation, 1980

*Dokonce se nám několikrát stalo, že nám přinesl i přídavek jídla, kterého bylo velmi málo. V jeho případě se nejednalo o přetvářku. Asi nemohl dlouho svoji službu vykonávat.*²¹⁹

Dalším takovýmto dobrým dozorcem, byl kuchyňský v Leopoldově, na kterého vzpomíná ve své knize Miroslav Jirásek. *„Také na mne přišla řada přivézt proviant. V pekárně jsem měl známého, a tak jsem se pořádně nadlábl šodó buchtičkami, které právě napekli pro esenbáky. Najedl jsem se do sytosti a navíc mě ještě buchtičkami pořádně vycpali. Měl jsem je za košilí, kalhoty. Jen aby mne teď nepotkal nějaký bachař, říkal jsem si v duchu. Ale čert samozřejmě nespál – na konci koridoru se objevila tlustá postava bachaře – kuchyňského. „Kde si to ukradol?“ Kuchyňský mne popadl za košili a buchtičky se začaly sypat na zem. „Hovor, kde si to ukradol!“ „Nič som neukradol, pán velitel.“ „Tak hybaj nazad do pekárne!“ „Tak chlapi hovorte, kto mu tie buchtičky dal!“ „Já!“ přihlásil se můj kamarád. „A to prečo?“ ptal se kuchyňský. „Protože měl hlad a těch buchtiček jsme napekli hromadu.“ „Tak dobře!“, řekl kuchyňský a obrátil se na mne. „Musím ťapotrestat! Dajte sem tie buchtičky.“ „Žer!“ zněl rozkaz. Jedl jsem, jedl, ale pak už jsem nemohl. Snědl jsem ještě nějakou tu buchtičku, dál už to opravdu nešlo a tak jsem řekl: „Pán velitel, zabijte mna, ale ja už prisámbohu nemožem.“ „Tak dobre, potrestal som ťa, a teraz vy tam,“ obrátil se na pekaře, „vypchajte ho tými buchtičkami poriadnejšeaopredtým! A ty somár“, obrátil se na mne, „keď budeš mať hlad, tak príd'ku mne, javiem, že si politický!“ když jsem pak za několik let opouštěl definitivně Leopoldov a šel v civilu po chodníku vedoucím středem Leopoldovské pevnosti, viděl jsem kuchyňského, jak jde po druhé straně. Pozdravil jsem smeknutím klobouku a chtěl jít dál. A tu se ozvalo zavolání: „Hej Jirásek, to sa so mnou ani nerozlúčíte? Veď byma to veľmi mrzelo!“ Vykašlal jsem se na doprovod, přeběhl na druhou stranu a s kuchyňským jsme se vřele objali.*²²⁰

²¹⁹Čapek, Miloslav. *O mužích, na které se zapomnělo. Autentické svědectví o nelidskosti komunistických věznic.* Praha: Pragma, 2000, s. 75

²²⁰Jirásek, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce.* Praha: Panorama, 1990, s. 73 - 74

7.3. „SVOBODA“

Přestože po propuštění z vězení se nakonec nějakým způsobem dokázali zapojit do společnosti, minulost jim neustále dělala problémy a s ozbrojenými složkami se museli stýkat až moc často.

Aby ještě dlouho nezapomněli, kdo podle „socialistické společnosti“ jsou, museli se pravidelně hlásit na stanicích VB. Buzerace ještě dlouho po propuštění nekončila. Proto po celý život měli na příslušníky VB, SVS a StB většinou velmi negativní názor (až na výjimky, které byly uvedeny).

8. ZÁVĚR

Na úvod závěru si dovolím uvést krátký výňatek z knihy Ivana Gad'ourka a Jiřího Nehněvajsi, kterým bych chtěla vyjádřit pohnutky, jež mne přivedly k tomuto tématu.

„Hledání cest do budoucnosti by nemělo v žádném případě znamenat, že se nebudeme snažit porozumět tomu, jak jsme se ocitli na tom či onom rozcestí. A je zcela nezbytné, aby se poučení čerpalo také a právě z těch událostí, roků a desetiletí, na které by skoro všichni nejraději zapomněli.“²²¹

Myslím si, že je potřeba nadále se zabývat událostmi 50. let v Československu právě proto, abychom se minimálně pokusili zabránit opakování tehdejší situace, kdy byly ničeny životy nejen lidí, kteří byli zavíráni na mnoho let, ale také jejich rodin, přátel a kamarádů.

A protože lidmi, kteří byli vězněni během trvání komunistického režimu v Československu, se zabývala již celá řada studií, rozhodla jsem se ve své bakalářské práci věnovat osobám, které perzekuovaným byly blíže než kdokoli jiný, a přesto tak daleko.

Na předešlých stránkách jsme zcela jasně viděli, že přestože určité stereotypy ať už v chování nebo rodinném a sociálním původu dozorců se opakují, nelze je vidět pouze a jenom černobíle. Nelze tedy říci, že by byli všichni dozorci zcela oddáni komunistickému režimu a odmítali jakoukoli pomoc vězňům, naopak z mé práce vyplývá, že převážná většina dozorců pouze vykonávala jim přidělenou práci a příliš se nezajímala o dění kolem. Jejich cílem bylo zajistit sebe a rodinu a o nic více se nezajímali. S názorem, že tito lidé, už pouze díky tomu, že sloužili jako dozorci, podporovali komunistický režim v Československu, příliš nesouhlasím. Protože byli pouze figurky v obrovském systému represe. Svojí vlastní statečností, kdy se rozhodli v mezích možností pomáhat, dokázali pomoci pouze jednotlivcům, a přestože to považují za hrdinství, se systémem, jako takovým nic konkrétně udělat nemohli. Oni sami byli jeho součástí, a pokud by odmítli mu dále sloužit, ve vteřině by je nahradil někdo jiný.

Samozřejmě, jak i z mé práce vyplývá, existovali také dozorci, kteří využívali komunistický režim zcela ve svůj prospěch a snažili se získat co nejvíce, ať už po finanční stránce, nebo tak, že se dostali k moci a tu svoji moc rádi ukazovali a dokazovali jiným právě například vězňům, kteří to museli trpět.

²²¹Gad'ourek, Ivan – Nehněvajsa, Jiří. *Žalářování, pronásledování a zneuznání. Svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 110

Nijak nepopírám vinu těch dozorců, kteří byli tak zmanipulovaní, že dokázali vězně nejen mlátit, ale i zabít. Přestože je do této pozice postavil režim, každý člověk za sebe nese vlastní odpovědnost, a to, jestli někoho budou mlátit nebo ne, bylo jejich vlastní rozhodnutí, proto nijak jejich vinu nepopírám.

Přesto se v mnoha případech později začalo ukazovat, že dozorcí službu nezvládají po psychické stránce a velké množství dozorců, hlavně těch, co sloužilo v pracovních táborech, podléhalo alkoholismu, snažili se vyhýbat nástupu do služby, na vlastní žádost odcházeli dělat do továren a podobně.

Ti lidé, kteří tvořili většinu personálu SVS a neměli v sobě primárně zakořeněno zlo, měli velké problémy vyrovnat se s tím, co denně vídali a s prostředím, ve kterém se pohybovali. A snažili se s tím vyrovnat, ať už tím, že začali pít, nebo tím, že si hráli na nemocné a odmítali přijít do práce nebo tím, že se snažili ze svých vzpomínek všechny špatné zážitky vymazat a popírat je, jako kdyby se nikdy nestaly.

Spravedlnost samozřejmě neexistuje, a podle mých zkušeností s prozkoumanými spisy dozorců, ve většině případů ti, co se snažili nijak vězňům neškodit a nechat je alespoň trochu „dýchat“, příliš dlouho u této profese nevydrželi. Asi i z již právě zmiňovaných psychických problémů. Naopak ti, kteří si užívali mít moc nad druhými, toto zaměstnání vykonávali ve většině případů až do důchodového věku. Což je na celé věci nejvíce smutné.

I celou bakalářskou práci si dovolím ukončit výňatkem z knihy Miroslava Jiráka. „ *Po čtyřiatřiceti letech, kdy jsem vás zavedl na ona smutná místa, je těžké se znovu vžít do všeho, co mi tenkrát probíhalo hlavou i srdcem. Asi jsem v duchu svíral pěst a proklínal nejen ty, kteří nás doprovázeli a byli ochotni střílet, ale celý ten nestvůrný systém, který vytvořila strana. Dnes jen krčím rameny a říkám si: není spravedlnosti na této zemi.*“²²²

²²²Jirásek, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce*. Praha: Panorama, 1990, s. 6

Seznam zkratek

ČSR	Československá republika
Dr	doktor filozofie (dnes již nepoužívané)
gen	generál
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
mjr	major
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	Ministerstvo národní obrany
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MV	Ministerstvo vnitra
NPT	nápravně pracovní tábor
PhDr	doktor filozofie
pplk	podplukovník
PTP	Pomocné technické prapory
PÚ	pracovní útvar
PÚO	pracovní útvar odsouzených
PÚV	pracovní útvar vězňů
Sb	Sbírka zákonů
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNZ	Správa nápravných zařízení
SRN	Spolková republika Německo
SS	Schutzstaffel
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SV	Vězeňská stráž
SVS	Sbor uniformované vězeňské stráže
škpt	štábní kapitán
TNP	Tábor nucené práce
TP	Technický prapor
TPT	Trestanecko – pracovní tábor
ÚDV	Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu

USA Spojené státy americké, United states of America

VUML Vědecké učení marxismu - leninismu

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Státní okresní archiv Uherské Hradiště,

Služební řád pro dozorce/dozorkyně internačních, pracovních a sběrných středisek. -inv. č. 389, sign. III, č. 2021/47, kart. 448.

Archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR

Personální spis Františka Bárty

Personální spis Antonína Barčáka - arch. č. 2301/19

Personální spis Jana Filipa – arch. č. 1553/15

Personální spis Vlasty Hořákové – Janovské – arch. č. 1021/34

Personální spis Václava Hrubého – arch. č. 251/16

Personální spis Antonína Juříčka – arch. č. 4394/21

Personální spis Marie Kadlecové – Křížové – arch. č. 10/34

Personální spis Františka Lauseckera – arch. č. 3192/10

Personální spis Václava Niemse – arch. č. 7038/23

Personální spis Stanislava Sáblíka – arch. č. 118/24

Personální spis Jana Stojky – arch. č. 480/25

Personální spis Josefa Šabata – arch. č. 3647/14

Personální spis Karla Šetelíka – arch. č. 5411/21

Personální spis Vladimíra Výborného 1. část – arch. č. 4231/27

Personální spis Vladimíra Výborného 2. část – arch. č. 3999/27

Personální spis Zítkové Jarmily – arch. č. 224/33

Literatura

Bajcura, Lubomír. Nástin periodizace vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969. In: České vězeňství, 2-3/1999.

Bártík, František. Tábor Vojna ve světle vzpomínek bývalých vězňů. Vyšehrad, Praha 2008.

Bílek, Jiří. Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 – 1953. In: Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955. Sborník z mezinárodní konference

konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001.

Bílek, Jiří. Vojáci druhé kategorie aneb neříkejte jim černí baroni. Turomedia-Knižní klub. Praha 2010.

Blaive, Muriel. Promarněná příležitost. Československo a rok 1956. Prostor, Praha 2001.

Borák, Mečislav- Janák, Dušan. Tábory nucené práce v Československu 1948 – 1954. Tilia, Šenov u Ostravy 1996.

Bouška, Tomáš – Louč, Michal – Pinerová, Klára. Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy. Česká asociace orální historie a.s., Političtí vězni.cz, Praha 2009.

Browning, Christopher. Obyčejní muži. 101. Záložní prapor a „konečné řešení“ v Polsku. Argo, Praha 2002.

Bursík, Tomáš. Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009.

Bursík, Tomáš. Osud odbojové organizace Černý lev 777. Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu, Praha 2007.

Bursík, Tomáš. Vězniv trestaneckých pracovních táborech při uranových dolech 1949 – 1960. Diplomová práce obhájená na Katedře českých dějin roku 2004. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jan Rychlík DrSc.

Bursík, Tomáš. Ztratily jsme mnoho času, ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století. ÚDV, Praha 2006.

Davies, Norman. Evropa: Dějiny jednoho kontinentu. Academia, Prostor, Praha 2005.

Domácí řád pro mužské trestnice. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1921.

Dvořáková, Zora. Charakteristika třetího odboje, In: Za svobodu a demokracii III. Třetí odboj, s. 20 – 26, uspořádali Babka, Lukáš a Veber, Václav, M&V, Hradec Králové 2002.

Dvořáková, Zora. Smrt pro tři ministry. Opavsko s.r.o., Český Těšín 1998.

Dvořáková, Zora. Z letopisů třetího odboje. Hříbal, Praha 1992.

Formánková, Pavlína – Koura, Petr. Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázající proces s Miladou Horákovou a spol., Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008.

Gad'ourek, Ivan – Nehněvajsa, Jiří. Žalářování, pronásledování a zneuznání. Svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích. Masarykova univerzita v Brně, Brno 1997.

Hájková, Libuše. Mírov. Nakladatelství Edvard Fastr Praha XVI., Praha 1946.

Hastings, Max. Armageddon – Bitva o Německo 1944 – 1945. Academia, Praha 2008.

Hejl, Vilém. Zpráva o organizovaném násilí. Univerzum Praha podle Sixty – Eight Publishers, Praha 1990.

Hladík, Ondřej. Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště. In: Historická penologie, č. 2 / 2011, Kabinet dokumentace a historie VSČR, Praha 2011.

Hladík, Ondřej. Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže. In: Historická penologie, č. 1 / 2011, Kabinet dokumentace a historie VSČR, Praha 2011.

Hladík, Ondřej. Vznik ústavu pro mladistvé a choré vězně ve Valdicích. In: Historická penologie, č. 3/2007, Praha: Kabinet dokumentace a historie VSČR, Praha 2007.

Janák, Dušan. Nástin vývoje československého vězeňství v letech 1948 – 1989. In: Historická penologie, č. 5/2004, Praha: Kabinet dokumentace a historie VSČR, Praha 2004.

Janák, Dušan. Organizace a řízení československého vězeňství v letech 1945 – 1945. In: Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955. Příloha časopisu České vězeňství č. 3/2001, Sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25.10. 2000 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR 409/99/0374.

Jech, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Vyšehrad, Praha 2008.

Johnson, Paul. Dějiny 20. století. Rozmluvy, Praha 1991.

Kafková, Alena. Věznice Valdice v období Protektorátu Čechy a Morava. In: Historická penologie, č. 3/2007, Kabinet dokumentace a historie VSČR, Praha 2007.

Kaláb, Vladimír – Kalábová, Květoslava. Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích. VS Praha Pankrác, Praha 2006.

Kalinová, Lenka. Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945 – 1969. Academia, Praha 2007.

Kalinová, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945 – 1948. AV ČR, Praha 2004.

Kaplan, Karel – Paleček, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Barrister & Principal, Brno 2001.

Kaplan, Karel. Nekrvavá revoluce. Mladá fronta, Praha 1993.

Kaplan, Karel. Pravda o Československu 1945 – 1948. Panorama, Praha 1990.

Kaplan, Karel – Pacl, Vladimír. Tajný prostor Jáchymov. Actys, České Budějovice 1993.

Kocourek, Karel. Z historie věznice Valdice. In: Historická penologie, č. 1/2004, Kabinet dokumentace a historie VSČR, Praha 2004.

Křupka, Václav – Trunda, Zdeněk – Wilhelm, Marek. Hrad Mírov od založení po současnost. Věznice Mírov, Mohelnice 2008.

Kýr, Aleš. Některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945 – 1955. In: Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409 / 99 / 0374, uspořádal Janák, Dušan, Slezské zemské museum v Opavě, 2001.

Kýr, Aleš. Pankrácké popraviště z let 1926 – 1989. In: Historická penologie, č. 1/2006, Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2006.

Kýr, Aleš. Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice. In: Historická penologie, č. 1/2008, Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2008.

Kýr, Aleš. Věznění a vězeňství. In: Historická penologie, č. 1/2006, Praha: Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2006.

Kýr, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945 – 1955. In: Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955. Příloha časopisu České vězeňství č.3/2001, Sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25.10. 2000 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR 409/99/0374.

Kýr, Aleš. Z historie vazební věznice Praha – Pankrác (1889 – 1989). In: Historická penologie, č. 4/2004, Praha: Kabinetdokumentace a historie VSČR, Praha 2004.

Lukeš, Jan. Hry doopravdy, rozhovor se spisovatelem Karlem Peckou.: Ladislav Horáček a Paseka, Praha a Litomyšl 1998.

Mastný, Vojtěch. Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947 – 1953. Stalinova léta. Aurora, Praha 2001.

Nálevka, Vladimír. Kapitoly z dějin studené války – 1.díl. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997.

Nálevka, Vladimír. Světová politika ve 20. století, I. díl. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000.

Pejčoch, Ivo – Tomek, Prokop. Agenti – chodci na popravišti. Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949 - 1958. Svět křídel, Cheb 2010.

Pernes, Jiří. Československo 1946 – 1992. Albatros, Praha 1999.

Petrášová, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961. In: Sborník archivních prací, č. 2 / 1994, r. 44.

Procházka, František V. O žaláři, jeho dějinách a organizaci. Vesmír, Praha 1925.

Rákosník, Jakub. Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945 – 1960. Fontes, Praha 2010.

Rychlík, Jan. Češi a Slováci ve 20. století, Česko-slovenské vztahy 1945 – 1992. AEP pro Academic DTP a Ústav T.G. Masaryka Praha, Bratislava 1998

Rupnik, Jacques. Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci, Academia, Praha 2002.

Růžička, Miloslav. Vyhnanci. Akce "kulak". Zločin proti lidskosti! Tiskárny Havlíčkův Brod a.s., Havlíčkův Brod 2008.

Staněk, Tomáš. Němečtí váleční zajatci v Českých zemích 1945 – 1950. Nástin vybraných problémů. Slezské zemské muzeum, Opava 2011.

Staněk, Tomáš. Retribuční vězni v Českých zemích 1945 – 1955. Slezský ústav slezského zemského muzea, Opava 2002.

Staněk, Tomáš. Tábory v českých zemích 1945 – 1948. Tilia, Šenov u Ostravy 1996.

Synek, Jan. Náboženský život v československých věznicích v období komunistického režimu. Diplomová práce obhájená na Ústavu českých dějin FFUK v roce 2011. Vedoucí diplomové práce Prof.PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Synek, Jan. Náboženský život v československých věznicích v průběhu padesátých let dvacátého století. Bakalářská práce obhájená na Ústavu českých dějin FFUK roku 2008. Vedoucí bakalářské práce Prof.PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Tomek, Prokop. Dvě studie o československém vězeňství 1948 – 1989. ÚDV, Praha 2000.

Tomek, Prokop. Vývoj československého vězeňství v letech 1948 – 1989. In: Za svobodu a demokracii III. Třetí odboj. s. 45, uspořádali Babka, Lukáš a Veber, Václav, M&V, Hradec Králové 2002.

Uhlík, Jan. Historie věznění a vězeňství v Čechách. Osudy významných vězněných osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství. Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2006.

Uhlík, Jan. Zrod československého vězení. In: České vězeňství, č.3/2002, r. 10.

Urban, Jiří. Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu. Vyšehrad, Praha 2010.

Vacek, Eduard. Ukázka kladných posudků tzv. třídně uvědomělých příslušníků. In: Historická penologie. č. 1/2005, Kabinet dokumentace historie, Praha VSČR.

Veber, Václav. Osudové únorové dny. Lidové noviny, Praha 2008.

Vězeňské předpisy, část II., Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1931.

Vězeňský řád. Ministerstvo spravedlnosti – velitelství SVS, Praha 1951.

Vinen, Richard. Evropa 20. století. Vyšehrad, Praha 2007.

Wegs, Robert, J. – Ladrech, Robert. Evropa po roce 1945. Vyšehrad, Praha 2002

Memoárová literatura

Bartoš, Jan. Zadrátované slunce. Příběh mukla A023254. Votobia, Olomouc 1998.

Bartošek, Karel. Český vězeň. Paseka, Praha 2001.

Bubeníková – Kuthanová, Milena. Vybledlá fotografie. Vyšehrad, Praha 1991.

Čapek, Miloslav. O mužích, na které se zapomnělo. Autentické svědectví o nelidskosti komunistických věznic. Pragma, Praha 2000.

Gilbert, G. M. Norimberský deník. Mladá fronta, Praha 1981.

Jirásek, Miroslav. Z deníku vlastizrádce. Panorama, Praha 1990.

Klobas, Oldřich. Jak se chodí v laně. Svědectví politického vězně z padesátých let. Blok, Brno 1996.

Kovalyová, Heda. Na vlastní kůži. Československý spisovatel, Praha 1992.

Mucha, Jiří. Studené slunce. Československý spisovatel, Praha 1970.

Ondok, Josef Petr. Muklovský Vatikán.: Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2005.

Reinerová, Lenka. Všechny barvy slunce a noci. Labyrint, Praha 2002.

Roubíková – Švehlová, Jana. Dcery nepřátel státu. Columbus Holdings, Praha 2011.

Šimková, Dagmar. Byly jsme tam taky. Sixty – eight Publishers Corporation, Toronto 1980.

Časopisy a noviny

České vězeňství. 2-3/1999, č. 3/2001, č. 3/2002.

Sborník archivních prací č. 44/1994.

Historická penologie r. 2003 – 2011.

Filmové dokumenty

Věž smrti - dokumentární film Kristiny Vlachové.

Muž, který přecenil českou duši, aneb Útěky Josefa Brykse.

Internetové zdroje

www.vscr.cz

www.totalita.cz

www.pametnaroda.cz

www.ceskatelevize.cz/ivysilani/